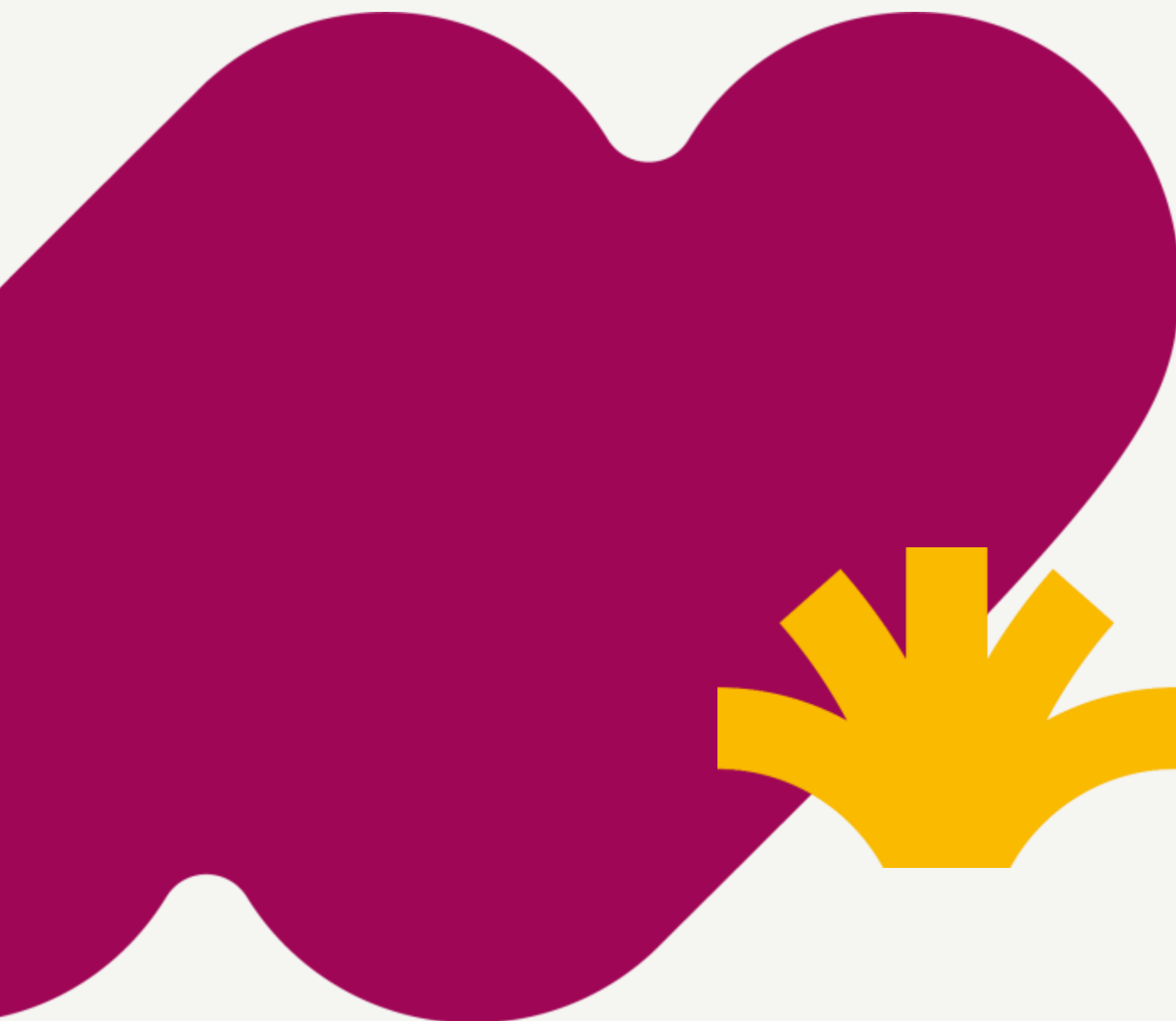

Lexicon bestrijding van discriminaties

Disclaimer

De informatie in dit Lexicon is van algemene aard en niet aangepast aan persoonlijke of specifieke omstandigheden. De informatie in dit Lexicon kan dus niet als een persoonlijk, professioneel of juridisch advies worden beschouwd. We hebben grote inspanningen geleverd opdat de informatie in dit Lexicon volledig, juist, nauwkeurig en bijgewerkt zou zijn. Ondanks deze inspanningen kunnen zich onjuistheden voordoen in de ter beschikking gestelde informatie. Indien dit Lexicon onjuistheden of onnauwkeurigheden zou bevatten, dan zullen wij de grootst mogelijke inspanningen leveren om dit zo snel mogelijk recht te zetten. Wij zijn niet aansprakelijk voor enige rechtstreekse of onrechtstreekse schade die voortvloeit uit het raadplegen of het gebruik van dit Lexicon.

Inhoudstafel

Inleiding	9
1 Structuur van de antidiscriminatiewetgeving en van het lexicon	10
1.1 Structuur van de antidiscriminatiewetgeving	10
1.2 Structuur van het lexicon.....	11
1.3 Schematische voorstelling (federale antidiscriminatiewetgeving)	12
2 Opzoeken van wetgeving en rechtspraak	14
2.1 Meer info over de wetgeving.....	14
2.1.1 Overzicht wetgeving.....	14
2.1.2 Wetgeving in detail	14
2.2 Meer info over de rechtspraak	15
2.2.1 Database rechtspraak.....	15
2.2.2 Analyse van rechtspraak	15
3 Bevoegdheidsverdeling	16
3.1 Territoriale bevoegdheid	17
3.2 Materiële bevoegdheid	17
3.3 Het beginsel ‘ <i>Lex specialis derogat legi generali</i> ’	18
3.4 Verschillende bevoegde instellingen.....	19
4 Beschermd criteria	21
4.1 Bepaalde kenmerken worden beschermd.....	21
4.2 Werkelijk of vermeend beschermd criterium	22
4.3 Eigen of bij associatie toegekend beschermd criterium	23
4.4 Meervoudige discriminatie	23
4.5 Het onderscheid tussen cumulatieve en intersectionele discriminatie.....	24
4.6 Indicatieve definities van de beschermde criteria.....	25
5 Discriminatie – burgerrechtelijk.....	33
5.1 Wanneer is er sprake van discriminatie?	34
5.1.1 Stap 1: is er een beschermd criterium?	34

5.1.2 Stap 2: is er een domein?	35
5.1.3 Tussenstap 2bis: bepalen van de bevoegde instelling	36
5.1.4 Stap 3: is er een verboden gedraging?	36
5.1.4.1 Directe discriminatie	37
5.1.4.2 Indirecte discriminatie	37
5.1.4.3 Opdracht geven tot discriminatie	38
5.1.4.4 Intimidatie	38
5.1.4.5 Seksuele intimidatie	39
5.1.4.6 Weigeren redelijke aanpassingen voor persoon met handicap	39
5.1.5 Stap 4: is er een rechtvaardiging?	40
5.1.5.1 De rechtvaardigingsmechanismen	41
5.1.5.2 Opmerking: de rechtvaardigingsmechanismen bij meervoudige discriminatie	42
5.1.5.3 Schematische voorstelling van de rechtvaardigingsmechanismen uit de antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet	42
5.1.5.4 De rechtvaardiging door een legitiem doel	46
5.1.5.5 De rechtvaardiging door een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste	47
5.1.5.6 De algemene rechtvaardigingsgronden	48
5.1.5.7 De specifieke rechtvaardigingsgronden	50
5.1.6 Casus	51
5.2 Rechtsbescherming	52
5.2.1 Nietigheidssanctie	53
5.2.2 Represaillebescherming	54
5.2.3 Schadevergoeding	58
5.2.4 Dwangsom	59
5.2.5 Stakingsvordering	60
5.3 Verdeling van de bewijslast op burgerrechtelijk vlak	65
5.3.1 Feiten die discriminatie kunnen doen vermoeden	65
5.3.2 Discriminatie testen	67
5.3.3 Het gebruik van opnames	70
5.4 Optreden in rechte	71
5.4.1 Wie kan in rechte optreden?	71
5.4.2 Toestemming van het slachtoffer	72

5.4.3 In rechte optreden openbaar ministerie en arbeidsauditoraat in burgerrechtelijke geschillen.....	72
5.4.4 Relevante bepalingen uit het Gerechtelijk Wetboek (federale wetten).....	73
5.4.5 Mededeling en advies openbaar ministerie.....	75
6 Discriminatie - strafrechtelijk.....	77
6.1 Verschil tussen de burgerrechtelijke en strafrechtelijke beteugeling van discriminatie	77
6.2 Discriminatie op het vlak van de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten	78
6.2.1 Discriminatie.....	78
6.2.2 Beschermde criteria	79
6.2.3 Moreel bestanddeel	79
6.2.4 Algemene bepalingen.....	79
6.3 Discriminatie op het vlak van de arbeidsrelaties.....	80
6.3.1 Discriminatie.....	80
6.3.2 Beschermde criteria	80
6.3.3 Moreel bestanddeel	80
6.3.4 Algemene bepalingen.....	81
6.4 Discriminatie tijdens de ambtsuitoefening	82
6.4.1 Persoon met een openbare functie	82
6.4.2 Discriminatie.....	82
6.4.3 Beschermde criteria	83
6.4.4 Moreel bestanddeel	83
6.4.5 Algemene bepalingen.....	83
6.4.6 Specifieke bepalingen.....	83
7 Voorafgaande opmerkingen inzake haatspraak: vrijheid van meningsuiting, openbaarheidsvereiste, drukpersmisdrijven, objectieve aansprakelijkheid, tuchtsancties.....	85
7.1 Vrijheid van meningsuiting	85
7.2 Openbaarheidsvereiste	86
7.3 Drukpersmisdrijven	87
7.3.1 Wat is een drukpersmisdrijf?	87
7.3.2 Raciale vs. niet-raciale drukpersmisdrijven.....	88

7.4	Objectieve aansprakelijkheid	90
7.5	Tuchtrechtelijke en arbeidsrechtelijke sancties	90
8	Aanzettingsmisdrijf (vs. beledigingsmisdrijf)	92
8.1	Materiële bestanddelen	92
8.2	Moreel bestanddeel	93
8.3	Algemene bepalingen	93
8.4	Opmerking : verschil tussen het aanzetingsmisdrijf en het beledigingsmisdrijf	93
8.5	Opmerking: aanzetten tot en humor	95
9	Verspreidingsverbod	96
9.1	Materiële bestanddelen	96
9.2	Moreel bestanddeel	96
9.3	Algemene bepalingen	96
10	Negationisme	98
10.1	Materiële bestanddelen (algemeen)	98
10.2	Genocide gepleegd tijdens de Tweede Wereldoorlog	98
10.2.1	Materiële bestanddelen	98
10.2.2	Moreel bestanddeel	99
10.2.3	Specifieke bepaling: bekendmaking van de beslissing	100
10.3	(Bepaalde) andere genocides	100
10.3.1	Materiële bestanddelen	100
10.3.2	Moreel bestanddeel	100

10.4 Algemene bepalingen	100
10.5 Opmerking over negationistische drukpersmisdrijven	101
11 Seksismemisdrijf	102
11.1 Materiële bestanddelen	102
11.2 Moreel bestanddeel	103
11.3 Algemene bepalingen	103
12 Verenigingsmisdrijf.....	105
12.1 Materiële bestanddelen	105
12.2 Moreel bestanddeel	105
12.3 Algemene bepalingen	106
12.4 Opmerking: autonoom misdrijf.....	106
13 Haatmisdrijven.....	108
13.1 Discriminerende drijfveer	108
13.1.1 Preciserings inzake de discriminerende drijfveer	108
13.1.2 Preciserings inzake de beschermde criteria.....	110
13.1.3 Doorwerking	110
13.2 Verzwarende factor.....	111
13.3 Verzwarend bestanddeel.....	111
13.4 “Hate crimes are message crimes”	112
13.5 Haatmisdrijven in het oude Strafwetboek	113
14 Conversiepraktijken.....	114
14.1 Wat zijn conversiepraktijken?	114
14.2 Wat zijn geen conversiepraktijken?	114
14.3 De bestraffing van conversiepraktijken?	115
14.3.1 Uitvoeren van conversiepraktijken.....	115
14.3.2 Aanbieden van conversiepraktijken	115
14.3.3 Aanzetten om conversiepraktijken te ondergaan	115
14.3.4 Aanzetten van personen om andere personen conversiepraktijken te doen ondergaan	115

14.3.5	Reclame maken voor conversiepraktijken	115
14.4	Moreel bestanddeel	115
14.5	Specifieke bepalingen	116
14.5.1	Uitoefenen beroepsactiviteit of sociale activiteit	116
14.5.2	Beroepsgeheim	116
14.6	Verband tussen haatmisdrijven en conversiepraktijken	116
15	Verbod van gezichtsbedekking in de publieke ruimte	118
15.1	Verbod van gezichtsbedekking in de publieke ruimte	118
15.2	Rechtvaardiging	118
16	Algemene opmerkingen in verband met het Strafwetboek: overgangsregeling, straffen en alternatieve maatregelen	119
16.1	Overgangsregeling oud-nieuw Strafwetboek	119
16.2	Straffen	119
16.3	Alternatieve maatregelen	120
16.3.1	Alternatieve maatregelen op het niveau van het openbaar ministerie	120
16.3.2	Alternatieve maatregelen op het niveau van de rechtbank	121

17 Trefwoorden	124
18 Bibliografie.....	130
18.1 Handboeken	130
18.2 Bijdragen in tijdschriften	133
19 Bijlagen.....	142
19.1 Beschermd criteria	142
19.2 Toepassingsdomeinen in de federale wetten en de regionale decreten en ordonnanties	151
19.3 Discriminatievormen in de federale wetten en de regionale decreten en ordonnanties.....	166
19.4 Rechtsbescherming in de federale wetten en de regionale decreten en ordonnanties.....	168
19.5 Redelijke aanpassingen	180
19.6 Positieve actie	194
19.7 Strafrechtelijke bepalingen in de federale wetten en de regionale decreten en ordonnanties.....	203

Inleiding

De omzendbrief COL13/2013 over het beleid inzake de bestrijding van discriminaties (met inbegrip van haatmisdrijven, negationisme en discriminaties op grond van geslacht) voorziet in het opstellen van een lexicon. Dit lexicon geeft – zonder exhaustief te willen zijn – praktische toelichting bij de verschillende wetgevingen ter bestrijding van discriminatie die op federaal en deelstatelijk niveau van toepassing zijn en waarnaar de omzendbrief verwijst.

Voor bijkomende informatie kunt u steeds terecht bij volgende instellingen:

- ✓ **Unia**, Victor Hortaplein 40, 1060 Brussel (Sint-Gillis), algemeen oproepnummer 02/212.30.00, e-mail info@unia.be, website www.unia.be.

- ✓ **Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (IGVM)**, Victor Hortaplein 40 te 1060 Brussel (Sint-Gillis), algemeen oproepnummer 02/233.44.00, gelijkheid.manvrouw@igvm.belgie.be, website www.igvm-iefh.belgium.be.

1 Structuur van de antidiscriminatiewetgeving en van het lexicon

1.1 Structuur van de antidiscriminatiewetgeving

Er zijn in België drie **federale** basiswetten over discriminatie:

- [Wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden](#) (**antiracismewet**).
- [Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie](#) (**antidiscriminatiewet**).
- [Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen](#) (**genderwet**).

Daarnaast hebben de **deelstaten** met betrekking tot hun bevoegdheden eigen decreten en ordonnances over discriminatie aangenomen.

Richtgevend voor de interpretatie van de antidiscriminatiewetgeving zijn de arresten van het **Grondwettelijk Hof**.

Een overzicht van de relevante arresten van het Grondwettelijk Hof over de antidiscriminatiewetgeving staat op de **website** van Unia bij 'Overzicht van de antidiscriminatiewetgeving' en 'Federale antidiscriminatiewetgeving in detail'.

De antidiscriminatiewetgeving is voornamelijk **burgerrechtelijk** georiënteerd: het slachtoffer kan door middel van een stakingsvordering (of een vordering ten gronde) door de burgerlijke rechter een einde laten stellen aan de discriminatie en onder meer een schadevergoeding vorderen.

In drie gevallen kan discriminatie *sensu stricto* ook **strafrechtelijk** worden aangepakt en worden bestraft door de strafrechter, namelijk wanneer het gaat om discriminatie (1) door privépersonen bij de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten, (2) door privépersonen binnen de arbeidsrelaties en (3) door personen met een openbare functie. Deze bepalingen werden opgenomen in het Strafwetboek.

Tot de antidiscriminatiewetgeving worden ook bepalingen gerekend die verband houden met strafbare haatspraak en het overschrijden van de grenzen van de vrije meningsuiting. Die werden, samen met de strafbepalingen over discriminatie, bijeengebracht in Hoofdstuk 7 van het Strafwetboek, meer bepaald in de afdeling over 'misdrijven inzake de bestraffing van de discriminatie, de aanzetting tot haat en het negationisme'. Het betreft de bepalingen over het **aanzettingsmisdrijf** en over het **verspreidingsverbod**. De bepalingen over het **verenigingsmisdrijf** sluiten hierbij aan.

In Hoofdstuk 7 het Strafwetboek werden ook de strafbepalingen uit de **negationismewet** en **seksismewet** ondergebracht in de afdeling over ‘misdrijven inzake de bestraffing van de discriminatie, de aanzetting tot haat en het negationisme’.

Ten slotte behoren ook de bepalingen over **haatmisdrijven** uit het Strafwetboek tot de antidiscriminatiewetgeving. Het betreft misdrijven die door de dader werden gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer (of haatmotief). De bepalingen over **conversiepraktijken** uit Hoofdstuk 8 van het Strafwetboek sluiten hierbij aan.

1.2 Structuur van het lexicon

Gelet op de bevoegdheidsverdeling tussen de federale staat en de deelstaten, is de antidiscriminatiewetgeving verspreid over federale wetten en deelstatelijke decreten en ordonnanties. In het eerst onderdeel van dit lexicon gaan we dieper in op die **bevoegdheidsverdeling**.

Een kernbegrip in de antidiscriminatiewetgeving is het begrip ‘beschermd criterium’ (of ‘beschermd kenmerk’). In het tweede onderdeel van dit lexicon gaan we dieper in op de **beschermde criteria**.

Daarna volgt een analyse van de **burgerrechtelijke bepalingen** uit de federale antidiscriminatiewetten, gevolgd door een analyse van de **strafrechtelijke bepalingen** over discriminatie *sensu stricto* uit het Strafwetboek. Het betreft de bepalingen over discriminatie door privépersonen bij de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten, door privépersonen binnen de arbeidsrelaties en door personen met een openbare functie.

De volgende onderdelen van het lexicon betreffen bepalingen over strafbare haatspraak en het overschrijden van de grenzen van de vrije meningsuiting, namelijk de bepalingen uit het Strafwetboek over het **aanzettingsmisdrijf**, het **verspreidingsverbod**, het **negationismemisdrijf** en het **seksismemisdrijf**. Aansluitend daarbij wordt het **verenigingsmisdrijf** onder de loep genomen.

Ten slotte wordt in dit lexicon dieper ingegaan op de bepalingen over **haatmisdrijven** en **conversiepraktijken** uit het Strafwetboek.

Het lexicon begint met een verwijzing naar een aantal bronnen voor het **opzoeken van wetgeving en rechtspraak** en wordt afgesloten met een aantal **overzichtstabellen**.

De structuur van de federale antidiscriminatiewetgeving en van dit lexicon wordt hieronder schematisch voorgesteld.

1.3 Schematische voorstelling (federale antidiscriminatiewetgeving)

	Discriminatie burgerrechtelijk	Discriminatie strafrechtelijk	Haatspraak	Haatmisdrijven
Raciale criteria	Discriminatie (art. 12 ARW) – Hoofdstuk 5	Discriminatie door ambtenaar (art. 253 Sw.) – Hoofdstuk 6.4 Discriminatie bij aanbieden goederen en diensten (art. 254 Sw.) – Hoofdstuk 6.2 Discriminatie bij arbeid (art. 255 Sw.) – Hoofdstuk 6.3 Niet voegen naar een stakingsbevel (art. 26 ARW) – Hoofdstuk 5.2.5	Aanzetten tot discriminatie, segregatie, haat of geweld (art. 250, 1°-4° Sw.) – Hoofdstuk 8 Erkende genocides ontkennen, schromelijk minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goedkeuren (art. 250, 5° Sw.) – Hoofdstuk 10 Verspreiden van denkbeelden gegrond op rassenhaat of rassuperioriteit (art. 251 Sw.) – Hoofdstuk 9 Behoren of meewerken aan groep die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie verkondigt (art. 252 Sw.) – Hoofdstuk 12 Genocide WOII ontkennen, schromelijk minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goedkeuren (art. 256 Sw.) – Hoofdstuk 10	Misdrijf waarbij één van de drijfveren van de dader bestaat uit de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens één of meer beschermde kenmerken (art. 29 Sw.) – Hoofdstuk 13
Niet-raciale criteria	Discriminatie (art. 14 ADW) – Hoofdstuk 5	Discriminatie door ambtenaar (art. 253 Sw.) – Hoofdstuk 6.4 Discriminatie bij aanbieden goederen en diensten (art. 254 Sw.) – Hoofdstuk 6.2 Discriminatie bij arbeid (art. 255 Sw.) – Hoofdstuk 6.3	Aanzetten tot discriminatie, segregatie, haat of geweld (art. 250, 1°-4° Sw.) – Hoofdstuk 8 Behoren of meewerken aan groep die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie verkondigt (art. 252 Sw.) – Hoofdstuk 12	Misdrijf waarbij één van de drijfveren van de dader bestaat uit de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens één of meer beschermde kenmerken (art. 29 Sw.) – Hoofdstuk 13

		Sw.) – Hoofdstuk 6.3 Niet voegen naar een stakingsbevel (art. 24 ADW) – Hoofdstuk 5.2.5		Conversiepraktijken (art. 310 e.v. Sw.) – Hoofdstuk 14
Gender criteria	Discriminatie (art. 19 Genderwet) – Hoofdstuk 5	Discriminatie door ambtenaar (art. 253 Sw.) – Hoofdstuk 6.4 Discriminatie bij aanbieden goederen en diensten (art. 254 Sw.) – Hoofdstuk 6.2 Discriminatie bij arbeid (art. 255 Sw.) – Hoofdstuk 6.3 Niet voegen naar een stakingsbevel (art. 29 Genderwet) – Hoofdstuk 5.2.5	Aanzetten tot discriminatie, segregatie, haat of geweld (art. 250, 1°-4° Sw.) – Hoofdstuk 8 Behoren of meewerken aan groep die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie verkondigt (art. 252 Sw.) – Hoofdstuk 12 Seksisme (art. 257 Sw.) – Hoofdstuk 11	Misdrijf waarbij één van de drijfveren van de dader bestaat uit de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens één of meer beschermde kenmerken (art. 29 Sw.) – Hoofdstuk 13 Conversiepraktijken (art. 310 e.v. Sw.) – Hoofdstuk 14

2 Opzoeken van wetgeving en rechtspraak

2.1 Meer info over de wetgeving

De relevante wetgeving over racisme en discriminatie wordt verzameld op de website van Unia in de rubriek **Wetgeving & Rechtspraak**. Daar staat ook een gedetailleerd overzicht van de antiracismewet, antidiscriminatiewet en negationismewet met o.a. een verwijzing naar de opeenvolgende wijzigingen, de parlementaire stukken, de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof ...

2.1.1 Overzicht wetgeving

Overzicht van antidiscriminatiewetgeving

Vul je zoekterm in Thema Actiedomein(en)

Zoeken...

Zoeken

- Verenigde Naties →
- Raad van Europa →
- Europese Unie →
- Internationale Arbeidsorganisatie →
- Federaal niveau →
- Deelstatelijk niveau
 - Brussels Hoofdstedelijk Gewest →
 - Duitstalige Gemeenschap →
 - Franse Gemeenschap →
 - Franse Gemeenschapscommissie (Brussel) →
 - Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (Brussel) →
 - Vlaamse Gemeenschap en Vlaams Gewest (Vlaanderen) →
 - Waals Gewest →
- Samenwerkingsakkoorden en protocollen →
- CAO's →

2.1.2 Wetgeving in detail

Federale antidiscriminatiewetgeving in detail →

2.2 Meer info over de rechtspraak

De gekende rechtspraak over racisme en discriminatie wordt verzameld op de website van Unia in de rubriek **Wetgeving & Rechtspraak**. In de **database** kan rechtspraak worden opgezocht aan de hand van verschillende parameters. Daarnaast publiceert Unia periodiek ook **analyses** van de rechtspraak over een bepaald onderwerp.

2.2.1 Database rechtspraak

The screenshot shows the search interface of the Unia database. At the top, there is a section titled 'Vul je zoekterm in' (Fill in your search term) with a placeholder 'Bijvoorbeeld: racisme, homofobie...'. Below this are several search filters: 'Beschermde kenmerk(en)' (Protected characteristic), 'Actiedomein(en)' (Area of action), 'Jaar' (Year), and 'Unia (burgerlijke) partij' (Unia (civil) party). There are also dropdown menus for 'Rechtsmacht' (Legal power), 'Rechtsgebied' (Legal area), and 'Rechtsinbreuk(en)' (Violation(s)). A red 'Zoeken' (Search) button is located on the right. Below the search filters, it indicates '76 resultaten gevonden' (76 results found). The first result is titled 'Hof van assisen van de provincie Luik, 6 juni 2024' (Court of Assizes of the province of Luxembourg, 6 June 2024). The summary text states: 'Het hof van assisen veroordeelt een homoseksuele man voor moord op een andere homoseksuele man. Het feit dat de dader zelf homoseksueel is verhindert niet dat hij handelde vanuit een homofob haatmotief.' (The court of assizes convicts a homosexual man for the murder of another homosexual man. The fact that the perpetrator himself is homosexual does not prevent him from acting out of a homophobic hate motive.)

2.2.2 Analyse van rechtspraak

The screenshot shows the 'Analyse van rechtspraak' (Analysis of case law) section on the Unia website. The header includes the breadcrumb 'Home > Antidiscriminatiebeleid > Analyse van rechtspraak'. The main title is 'Analyse van rechtspraak'. Below the title, a paragraph states: 'Over belangrijke thema's ontwikkelt Unia ook analyse van rechtspraak. We gaan daarbij dieper in op vonnissen en arresten uit het verleden.' (On important themes, Unia also develops analysis of case law. We go deeper into judgments and rulings from the past.) Below this text are three cards, each representing a different analysis topic: 'Analyse van rechtspraak over negationisme (maart 2024)' (Analysis of case law on negationism (March 2024)), 'Analyse van rechtspraak in het kader van het Verdrag inzake de rechten van personen met een...' (Analysis of case law in the context of the Convention on the rights of persons with a...), and 'Analyse van rechtspraak over psychosociale risico's op het werk (maart 2024)' (Analysis of case law on psychosocial risks at work (March 2024)).

3 Bevoegdheidsverdeling

België is een federale staat met drie gewesten en drie gemeenschappen.

Dat impliceert dat er naast federale wetten over de bestrijding van discriminatie ook deelstatelijke decreten en ordonnanties zijn die specifiek betrekking hebben op de gewest- en gemeenschapsbevoegdheden. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd één globaal 'Brussels Wetboek inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit' tot stand gebracht.

Deze federale wetten en deelstatelijke decreten en ordonnanties zijn op hun beurt gebaseerd op internationale normen zoals de [EU-Rasrichtlijn 2000/43/EG](#) en de [EU-Kaderrichtlijn 2000/78/EG](#).

Een overzicht van de internationale normen, federale wetten en deelstatelijke decreten en ordonnanties over discriminatie staat op de **website** van Unia bij 'Overzicht van de antidiscriminatiewetgeving'.

De structuur van de wetten, decreten en ordonnanties over discriminatie is in grote lijnen gelijklopend en er worden vergelijkbare termen en principes gehanteerd. Dat neemt niet weg dat de federale wetten en deelstatelijke decreten en ordonnanties hun eigen concrete uitwerking kregen en inhoudelijk op heel wat punten verschillen. Bij de analyse van een concrete casus over discriminatie is het dan ook belangrijk om te vertrekken vanuit de juiste wet, het juiste decreet of de juiste ordonnantie.

In dit hoofdstuk van het lexicon bekijken we de bevoegdheidsverdeling en meer bepaald:

- De **territoriale bevoegdheid** van de federale staat en de deelstaten.
- De **materiële bevoegdheid** van de federale staat en de deelstaten.
- Het beginsel '*Lex specialis derogat legi generali*'.
- De verschillende bevoegde **instellingen**.

3.1 Territoriale bevoegdheid

België heeft drie gewesten en drie gemeenschappen. Territoriaal zijn de gewesten en gemeenschappen als volgt ingedeeld:

Gewesten	Gemeenschappen
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST Het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad (19 gemeenten ¹)	DUITSTALIGE GEMEENSCHAP De gemeenten Amel, Büllingen, Burg-Reuland, Bütgenbach, Eupen, Kelmis, Lontzen, Raeren en Sankt-Vith
VLAAMS GEWEST De provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant	VLAAMSE GEMEENSCHAP Het Vlaamse Gewest + de Nederlandstalige instellingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
WAALS GEWEST De provincies Waals-Brabant, Luik, Luxemburg, Namen en Henegouwen	FRANSE GEMEENSCHAP Het Waalse Gewest (zonder het Duitse taalgebied) + de Franstalige instellingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

3.2 Materiële bevoegdheid

De federale overheid en de deelstaten hebben onder meer de volgende bevoegdheden:

Federale overheid	Gewesten ²	Gemeenschappen
- Arbeidsrecht (contractuele arbeidsbetrekkingen) en sociale zekerheidsrecht - Burgerlijk recht (internationaal privaatrecht, personen- en familierecht, verbintenissenrecht, verzekeringsrecht, zakenrecht ...) - Consumentenbescherming (horeca, banken, verzekeringen, rechten van patiënten ...) - Gerechtelijk recht - Strafrecht en strafprocesrecht - Vennootschapsrecht	- Huisvesting (woninghuur, sociale woningbouw, woonfiscaliteit ...) - Ondergeschikte besturen (administratief toezicht op gemeenten, provincies en intercommunales) - Openbaar vervoer (streekvervoer, waterwegen, regionale luchthavens, rij-opleiding en -examens, technische keuring ...) - Tewerkstellingsbeleid (arbeidsbemiddeling, activeringsbeleid, dienstencheques, betaald educatief verlof ...) - Toerisme	CULTUUR³ - Alternerend leren en beroeps-omscholing en -bijscholing - Bibliotheken - Jeugdbeleid - Media - Musea - Schone kunsten - Sport - Vrijtijdsbesteding

¹ De gemeenten Anderlecht, Brussel, Elsene, Etterbeek, Evere, Ganshoren, Jette, Koekelberg, Oudergem, Schaarbeek, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node, Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-Woluwe, Ukkel, Vorst en Watermaal-Bosvoorde.

² De gewestelijke bevoegdheden worden opgesomd in artikel 6, § 1 Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen.

³ De gemeenschapsbevoegdheden inzake cultuur worden opgesomd in artikel 4 Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen.

• Welzijn op het werk		ONDERWIJS¹ Met uitzondering van het bepalen van het begin en het einde van de leerplicht, de minimale voorwaarden voor het uitreiken van diploma's en de pensioenregeling PERSOONSGEBONDEN ZAKEN² • Bijstand aan personen (jeugd-bescherming, kinderopvang, gezinsbeleid, bejaarden- en gehandicaptenbeleid ...) • Gezondheidsbeleid (eerstelijns-zorg, ziekenhuizen, thuiszorg, hulp aan bejaarden ...) • Justitiehuisen, juridische eerste-lijnsbijstand en elektronisch toezicht
---	--	--

3.3 Het beginsel '*Lex specialis derogat legi generali*'

De Raad van State merkte, in een advies van 11 juli 2006 met nr. 40.689/AG, het volgende op met betrekking tot de bevoegdheidsverdeling:

- “Op grond van zijn residuaire bevoegdheid, is de federale wetgever in beginsel bevoegd inzake het **burgerlijk recht**. De gemeenschappen en de gewesten kunnen ter zake slechts regelingen uitvaardigen voor zover deze geacht kunnen worden inherent te zijn aan de hun toegewezen bevoegdheden, of op grond van artikel 10 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980. **Op grond van zijn residuaire bevoegdheid kan de federale wetgever algemene regels inzake verbintenissen-, contracten- en aansprakelijkheidsrecht uitvaardigen.** Zo kan de federale overheid met name algemene regels uitvaardigen over de nietigheid van contractuele clausules die indruisen tegen het discriminatieverbod of ter zake een bijzonder aansprakelijkheidsregime instellen. **Die regels zijn dan ook van toepassing op aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de gemeenschappen en de gewesten vallen, althans totdat ze zelf specifieke bepalingen aannemen** op grond van hun inherente of impliciete bevoegdheden wanneer de voorwaarden om zulks te doen vervuld zijn.”
- “De bevoegdheid van de federale wetgever inzake **strafrecht** wordt vooreerst bepaald door artikel 11 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980, waaruit blijkt dat deze in beginsel bevoegd is inzake de regelingen opgenomen in boek I van het Strafwetboek. De federale wetgever is daarenboven residuaire bevoegd in strafzaken, hetgeen impliceert dat hij strafbepalingen met een algemene draagwijdte kan uitvaardigen, alsmede strafbepalingen

¹ Artikel 127, 2° Grondwet.

² De gemeenschapsbevoegdheden inzake persoonsgebonden aangelegenheden worden opgesomd in artikel 5 Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen.

met betrekking tot de federaal gebleven aangelegenheden. Op grond van zijn residuaire bevoegdheid inzake het strafrecht kan de federale wetgever algemene strafbepalingen inzake niet-discriminatie of aanzetten tot discriminatie aannemen, ongeacht de aangelegenheid waarin de discriminatie zich voordoet. Deze regels vinden dan eveneens toepassing in aangelegenheden behorende tot de bevoegdheid van de gemeenschappen of de gewesten, op zijn minst totdat deze specifieke voorzieningen treffen op grond van hun bevoegdheden (art. 11 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980)."

De federale wetgever kan dus algemene bepalingen uitvaardigen inzake burgerlijk recht en strafrecht die ook van toepassing zijn in de aangelegenheden die onder de bevoegdheden van de gewesten en gemeenschappen vallen, totdat die eigen specifieke regels aannemen in deze aangelegenheden ('*Lex specialis derogat legi generali*').

3.4 Verschillende bevoegde instellingen

Er zijn in België verschillende instellingen bevoegd voor het bestrijden van discriminatie.

- **Unia** is bevoegd voor de federale antiracismewet en antidiscriminatiewet evenals voor de negationismewet. Unia is bovendien een interfederale instelling en is daardoor ook bevoegd voor de regionale decreten en ordonnanties over discriminatie, met uitzondering van de decreten van het Vlaamse gewest en de Vlaamse gemeenschap. Unia is daarnaast als interfederale onafhankelijke instantie belast met de bevordering, de bescherming en de opvolging van de toepassing in België van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.
- Het **Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen** (IGVM) is bevoegd voor de federale genderwet evenals voor de seksismewet en de bepalingen uit het Strafwetboek over de niet-consensuele verspreiding van seksueel getinte beelden en opnames (wraakporno). Het IGVM is een federale instelling. Doordat het IGVM samenwerkingsprotocollen afsloot met de gewesten en gemeenschappen kan het ook meldingen behandelen met betrekking tot de bevoegdheden van de gewesten en gemeenschappen, met uitzondering van meldingen die onder de bevoegdheid van het Vlaamse gewest en de Vlaamse gemeenschap vallen.
- Het **Vlaams Mensenrechteninstituut** (VMRI) is bevoegd voor de decreten over discriminatie van het Vlaamse gewest en de Vlaamse gemeenschap. Het VMRI staat in Vlaanderen ook in voor de bevordering, bescherming en opvolging van de uitvoering van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

Naast deze drie instellingen bestaat er in België ook een **Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens** (FIRM) dat op federaal niveau bevoegd is voor alle aangelegenheden inzake de bescherming van de mensenrechten waarvoor geen andere onafhankelijke publiekrechtelijke instelling bevoegd is. Het FIRM is daarnaast het centrale informatiepunt voor iedereen die informatie wil over de klokkenluidersregeling en het biedt ondersteuning aan klokkenluiders.

Andere instellingen die actief zijn op het vlak van de mensenrechten zijn onder meer het federale migratiecentrum Myria, het Steunpunt Armoedebestrijding, de Kinderrechtencommissaris, de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen, de Gegevensbeschermingsautoriteit ...

4 Beschermde criteria

Een kernbegrip in de antidiscriminatiewetgeving is het begrip ‘beschermd criterium’ (of ‘beschermd kenmerk’). De wetten, decreten en ordonnanties over discriminatie bieden bescherming tegen discriminatie op basis van een aantal beschermde criteria.

In elke wet, decreet of ordonnantie worden de van toepassing zijnde beschermde criteria opgesomd. Het Strafwetboek bevat eveneens een lijst van beschermde criteria met betrekking tot enerzijds de afdeling over ‘misdrijven inzake de bestraffing van de discriminatie, de aanzetting tot haat en het negationisme’ van Hoofdstuk 7 en anderzijds de haatmisdrijven. Er dient dus telkens nagegaan te worden of een bepaald beschermd criterium opgenomen is in de van toepassing zijnde antidiscriminatiewetgeving.

In de **bijlagen** staat een overzicht van de beschermde criteria in de federale wetten en de deelstatelijke decreten en ordonnanties. In het Strafwetboek worden de beschermde criteria opgesomd in artikel 29 (voor wat betreft haatmisdrijven) en in artikel 249 (voor wat betreft de misdrijven inzake de bestraffing van de discriminatie, de aanzetting tot haat en het negationisme).

4.1 Bepaalde kenmerken worden beschermd

De beschermde criteria betreffen persoonskenmerken waarvoor men niet heeft gekozen, zoals zogenaamd ras of seksuele oriëntatie, of kenmerken die fundamenteel zijn voor de identiteit van de persoon, zoals geloof of levensbeschouwing.

Deze beschermde criteria zijn **generiek**. Zo kan het beschermd criterium leeftijd zowel betrekking hebben op oud als op jong, seksuele oriëntatie zowel op homoseksualiteit als op heteroseksualiteit, geloof zowel op gelovig als op ongelovig zijn ...

De beschermde criteria kunnen worden ingedeeld in raciale, niet-raciale en gendergerelateerde beschermd criteria:

- De **antiracismewet** en de equivalente decreten en ordonnanties beschermen tegen discriminatie op basis van raciale kenmerken zoals nationaliteit, zogenaamd ras, huidskleur, afkomst en nationale of etnische afstamming.
- De **antidiscriminatiewet** en de equivalente decreten en ordonnanties beschermen tegen discriminatie op basis van niet-raciale kenmerken zoals leeftijd, seksuele oriëntatie, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, geloof of levensbeschouwing, politieke overtuiging, syndicale

overtuiging, taal, gezondheidstoestand, een handicap, een fysieke of genetische eigenschap en sociale afkomst of toestand.

- De **genderwet** en de equivalenten decreten en ordonnances beschermen tegen discriminatie op basis van gender-gerelateerde kenmerken zoals geslacht, zwangerschap, medisch begeleide voortplanting, bevalling, geven van borstvoeding, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken en medische of sociale transitie.

De beschermde criteria in de deelstatelijke decreten en ordonnances wijken soms af van de beschermde criteria in de federale wetten over discriminatie.

Bepaalde kenmerken worden **niet beschermd** door de antidiscriminatiewetgeving. Een voorbeeld is het hebben van een bepaalde woonplaats. Sommige gemeenten geven bijvoorbeeld korting aan hun eigen inwoners en maken een onderscheid op basis van de woonplaats. Hiertegen kan de antidiscriminatiewet niet worden ingeroepen.

Het beschermd criterium **taal** staat in de antidiscriminatiewetgeving, maar de bestaande instellingen (Unia, VMRI ...) zijn er niet voor bevoegd. Er werd geoordeeld dat voor discriminaties met betrekking tot het beschermd criterium taal een aparte instelling moet worden opgericht, maar dat is tot op heden nog niet gebeurd. In een aantal gevallen geeft een bepaalde taalvereiste wel aanleiding tot een indirect onderscheid op grond van een raciaal beschermd criterium. Een voorbeeld vormt de vereiste in een vacature waarbij een kandidaat werknemer een bepaald taalniveau moet hebben dat helemaal niet in een redelijke verhouding staat tot de aard en de context van de functie. In dit voorbeeld kan worden teruggevallen op de antiracismewet en de bepalingen over indirecte discriminatie.

4.2 Werkelijk of vermeend beschermd criterium

Een beschermd criterium kan werkelijk of vermeend zijn. Er is sprake van een **vermeend beschermd criterium** wanneer een persoon wordt gediscrimineerd omdat die persoon wordt geacht een beschermd kenmerk te vertonen, zonder dat dit effectief het geval is. Het kan bijvoorbeeld gaan om een persoon die zich inzet voor een LGBTQI+-organisatie en die daardoor wordt geacht homoseksueel te zijn.

Voor de toepassing van de antidiscriminatiewetgeving is het irrelevant of het slachtoffer effectief het betrokken kenmerk heeft of niet. Wat telt is dat tegenover die persoon een onderscheid in behandeling werd gemaakt op basis van een beschermd criterium.

De bescherming op basis van een vermeend kenmerk wordt erkend in de rechtspraak¹. Het werd ook expliciet ingeschreven in onder meer de antiracismewet, de antidiscriminatiewet, de genderwet en het Strafwetboek.

4.3 Eigen of bij associatie toegekend beschermd criterium

Een beschermd criterium kan eigen zijn of bij associatie toegekend. Er is sprake van een beschermd criterium **bij associatie** wanneer een persoon wordt gediscrimineerd omdat die persoon een nauwe band heeft met een persoon die drager is van een beschermd criterium. Het kan bijvoorbeeld gaan om een moeder die wordt ontslagen omdat ze een kind met een handicap heeft en de werkgever meent dat dit zou kunnen zorgen voor demotivatie en absenteïsme van de moeder.

In de rechtspraak wordt erkend dat het discriminatieverbod ook geldt voor discriminatie bij associatie². Het principe werd ook expliciet ingeschreven in onder meer de antiracismewet, de antidiscriminatiewet, de genderwet en het Strafwetboek.

4.4 Meervoudige discriminatie

Er kan sprake zijn van **één of meerdere beschermde criteria** en dus van meervoudige discriminatie. Het principe werd expliciet ingeschreven in onder meer de antiracismewet, de antidiscriminatiewet, de genderwet en het Strafwetboek.

Men maakt bij meervoudige discriminatie een onderscheid tussen cumulatieve en intersectionele discriminatie.

Een overzicht van de rechtspraak over cumulatieve en intersectionele discriminatie staat op de **website** van Unia bij 'Rechtspraak – analyse van rechtspraak'.

¹ EHRM 13 december 2005, Timichev tegen Rusland (nr. 55762/00 en 55974/00) (discriminatie op basis van de vermeende etnische afstamming). Zie in België bijv. correctionele rechtbank Luik, afdeling Hoei, 13 juni 2019, www.unia.be (agressie tegenover een man die er volgens de daders uitzag als een homoseksueel).

² EHRM 22 maart 2016, Guberina tegen Kroatië (nr. 23682/13) (discriminatie van een man bij de toegang tot huisvesting wegens de handicap van zijn kind); EHRM Skorjanec tegen Kroatië 28 maart 2017 (nr. 25536/14) (agressie tegenover een man die werden aanzien als Roma); EU-HvJ 17 juli 2008, S. Coleman tegen Attridge Law & Steve Law (nr. C-303/06), (vrouw bij tewerkstelling gediscrimineerd wegens de handicap van haar kind) en EU-HvJ 16 juli 2015, CHEZ Raspredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashtita diskriminatsia (nr. C-83/14) (vrouw gediscrimineerd wegens het feit dat ze in een buurt woont waar de meeste bewoners Roma zijn). Zie in België bijv. arbeidsrechtbank Leuven, 10 december 2013, www.unia.be (ontslag manager fitnesszaal wegens de handicap van zijn kind).

- **Cumulatieve discriminatie** (of gecumuleerde discriminatie) is de situatie die zich voordoet wanneer een persoon wordt gediscrimineerd naar aanleiding van een onderscheid op grond van meerdere beschermde criteria die bij elkaar worden opgeteld, maar die scheidbaar blijven.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een 44-jarige man wordt niet aangeworven omdat de werkgever veronderstelt dat hij niet zal kunnen werken in een team dat bestaat uit enkel vrouwen tussen 20 en 30 jaar oud. De man wordt dubbel (cumulatief) gediscrimineerd, namelijk op basis van zijn leeftijd en op basis van zijn geslacht.
- ✓ Een vrouw solliciteert bij een boekhoudkantoor en krijgt een interne e-mail onder ogen waarin staat: "niet zo slecht, maar zwart en/of oud". De arbeidsrechtbank oordeelt dat er sprake is van cumulatieve directe discriminatie (op basis van leeftijd en raciale kenmerken) en kent een forfaitaire schadevergoeding toe van tweemaal 6 maanden brutoloon (arbeidsrechtbank Brussel (Nederlandstalig), 5 mei 2025, www.unia.be).

- **Intersectionele discriminatie** is de situatie die zich voordoet wanneer een persoon wordt gediscrimineerd naar aanleiding van een onderscheid op grond van meerdere beschermde criteria die op elkaar inwerken en onscheidbaar worden.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een luxehotel weigert de toegang tot een vrouw van Aziatische origine omdat men vermoedt dat zij seksuele diensten zou verlenen aan klanten. Een vrouw van niet-Aziatische origine of een man van Aziatische origine zou wel toegang krijgen. De combinatie vrouw en Aziatische origine leidt in dit geval tot (intersectionele) discriminatie.

4.5 Het onderscheid tussen cumulatieve en intersectionele discriminatie

Aan de hand van de rechtspraak¹ kan worden verduidelijkt hoe men te werk kan gaan om cumulatieve en intersectionele discriminatie van elkaar te onderscheiden.

Een homoseksuele jongen kreeg geen tegemoetkoming voor de terugbetaling van het HPV-vaccin. De arbeidsrechtbank oordeelde dat er sprake was van discriminatie op basis van geslacht en seksuele oriëntatie.

¹ Arbeidsrechtbank Brussel (Nederlandstalig), 18 maart 2022, www.unia.be.

- Discriminatie op basis van geslacht: 12 tot 18-jarige **jongens** worden ongunstiger behandeld dan **meisjes** uit dezelfde leeftijdscategorie wat betreft de tegemoetkoming voor de terugbetaling van het HPV-vaccin.
- Discriminatie op basis van seksuele oriëntatie: De vaccinatie van meisjes biedt onrechtstreeks bescherming aan **heteroseksuele** jongens die met hen seksuele contacten hebben. **Homoseksuele** jongens hebben deze onrechtstreekse bescherming niet.

Om te bepalen of er sprake is van cumulatieve of intersectionele discriminatie kan men de volgende vraag stellen:

De jongen wordt gediscrimineerd omdat hij man en homoseksueel is. Als hij alleen man was geweest en niet homoseksueel, zou hij dan nog worden gediscrimineerd? Of als hij alleen homoseksueel was geweest en geen man zou hij dan nog worden gediscrimineerd?

Als het antwoord **negatief** is, d.w.z. als de jongen niet zou worden gediscrimineerd als hij slechts één van de beschermde criteria had, dan is er sprake van intersectionele discriminatie. Als het antwoord **positief** is, d.w.z. als de jongen wel zou worden gediscrimineerd als hij slechts één van de beschermde criteria had, dan is er sprake van cumulatieve discriminatie.

In dit geval is het antwoord negatief en is er sprake van intersectionele discriminatie. Als de jongen een heteroseksuele man was, dan zou hij onrechtstreeks worden beschermd. Als de jongen een lesbische vrouw was, dan zou hij recht hebben op een tegemoetkoming voor de terugbetaling van het HPV-vaccin.

4.6 Indicatieve definities van de beschermde criteria

De wetgever heeft de beschermde criteria niet gedefinieerd. De juiste draagwijdte van een beschermd criterium wordt ingevuld door de rechters aan de hand van de concrete gegevens. Voor een aantal beschermde criteria, zoals huidskleur of zwangerschap, is de invulling in wezen duidelijk. Voor andere beschermde criteria, zoals sociale toestand of gezinsverantwoordelijkheden, is dat minder het geval. Voor een aantal beschermde criteria kunnen uit de parlementaire voorbereiding, de rechtspraak en de rechtsleer indicaties worden gehaald over de invulling ervan.

In de onderstaande tabel worden indicaties gegeven over de invulling van een aantal beschermde criteria die op het eerste gezicht minder duidelijk zijn. In een aantal gevallen wordt verwezen naar de invulling die Unia geeft aan het beschermd criterium.

Beschermde criterium	Indicatieve definitie	Bron
Afkomst 	“De term afkomst is overgenomen uit het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie dat ertoe strekt het antisemitisme te beteugelen. Het antisemitisme uit het nazitijdperk steunde op een bepaling van het jodendom met verwijzing naar het feit dat de grootouders van het individu van Joodse afkomst waren. Het begrip afkomst is de enige waarborg tegen het antisemitisme voor joden wier nationale afstamming onbekend is of die, als niet-praktiserenden, moeilijk kunnen bewijzen dat zij tot een cultuur of een volk behoren.” “Het CERD, het handhavend comité bij het IVUR, gaat er van uit dat de term mede betrekking heeft op het begrip ‘kaste’” (J. VRIELINK, ‘De ‘vertaling’ van racisme?’ in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), <i>Taaleisen juridisch getoetst</i>, Mechelen, Kluwer, 2009, 56).	Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsvoorstel tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, <i>Parl.St.</i> 1980-81, nr. 241/9, 22.
Burgerlijke staat 	Burgerlijke staat verwijst naar de huwelijkse staat van een persoon en vergelijkbare statuten zoals de feitelijke samenwoning en het geregistreerd partnerschap. Ook het feit dat men alleenstaande is valt onder het begrip burgerlijke staat.	www.unia.be
Fysieke of genetische eigenschap 	Fysieke of genetische eigenschappen verwijst naar eigenschappen waarvoor de persoon al dan niet zelf heeft gekozen zoals gestalte, kaalheid, wijnvlekken, littekens, piercings, tatoeages ... “Voor wat verstaan moet worden onder fysieke eigenschap kan verwezen worden naar de gebruikelijke betekenis van de woorden, i.e. hetgeen tot het lichaam behoort of er betrekking op heeft (cf. C. BAYART, <i>Discriminatie tegenover differentiatie</i>, Gent, Larcier, 2004, 389). In het kader van de huidige antidiscriminatiwet kunnen niet enkel aangeboren fysieke eigenschappen, dus eigenschappen waarvoor men niet zelf koos, geïsoleerd worden, maar ook eigenschappen die hun oorsprong vinden in de vrije keuze van de betrokkene (cf. A. MAES, “Lichtzinnig omspringen met zwaarwichtige problematiek: discriminatie van sollicitant met morbide obesitas”, <i>Soc. Kron.</i> 2018, 173).” “Het beschermd kenmerk genetische eigenschap ligt eigenlijk vervaar in de begrippen fysieke eigenschap en huidige of toekomstige gezondheidstoestand en werd aan de beschermde kenmerken toegevoegd met het oog op coherentie. In zijn normaal woordgebruik verwijst dit naar een eigenschap die betrekking heeft op de genen en de erfelijkheid.”	Arbeidsrechtbank Gent, afdeling Aalst, 8 februari 2023, www.unia.be. Zie ook E. BREMS en J. VRIELINK, “Een verschil tussen gekozen en ongekomen discriminatie?”, <i>Juristenkrant</i> 23 december 2009, 12-13 en M. EGLEM, “Bescherming tegen <i>lookism</i> of slechts schone schijn”, <i>Leuven Blog for Public Law</i> 11 mei 2023.
Geboorte	Geboorte verwijst naar de familiale verwantschap in opgaande lijn en de ongelijke behandeling gebaseerd op die verwantschap.	www.unia.be

	Discriminatie op basis van geboorte viseert enerzijds de familiale context waarin een kind wordt geboren (onder meer: kinderen geboren buiten het huwelijk, kinderen met een alleenstaande moeder, geadopteerde kinderen, kinderen van een homoseksueel of lesbisch paar ...) en anderzijds ook (samen met de beschermde kenmerken sociale positie/afkomst) bijvoorbeeld de belemmering van de sociale mobiliteit van de kinderen door de sociale positie van de ouders. Het feit broer of zus te zijn van iemand.	Arbeidshof Brussel (Nederlandstalig), 22 augustus 2017 en Arbeidshof Luik, afdeling Luik, 28 april 2023.
Geloof of levensbeschouwing 	Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, hierin gevolgd door het EU-Hof van Justitie, geeft een ruime invulling aan het begrip geloof of levensbeschouwing. Het betreft zowel het recht om een geloof of levensbeschouwing te hebben (<i>forum internum</i>) als onder meer het recht om dit zowel in het openbaar als in privé tot uitdrukking te brengen (<i>forum externum</i>) (Achbita, § 27 en 28). Niet elke uiting die geïnspireerd is op een geloof- of levensbeschouwing valt evenwel onder de bescherming van artikel 9 EVRM. Er moet een nauwe en directe band zijn tussen de uiting en het geloof of de levensbeschouwing (Eweida, § 82). Er moet sprake zijn van “een visie waar een zekere kracht van uitgaat, alsook ernst, samenhang en belang” (Campbell en Cosans, § 36). Worden bijvoorbeeld beschouwd als geloof- of levensbeschouwing door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens: Jehovah’s Getuigen (EHRM 26/9/1996, Manoussakis tegen Griekenland), de Scientologykerk (EHRM 5/4/2007, Church of Scientology tegen Moskou/Rusland), pacifisme (ECRM 12/10/1978, Arrowsmith tegen Verenigd Koninkrijk), veganisme (ECRM 10/2/1992, C.W. tegen Verenigd Koninkrijk), het niet meedoen aan de praktijk van jagen (EHRM 29/4/1999, Chassagnou tegen Frankrijk), de Bhagwan (Osho) beweging (EHRM 6/8/2008, Leela Förderkreiss tegen Duitsland) ... In de voorbereidende werken van de antidiscriminatiewet werd verwezen naar overtuigingen die verband houden met vragen over het al dan niet bestaan van een God. De rechtsleer oordeelt dat deze invulling te beperkt is, want het zou betekenen dat atheïsme, agnosticisme, vrijzinnigheid, godsdiensten zonder god (bijvoorbeeld in het Boeddhisme en Jānisme) niet zouden worden beschermd.	EHRM 25 februari 1982, nr. 7743/76 (Campbell en Cosans tegen Verenigd Koninkrijk); EHRM 15 januari 2013, nr. 48420/10 (Eweida e.a. tegen Verenigd Koninkrijk) en EU-HvJ 14 maart 2017, nr. C-157/15 (Achbita tegen G4S). Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp tot versterking van de wetgeving rond racisme, <i>Parl.St.</i> 2000-01, nr. 1407/5, 10.
Genderexpressie 	“Genderexpressie verwijst naar de manier waarop mensen (onder meer door kledij, spraak en manier van gedragen) vormgeven aan hun genderidentiteit, en de manier waarop deze gepercipieerd wordt door anderen. Gewoonlijk trachten mensen hun genderexpressie in overeenstemming te brengen met hun genderidentiteit, of genderidentiteiten, ongeacht	Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen met het oog op de uitbreiding ervan naar genderidentiteit en genderexpressie, <i>Parl.St.</i> 2013-14, nr. 3483/1, 4.

	het geslacht dat hen werd toegewezen bij de geboorte. Genderexpressie omvat eveneens occasionele, of tijdelijke vormen van uitdrukking geven aan gender."	
Genderidentiteit 	"Genderidentiteit verwijst naar de diepe innerlijke overtuiging en individuele beleving van eenieder van het eigen gender, dat al dan niet overeenkomt met het geslacht dat bij geboorte werd toegewezen, met inbegrip van de eigen lichaamsbeleving."	Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen met het oog op de uitbreiding ervan naar genderidentiteit en gender-expressie, <i>Parl.St.</i> 2013-14, nr. 3483/1, 4.
Gezins-verantwoorde-lijkheden 	"Het begrip gezinsverantwoordelijkheden verwijst naar de situatie die zich voordoet wanneer personen verantwoordelijk zijn voor kinderen ten laste of die bij hen gedomicilieerd zijn, of familieleden die hulp of bijstand nodig hebben vanwege hun kwetsbaarheid of omwille van een situatie van afhankelijkheid." "Onder het beschermd kenmerk gezinsverantwoordelijkheden vallen de beschermde kenmerken adoptie, vaderschap en meemoederschap. Door het onderbrengen van deze kenmerken onder de overkoepelende term gezinsverantwoordelijkheden wordt vermeden dat de lijst van beschermde kenmerken onwerkbaar zou worden." "Wat het begrip gezin betreft is er geen standaardvereiste van samenwonen, bloed- of aanverwantschap nodig ten einde van gezinsverantwoordelijkheden te kunnen spreken."	Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen en van de wet van 16 december 2002 houdende oprichting van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, <i>Parl.St.</i> 2021-22, nr. 2813/1, 15 en 48-50.
Gezondheids-toestand 	Gezondheidstoestand verwijst naar de gezondheidstoestand in het verleden of het ziekteverleden, de huidige toestand van iemands gediagnosticeerde fysieke of psychische aandoening, of de toekomstige of redelijkerwijs te verwachten gezondheidstoestand. Bij het beschermd kenmerk gezondheidstoestand gaat het niet noodzakelijk over aandoeningen die van lange duur zijn. Chronische of degeneratieve ziektes en psychische aandoeningen kunnen bovendien ook onder het beschermd kenmerk 'handicap' vallen.	www.unia.be
Handicap 	Het EU-Hof van Justitie definieert – in de context van arbeid – handicap als "een beperking die met name het gevolg is van langdurige lichamelijke, geestelijke of psychische aandoeningen die in wisselwerking met diverse drempels de betrokkene kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere werknemers aan het beroepsleven deel te nemen" (arrest Chacón Navas, § 43 en Nobel Plastiques, § 51). In het arrest-Jette ring (§ 47) definieerde het EU-Hof van Justitie handicap als "een gezondheidstoestand die voortvloeit uit een door	EU-HvJ 11 juli 2006, nr. C-13/05 (Chacón Navas tegen Eurest Colectividades SA); EU-HvJ 11 april 2013, nr. C-335/11 en C-337/11 (HK Danmark als lasthebber van Jette Ring tegen Dansk almennyttigt Boligselskab en HK Danmark tegen Dansk Arbejdsgiverforening als lasthebber van Pro Display A/S) en EU-HvJ 11 september 2019, nr. C-397/18 (DW tegen Nobel Plastiques Ibérica SA).

	een arts gediagnosticeerde geneeslijke of ongeneeslijke ziekte, wanneer die ziekte leidt tot een beperking die onder meer het gevolg is van lichamelijke, geestelijke of psychische aandoeningen die in wisselwerking met diverse drempels de betrokkene kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met andere werknemers aan het beroepsleven deel te nemen, en die beperking langdurig is”. Een handicap kan dus niet alleen aangeboren zijn of veroorzaakt door een ongeval, maar ook het gevolg zijn van een geneeslijke of ongeneeslijke ziekte.	
Leeftijd 	Leeftijd verwijst naar de leeftijd als dusdanig maar ook naar leeftijdsgroepen zoals jongeren, personen van middelbare leeftijd, ouderen ...	www.unia.be Een overzicht van de rechtspraak over het beschermd criterium leeftijd (meer bepaald: leeftijdslimieten in het domein arbeid) staat op de website van Unia bij ‘Rechtspraak – analyse van rechtspraak’.
Medische of sociale transitie 	“Medische of sociale transitie vervangt de term geslachtsverandering. De term geslachtsverandering, die achterhaald is, werd ingeschreven in een tijd dat de kennis van de realiteit van trans personen nog beperkt was. Er werd aangenomen dat een trans persoon steeds een geslachtsbevestigende heelkundige ingreep zou willen ondergaan om te komen tot een zogeheten “geslachtsverandering”. Sindsdien is geweten dat transitie een uitermate persoonlijk proces is dat meerdere vormen kan aannemen, en dat genderbevestigende heelkunde slechts een van de mogelijke sub-aspecten is.” “Bij een medische transitie worden de kenmerken van het lichaam veranderd door bijvoorbeeld een hormoonbehandeling of een operatie. Een sociale transitie kan inhouden dat iemand diens geslachtskenmerken en voornaamwoorden verandert, of zelfs dat die zich gaat kleden en gedragen op een manier die meer in overeenstemming is met diens genderidentiteit. Een wettelijke overgang is simpelweg het veranderen van de officiële geslachtsregistratie op de geboorteakte en eventueel het veranderen van de voornaam. Deze veranderingen vallen ook onder het bredere begrip sociale transitie.”	Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp houdende wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie en van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen, <i>Parl.St.</i> 2022-23, nr. 3366/1, 7 en 40.
Nationale of etnische afstamming 	Nationaliteit verwijst naar de staatkundige en juridische nationaliteit van een persoon. Het begrip nationale afstamming verwijst naar de herkomst van iemand. Het dient als een ruimer begrip te worden aanzien, dat ook nationaliteit omvat. Het kan daarbij ook gaan om personen die hun nationaliteit hebben gewijzigd. Bij het begrip etnische afstamming ligt de klemtoon op de culturele identiteit van een groep (bijv. Roma, Sikhs ...).	Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp tot versterking van de wetgeving rond racisme, <i>Parl.St.</i> 2000-01, nr. 1407/1, 10.

Samenstelling van het gezin 	“Gezin is eenieder die gewoonlijk dezelfde woning bewoont en die een gemeenschappelijke woning bewoont; het bestaat hetzij uit een persoon die gewoonlijk alleen woont, hetzij uit twee of meer personen die al dan niet door familiebanden verbonden zijn.” “Samenstelling van het gezin wordt ingevoerd om de diversiteit van gezinsstructuren te beschermen, in het bijzonder eenoudergezinnen, die voornamelijk worden gevormd door vrouwen die onvoldoende worden beschermd door de huidige kenmerken (geslacht, burgerlijke staat, vermogen, enz.), en ook om discriminatie op basis van gezinsverantwoordelijkheden expliciet te verbieden, in overeenstemming met Verdrag nr. 156 van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) over werknemers met gezinsverantwoordelijkheden, ondertekend en geratificeerd door België op 10 april 2015.”	Artikel 4, 16° Decreet van het Waals Gewest van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie en Waals Parlement, <i>Projet de décret modifiant le décret du 6 novembre 2008 relatif à la lutte contre certaines formes de discrimination</i>, <i>Parl.St.</i> 2018-19 nr. 1362/1, 22.
Seksekenmerken 	“Mensen met een variatie van het fenotypische, chromosomale of gonadale geslacht worden interseksuele personen genoemd. Deze variaties kunnen waarneembaar zijn van bij de geboorte of pas later in het leven zichtbaar worden. De geslachtskenmerken van interseksuele mensen stemmen echter niet overeen met de – in wezen binaire – maatschappelijke normen die uitmaken of iemand een mannelijke dan wel een vrouwelijke identiteit heeft. Dit verschil tussen de maatschappelijke normen en de geslachtskenmerken van interseksuele mensen legt op de betrokkenen een normaliserende druk die erin veruit de meeste gevallen toe leidt dat zij ertoe worden aangemaand deze kenmerken te wijzigen. In de huidige stand van zaken moeten deze mensen specifiek worden beschermd tegen discriminatie waarvan zij op grond van hun seksuele kenmerken het slachtoffer zouden kunnen zijn.”	Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen wat het discriminatieverbod op vaderschap of meemoederschap betreft. Amendement nr. 13 ingediend in de plenaire vergadering, <i>Parl.St.</i> 2019-20, nr. 165/9, 2.
Seksuele oriëntatie 	“Het vermogen van personen om zich diep emotioneel, affectief en seksueel aangetrokken te voelen tot, en intieme en seksuele relaties te hebben met personen van het andere geslacht, hetzelfde geslacht of meer dan één geslacht.” “Het is correcter om te spreken van seksuele oriëntatie in het Nederlands, in plaats van seksuele geaardheid, om zo de coherentie te verzekeren met de term <i>orientation sexuelle</i> in de Franstalige versie van de wet en de term <i>sexual orientation</i> uit internationale wetgeving en beleid die België onderschrijft.”	Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op het strafbaar stellen van conversiepraktijken, <i>Parl.St.</i> 2022-23, nr. 3429/1, 4 en Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp houdende wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie en van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen, <i>Parl.St.</i> 2022-23, nr. 3366/1, 7.
Sociale afkomst of toestand	Sociale afkomst betreft het behoren tot een bepaalde sociale klasse (adel, familie, sociaal netwerk ...).	www.unia.be Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp ter bestrijding van

	“Sociale afkomst werd uitgebreid met de sociale toestand teneinde rekening te houden met bijvoorbeeld de situatie van daklozen, werkzoekenden, analfabeten of ongeletterde personen, personen die in moeilijke sociaal-economische omstandigheden leven, personen die uit de prostitutie treden of getreden zijn, of personen met een gerechtelijk verleden.”	bepaalde vormen van discriminatie, <i>Parl.St.</i> 2006-07, nr. 2722/1, 17/18 en Kamer van volksvertegenwoordigers, Wetsontwerp houdende wijziging van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie en van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen, <i>Parl.St.</i> 2022-23, nr. 3366/1, 7 en 40.
Syndicale overtuiging 	Onder syndicale overtuiging wordt verstaan (1) het lidmaatschap van een vakorganisatie, (2) de syndicale overtuiging en (3) de syndicale activiteit. Syndicale overtuiging heeft betrekking op werknemers die lid zijn van een vakbond, maar ook op werknemers die geen lid zijn van een vakbond en die zich verenigen in een spontane (syndicale) actie. Een bedrijf discrimineert op basis van syndicale overtuiging wanneer het een bepaalde vakbond systematisch benadeelt tegenover een andere vakbond.	Grondwettelijk Hof 2 april 2009, nr. 64/2009, overw. B.8.3. en Arbeidsrechtbank Waals-Brabant, afdeling Waver, 8 december 2023, www.unia.be. Arbeidshof Brussel (Franstalig), 17 juli 2025, www.unia.be. Een overzicht van de rechtspraak over het beschermd criterium syndicale overtuiging staat op de website van Unia bij ‘Rechtspraak – analyse van rechtspraak’.
Verblijfsstatus 	“Om de strijd aan te gaan met discriminatie op grond van de verblijfsstatus is de verboden discriminatiegrond nationaliteit (indirecte discriminatie op basis van nationaliteit) niet zo nuttig, want de reden waarom de kandidaat-huurder wordt geweigerd is niet zijn nationaliteit maar verblijfsstatus in België. De migrantenbevolking of nieuwkomers op het Belgische grondgebied of met een tijdelijke verblijfsmachtiging kunnen het voorwerp zijn van specifieke, maar evenzeer onrechtvaardige discriminatie.”	Brussels Parlement, Ontwerp van ordonnantie tot wijziging van de Brusselse Huisvestingscode <i>Parl.St.</i> 2021-22 nr. A-538/1, 7.
Vermogen 	Vermogen verwijst naar het beschikken over financiële draagkracht, van welke aard ook.	www.unia.be
Zogenaamd ras	“Het gebruik van de term ras kan in de feiten de indruk kan geven dat de wetgever het bestaan van verschillende rassen bevestigt, terwijl dit concept wetenschappelijk onbestaande is, daarom opteren wij ervoor de term ras vergezeld te laten gaan van	Senaat, Wetsvoorstel ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor

	het adjectief zogenaamd, dit om erop te duiden dat dit onderscheid enkel bestaat in de geest van de racist en dus niet met een werkelijkheid overeenstemt.”	gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, <i>Parl.St.</i> 2000-01, nr. 12/6, 3.
---	--	--

5 Discriminatie – burgerrechtelijk

Discriminatie is het maken van een onderscheid, op basis van een beschermd criterium, dat niet kan worden gerechtvaardigd door de rechtvaardigingsmechanismen die in de wet, het decreet of de ordonnantie werden opgenomen. Discriminatie wordt in eerste instantie burgerrechtelijk beteugeld. Het slachtoffer kan door middel van een stakingsvordering (of een vordering ten gronde) door de burgerlijke rechter een einde laten stellen aan de discriminatie en onder meer een schadevergoeding vorderen.

Het Hof van Cassatie oordeelde in een arrest van 16 september 2013 (nr. C.12.0032.F) dat het discriminatieverbod uit de antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet **van openbare orde** is.

Het is belangrijk om de begrippen ‘onderscheid’ (of ‘ongelijke behandeling’) en ‘discriminatie’ uit elkaar te houden. De term ‘onderscheid’ (of ‘ongelijke behandeling’) is neutraal en zegt niets over het al dan niet toegelaten zijn van een maatregel of handeling. De term ‘discriminatie’ daarentegen heeft betrekking op een ontoelaatbaar onderscheid. Het maken van een onderscheid is dus niet noodzakelijk een discriminatie.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een bedrijf organiseert cursussen voor haar medewerkers en zoekt daarvoor een leraar Duits. Er dient zich een kandidaat aan die de Duitse taal totaal niet machtig is. Het is gerechtvaardigd dat de functie niet naar de kandidaat gaat. Er is met andere woorden sprake van een (toegelaten) onderscheid, maar niet van een (verboden) discriminatie. De situatie zou anders liggen wanneer de kandidaat wel Duits zou kunnen, maar geweigerd zou worden enkel en alleen omdat hij bijvoorbeeld homoseksueel is.

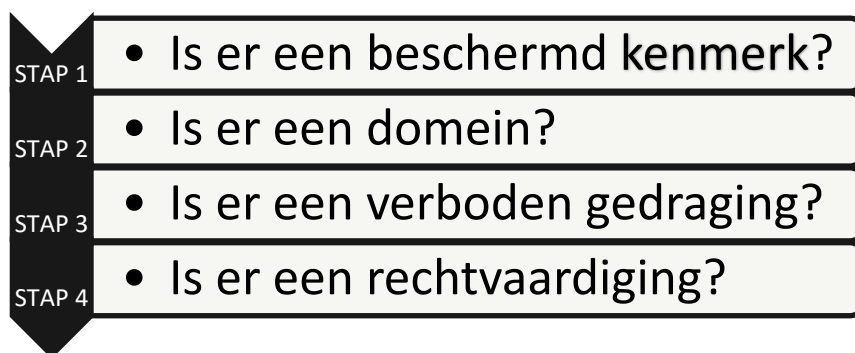

De antidiscriminatiewetgeving is zowel van toepassing op **natuurlijke personen** als op **rechtspersonen** (zie bijvoorbeeld artikel 33 antiracismewet, 31 antidiscriminatiewet en 36 genderwet). Partijen kunnen de antidiscriminatiewetgeving dus niet buiten werking stellen door een constructie op te zetten met een rechtspersoon (arbeidsrechtbank Brussel (Nederlandstalig), 3 september 2019, www.unia.be).

Hieronder wordt eerst nagegaan hoe men het verschil kan maken tussen een toegelaten ‘onderscheid’ (of ‘ongelijke behandeling’) en een verboden ‘discriminatie’. Dit gebeurt door vier stappen te doorlopen. Daarna wordt dieper ingegaan op de **rechtsbescherming** die de antidiscriminatiewetgeving biedt, op de **bewijsvoering** en op de mogelijkheden om **in rechte op te treden**.

5.1 Wanneer is er sprake van discriminatie?

Om te beoordelen of er sprake is van een (toegelaten) onderscheid of een (verboden) discriminatie moeten vier stappen worden doorlopen:

Zoals hierboven werd aangegeven, zijn er verschillende wetten, decreten en ordonnances over discriminatie. De structuur van deze wetten, decreten en ordonnances is in grote lijnen gelijklopend en er worden gelijkaardige termen en principes gehanteerd, maar niettemin bevatten ze – soms subtiele – verschillen op het vlak van de beschermde criteria, de domeinen, de verboden gedragingen, de rechtvaardigingsmechanismen ...

Vandaar dat eerst moet worden nagegaan welke wet, decreet of ordonnantie van toepassing is. Vervolgens dienen de vier stappen te worden afgetoetst aan de bepalingen van de toepasselijke wetgeving.

Soms kunnen er aanknopingspunten worden gevonden in bijvoorbeeld zowel een wet als een decreet, of in twee verschillende wetten, en zijn beide van toepassing (bijvoorbeeld een fitness-zaak heeft een aanknopingspunt met sport (gemeenschapsbevoegdheid) en met commerciële activiteiten (federale bevoegdheid)).

5.1.1 Stap 1: is er een beschermd criterium?

Niet alle kenmerken worden beschermd door de antidiscriminatiewetgeving. De eerste stap is dan ook nagaan of er in de wet, het decreet of de ordonnantie een beschermd criterium aanwezig is dat kan worden ingeroepen. Zie *supra* (Hoofdstuk 4) voor meer informatie over de beschermde criteria.

In de **bijlagen** staat een overzicht van de beschermde kenmerken in de federale wetten en de deelstatelijke decreten en ordonnances.

5.1.2 Stap 2: is er een domein?

De werkingssfeer van de antidiscriminatiewetgeving is niet onbeperkt. Activiteiten die zich in de **privésfeer** situeren worden bijvoorbeeld uitgesloten. De wetgeving is ook niet van toepassing op de afnemers van goederen en diensten (maar wel de aanbieders van goederen en diensten). **Consumenten** hebben (uiteraard) de vrije keuze om te kopen bij winkel X en niet bij winkel Y.

Het **toepassingsdomein** van de (federale) antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet is als volgt:

- ✓ Toegang tot en aanbod van goederen en diensten die publiekelijk beschikbaar zijn.
- ✓ Sociale bescherming, met inbegrip van de sociale zekerheid en de gezondheidszorg.
- ✓ Sociale voordelen.
- ✓ Aanvullende regelingen voor sociale zekerheid.
- ✓ Arbeidsbetrekkingen.
- ✓ Vermelding in een officieel stuk of in een proces-verbaal.
- ✓ Lidmaatschap van of betrokkenheid bij een werkgevers- of werknemersorganisatie of enige organisatie waarvan de leden een bepaald beroep uitoefenen, waaronder de voordelen die deze organisaties bieden.
- ✓ Toegang tot en deelname aan, alsook elke andere uitoefening, van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit toegankelijk voor het publiek.

De tweede stap is dan ook nagaan of de maatregel of handeling onder het toepassingsgebied valt van de wet, het decreet of de ordonnantie over discriminatie. Dit hangt samen met de bevoegdheidsverdeling tussen de federale overheid en de deelstaten. Huisvesting is bijvoorbeeld een gewestelijke bevoegdheid. Een discriminatie op het vlak van huisvesting voor een pand gelegen in het Waalse Gewest moet bijvoorbeeld worden beoordeeld aan de hand van het Decreet van het Waalse Gewest van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie dat in het toepassingsgebied expliciet verwijst naar huisvesting (art. 5, § 1, 3°).

In de **bijlagen** staat een overzicht van de toepassingsdomeinen in de federale wetten en de deelstatelijke decreten en ordonnanties.

5.1.3 Tussenstap 2bis: bepalen van de bevoegde instelling

Aan de hand van het beschermd criterium en het domein kan worden bepaald welke instelling bevoegd is. Volgende casussen illustreren dit:

Een chauffeur van de TEC weigert een persoon met een handicap op de bus.

Bevoegdheid? De TEC is een gewestelijke bevoegdheid.

Stap 1: beschermd kenmerk? Handicap.

Stap 2: domein? Toegang tot diensten die publiekelijk beschikbaar zijn.

Besluit: Unia is bevoegd op basis van het decreet van het Waalse gewest.

Een treinbegeleider van de NMBS weigert een trans man op de trein.

Bevoegdheid? De NMBS is een federale bevoegdheid.

Stap 1: beschermd kenmerk? Medische of sociale transitie.

Stap 2: domein? Toegang tot diensten die publiekelijk beschikbaar zijn.

Besluit: IGVM is bevoegd op basis van de federale genderwet.

Een chauffeur van De Lijn weigert een vrouw met een hoofddoek op de bus.

Bevoegdheid? De Lijn is een gewestelijke bevoegdheid.

Stap 1: beschermd kenmerk? Geloof of levensbeschouwing.

Stap 2: domein? Toegang tot diensten die publiekelijk beschikbaar zijn.

Besluit: VMRI is bevoegd op basis van het Vlaams decreet.

Een dove, zwangere vrouw solliciteert bij een bedrijf en wordt niet aangeworven omwille van haar handicap en zwangerschap.

Bevoegdheid? Arbeidsrecht (contractuele arbeidsrelaties) is een federale bevoegdheid.

Stap 1: beschermd kenmerk? Handicap en zwangerschap.

Stap 2: domein? Arbeidsbetrekkingen.

Besluit: Unia is bevoegd op basis van de federale antidiscriminatiewet en IGVM is bevoegd op basis van de federale genderwet.

5.1.4 Stap 3: is er een verboden gedraging?

De federale wetten en de deelstatelijke decreten en ordonnanties over discriminatie beschermen tegen een aantal verboden gedragingen. De derde stap is dan ook nagaan of een verboden gedraging uit de wet, het decreet of de ordonnantie kan worden ingeroepen.

De verboden gedragingen zijn: directe discriminatie, indirecte discriminatie, opdracht geven tot discriminatie, intimidatie, seksuele intimidatie en het weigeren om redelijke aanpassingen te treffen voor een persoon met een handicap.

In de **bijlagen** staat een overzicht van de discriminatievormen en van de bepalingen over redelijke aanpassingen in de federale wetten en de deelstatelijke decreten en ordonnanties.

5.1.4.1 Directe discriminatie

Er is sprake van directe discriminatie wanneer iemand ongunstiger wordt behandeld dan een ander in een vergelijkbare situatie wordt, of zou worden behandeld, op grond van een beschermd criterium en wanneer dit niet kan worden gerechtvaardigd op basis van de toepasselijke rechtvaardigingsmechanismen.

In de definitie is er sprake van 'een vergelijkbare situatie'. Discriminatie is immers gelijke situaties ongelijk behandelen zonder dat daarvoor een rechtvaardiging bestaat. Daarom moet er eerst een vergelijkbaarheidstoets gebeuren: bevindt de eiser die zich ongelijk behandelt acht zich in een vergelijkbare situatie? Of bevindt de eiser die zich ongelijk behandelt acht zich in een onvergelijkbare situatie? De situaties moeten niet identiek zijn, maar wel voldoende vergelijkbaar.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een dancing weigert een persoon omwille van diens huidskleur.
- ✓ Een werkgever sluit personen van buitenlandse origine uit voor een bepaalde functie.

5.1.4.2 Indirecte discriminatie

Er is sprake van indirecte discriminatie wanneer een ogenschijnlijk neutrale bepaling, maatstaf of handelwijze personen met een bepaald beschermd criterium, in vergelijking met andere personen bijzonder kan benadelen op grond van een beschermd criterium en dit niet kan worden gerechtvaardigd op basis van de toepasselijke rechtvaardigingsmechanismen.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een dancing laat geen hoofddeksels toe en daarom wordt een vrouw die om medische redenen een bandana draagt niet toegelaten.

- ✓ Een winkel laat geen dieren toe en daarom wordt een man die slechthoort en een assistentiehond heeft niet toegelaten.

5.1.4.3 Opdracht geven tot discriminatie

Opdracht geven tot discriminatie is elke handelwijze die erin bestaat wie ook opdracht te geven om een persoon, een groep, een gemeenschap of een van hun leden te discrimineren op grond van een beschermd criterium.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een eigenaar verhuurt een woning via een immokantoor en geeft opdracht om geen homoseksuelen te selecteren.
- ✓ Een werkgever doet een beroep op een uitzendkantoor en geeft opdracht om voor een bepaalde functie geen kandidaat van buitenlandse origine aan te nemen.

5.1.4.4 Intimidatie

Intimidatie is ongewenst gedrag dat verband houdt met een beschermd criterium en tot doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast en een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een werkgever maakt voortdurend vernederende en beledigende opmerkingen over zwarte personen en viseert hiermee arbeiders van Afrikaanse origine.
- ✓ Een homoseksuele man wordt gepest op het werk nadat hij zijn coming-out deed.

De antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet bepalen dat deze wetten niet van toepassing zijn in het geval van intimidatie binnen het domein van de arbeidsbetrekkingen. In dat geval geldt de **Wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van werknemers bij de uitvoering van hun werk** (Welzijnswet). Deze wet voorziet immers in specifieke mechanismen om intimidatie op de werkvloer aan te pakken. De (ruimere) bescherming tegen nadelige maatregelen (represaillebescherming) uit de antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet is echter wel van toepassing in het geval van intimidatie binnen het domein van de arbeidsbetrekkingen (zie *infra*).

5.1.4.5 Seksuele intimidatie

In de genderwet wordt ook seksuele intimidatie vermeldt. “Seksuele intimidatie is ongewenst verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag dat een seksuele connotatie heeft en dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van een persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd.”

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een werkgever maakt voortdurend vernederende en beledigende seksistische opmerkingen over vrouwen en viseert hiermee vrouwelijke personeelsleden.
- ✓ Een trans vrouw wordt gepest op het werk na haar transitie.

De genderwet bepaalt dat deze wet niet van toepassing is in het geval van seksuele intimidatie binnen het domein van de arbeidsbetrekkingen. In dat geval geldt de **Wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van werknemers bij de uitvoering van hun werk** (Welzijnswet). Deze wet voorziet immers in specifieke mechanismen om intimidatie op de werkvloer aan te pakken. De (ruimere) bescherming tegen nadelige maatregelen (repesaillebescherming) uit de genderwet is echter wel van toepassing in het geval van intimidatie binnen het domein van de arbeidsbetrekkingen (zie *infra*).

5.1.4.6 Weigeren redelijke aanpassingen voor persoon met handicap

Het weigeren om redelijke aanpassingen te treffen voor een persoon met een handicap is een discriminatie, tenzij in het geval van indirect onderscheid op grond van handicap wordt aangetoond dat geen redelijke aanpassingen getroffen kunnen worden.

In de antidiscriminatiewet worden redelijke aanpassingen als volgt gedefinieerd: “Redelijke aanpassingen zijn passende maatregelen die in een concrete situatie en naargelang de behoefte worden getroffen om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang te hebben tot, deel te nemen aan en vooruit te komen in de aangelegenheden waarop deze wet van toepassing is, tenzij deze maatregelen een onevenredige belasting vormen voor de persoon die deze maatregelen moet treffen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het gevoerde overheidsbeleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd.”

Redelijke aanpassingen zijn geen zaak van persoonlijk comfort. Ze zijn wettelijk verplicht en moeten het personen met een handicap mogelijk maken om deel te nemen aan het arbeidsproces (arbeidshof Brussel (Franstalig), 7 november 2024, www.unia.be).

Het Hof van Justitie van de Europese Unie oordeelde dat uit EU-Richtlijn 2000/78 de verplichting voortvloeit om te voorzien in **redelijke aanpassingen bij associatie**: een werkgever moet voorzien in redelijke aanpassingen ten aanzien van een werknemer die, zonder zelf gehandicapt te zijn, zorgtaken voor diens gehandicapte kind verricht, waardoor dit kind de essentiële zorg kan ontvangen die diens toestand vereist (EU-HvJ 11 september 2025, nr. C-38/24 (G.L. tegen AB SpA)).

In het Brussels wetboek inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit (art. 11) wordt uitdrukkelijk het recht op redelijke aanpassingen erkend van een mantelzorger van een persoon met een handicap.

Het begrip redelijke aanpassingen wordt verder uitgewerkt in het [*Protocol tussen de Federale Staat, de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, het Waals Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie ten gunste van personen met een handicap*](#) (BS 20 september 2007).

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een slechthorende persoon biedt zich aan voor een sollicitatiegesprek en mag zich niet laten bijstaan door een tolk gebarentaal.
- ✓ Een persoon met een handicap kan zijn job uitoefenen mits hij kan beschikken over aangepaste software, maar dat wordt geweigerd.

5.1.5 Stap 4: is er een rechtvaardiging?

Nadat werd afgetoetst of er een beschermd criterium, een domein en een verboden gedraging is, moet worden nagegaan of er desgevallend een rechtvaardiging bestaat voor het gemaakte onderscheid. Een onderscheid is immers niet noodzakelijk een (verboden) discriminatie.

De wetten, decreten en ordonnanties bevatten verschillende rechtvaardigingsmechanismen die gebaseerd zijn op de internationale normen over discriminatie en daardoor vrij complex zijn. De verschillende rechtvaardigingsmechanismen gaan van zeer strikt tot minder strikt.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen gesloten en open systemen van rechtvaardiging.

Bij een **gesloten systeem van rechtvaardiging** werd door de wetgever omschreven wanneer een onderscheid een (verboden) discriminatie vormt. De wet legt alle uitzonderingen vast en buiten deze uitzonderingen is geen rechtvaardiging mogelijk. De rechter oordeelt dus binnen de contouren die door de wetgever werden vastgelegd.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een direct onderscheid op basis van seksuele oriëntatie in de arbeidsbetrekkingen kan worden gerechtvaardigd wanneer er sprake is van een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste.

Bij een **open systeem van rechtvaardiging** wordt het volledig aan de rechter overgelaten om in concreto te beoordelen wanneer een onderscheid een (verboden) discriminatie vormt.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een direct onderscheid op basis van seksuele oriëntatie buiten de arbeidsbetrekkingen kan worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn.

5.1.5.1 De rechtvaardigingsmechanismen

Er kunnen verschillende rechtvaardigingsmechanismen worden onderscheiden. We geven hieronder eerst een algemeen overzicht van deze rechtvaardigingsmechanismen (aan de hand van voorbeelden en een overzichtstabel). Vervolgens worden de gebruikte concepten (legitiem doel, wezenlijke en bepalende beroepsvereiste, positieve actie, tendensonderneming ...) toegelicht.

In bepaalde gevallen kan een onderscheid **niet** worden gerechtvaardigd.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een winkel weigert de toegang tot een persoon van joodse afkomst.

- ✓ In bepaalde gevallen kan een onderscheid objectief worden gerechtvaardigd door een **legitiem doel** waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een bedrijf publiceert een vacature voor een 'junior profiel'. De bedoeling is niet om een selectie te maken op basis van leeftijd. Het bedrijf wil kandidaten aantrekken zonder nuttige ervaring die eenvoudige taken kunnen uitvoeren met weinig verantwoordelijkheid. Een man met meer dan vijf jaar ervaring in de sector wordt niet aangeworven.

- ✓ In bepaalde gevallen kan een onderscheid worden gerechtvaardigd op grond van een **wezenlijke en bepalende beroepsvereiste**.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een theater wil iemand in dienst nemen om de rol van Nelson Mandela te vertolken. Een witte persoon wordt niet geselecteerd voor de rol.

- ✓ In bepaalde gevallen kan een onderscheid worden gerechtvaardigd door een **algemene rechtvaardigingsgrond**.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een vrouw van 30 jaar komt niet in aanmerking voor een startbaan-overeenkomst. Dit is het gevolg van een wettelijke bepaling, want de wetgever heeft de leeftijdsgrens voor startbanen vastgelegd op -26 jaar.

- ✓ In bepaalde gevallen kan een onderscheid worden gerechtvaardigd door een **specifieke rechtvaardigingsgrond**.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Op het vlak van de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid vormt een direct onderscheid op basis van leeftijd geen discriminatie wanneer leeftijdscriteria worden gebruikt in actuariële berekeningen, mits dat niet leidt tot discriminatie op grond van geslacht.

5.1.5.2 Opmerking: de rechtvaardigingsmechanismen bij meervoudige discriminatie

In het geval van cumulatieve en intersectionele discriminatie zijn soms verschillende rechtvaardigingsmechanismen van toepassing. De antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet stellen dat in dergelijk geval het rechtvaardigingsmechanisme van toepassing is dat **het gunstigst is voor de persoon** die door het verschil in behandeling wordt getroffen.

5.1.5.3 Schematische voorstelling van de rechtvaardigingsmechanismen uit de antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet

Om te beoordelen of er sprake is van een (toegelaten) onderscheid of een (verboden) discriminatie dient telkens nagegaan te worden of in de toepasselijke wetten, decreten of ordonnanties een rechtvaardigingsmechanisme mogelijk is voor het gemaakte onderscheid. Dat is vrij complex.

Bij wijze van voorbeeld wordt hieronder het rechtvaardigingsmechanisme uit de antiracismewet, de antidiscriminatiewet en de genderwet schematisch weergegeven.

5.1.5.3.1 Rechtvaardigingsmechanisme antiracismewet

	Beschermd criterium	Direct onderscheid	Indirect onderscheid
Alle domeinen (behalve arbeidsbetrekkingen)	<i>Zgn. ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming</i>	Geen rechtvaardiging mogelijk Uitz. algemene rechtvaardigingsgronden	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden
	<i>Nationaliteit</i>	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn Uitz. recht van de EU ¹ + door de algemene rechtvaardigingsgronden	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden
Arbeidsbetrekkingen	<i>Zgn. ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming</i>	Rechtvaardiging mogelijk op grond van een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste + door de algemene rechtvaardigingsgronden	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden
	<i>Nationaliteit</i>	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn Uitz. recht van de EU ² + door de algemene rechtvaardigingsgronden	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden

¹ Een direct onderscheid op basis van nationaliteit dat verboden is door het recht van de Europese Unie kan niet worden gerechtvaardigd.

² Een direct onderscheid op basis van nationaliteit dat verboden is door het recht van de Europese Unie kan niet worden gerechtvaardigd.

5.1.5.3.2 *Rechtvaardigingsmechanisme antidiscriminatiewet*

	Beschermd criterium	Direct onderscheid	Indirect onderscheid
Alle domeinen (behalve arbeidsbetrekkingen)	<i>Leeftijd, seksuele oriëntatie, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, geloof of levensbeschouwing, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, taal, gezondheidstoestand, handicap, fysieke of genetische eigenschap, sociale afkomst of toestand</i>	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn Uitz. handicap ¹ + door de algemene rechtvaardigingsgronden
Arbeidsbetrekkingen, aanvullende regelingen sociale zekerheid en lidmaatschap werknemers- of werkgeversorganisatie	<i>Leeftijd, seksuele oriëntatie, geloof of levensbeschouwing, handicap</i>	Rechtvaardiging mogelijk op grond van een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste Uitz. leeftijd ² en geloof of levensbeschouwing ³ + door de algemene rechtvaardigingsgronden	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden
	<i>Burgerlijke staat, geboorte, vermogen, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, (taal), gezondheids-toestand, fysieke of genetische eigenschap, sociale afkomst of toestand</i>	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden

¹ Een indirect onderscheid op basis van handicap is geen discriminatie indien wordt aangetoond dat geen redelijke aanpassingen kunnen worden getroffen.

² Een direct onderscheid op basis van leeftijd op het vlak van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid is geen discriminatie wanneer het objectief en redelijk wordt gerechtvaardigd door een legitiem doel, met inbegrip van legitieme doelstellingen van het beleid op het vlak van de werkgelegenheid, de arbeidsmarkt of elk ander vergelijkbaar legitiem doel, en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn. Een direct onderscheid op basis van leeftijd op het vlak van de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid is geen discriminatie in de volgende gevallen, mits dat niet leidt tot discriminatie op basis van geslacht: vaststellen toetredingsleeftijd, vaststellen leeftijd verkrijgen recht op pensioen- of invaliditeitsuitkeringen, vaststellen van verschillende leeftijden voor de toetreding of het verkrijgen van rechten op pensioen- of invaliditeitsuitkeringen, gebruik van leeftijdscriteria in actuariële berekeningen ... (art. 12, § 2 antidiscriminatiewet).

³ Zie hieronder: tendensondernemingen.

5.1.5.3.3 *Rechtvaardigingsmechanisme genderwet*

	Beschermd criterium	Direct onderscheid	Indirect onderscheid
Toegang tot en aanbod van goederen en diensten die publiekelijk beschikbaar zijn	<i>Geslacht, zwangerschap, medisch begeleide voortplanting, bevalling, geven van borstvoeding, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, gender-identiteit, gender-expressie, seksenmerken en medische of sociale transitie</i>	Geen rechtvaardiging mogelijk. Uitz. algemene rechtvaardigingsgronden <i>Specifieke uitzonderingen inzake geslacht:</i> Als de levering van goederen en diensten die exclusief of essentieel bestemd zijn voor de leden van één geslacht, objectief gerechtvaardigd is door een legitiem doel en als de middelen om dat doel te bereiken passend en noodzakelijk zijn. Premies en prestaties in levensverzekeringsovereenkomsten die uiterlijk op 20 december 2012 werden afgesloten	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden
Sociale zekerheid, sociale voordelen en lidmaatschap werknemers- of werkgeversorganisatie	<i>Geslacht</i>	Geen rechtvaardiging mogelijk. Uitz. algemene rechtvaardigingsgronden	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden
Aanvullende regelingen voor sociale zekerheid	<i>Geslacht</i>	Geen rechtvaardiging mogelijk. Uitz. algemene rechtvaardigingsgronden <i>Specifieke uitzonderingen inzake geslacht:</i> Verschillen gegrond op de respectieve levensverwachtingen van mannen en vrouwen Premies en prestaties voor individuele overeenkomsten voor zelfstandigen, verzekeringsovereenkomsten voor werknemers waarbij de werkgever geen partij is ... die uiterlijk op 20 december 2012 werden afgesloten.	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden
Arbeidsbetrekkingen	<i>Geslacht</i>	Rechtvaardiging mogelijk op grond van een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel

		+ door de algemene rechtvaardigingsgronden	passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden
Vermelding in officieel stuk + deelname aan economische, sociale, culturele of politieke activiteit	<i>Geslacht, zwangerschap, medisch begeleide voortplanting, bevalling, geven van borstvoeding, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, gender-identiteit, gender-expressie, seks-kenmerken en medische of sociale transitie</i>	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden	Kan objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn + door de algemene rechtvaardigingsgronden

5.1.5.4 De rechtvaardiging door een legitiem doel

Een **indirect onderscheid** kan steeds objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn. In bepaalde gevallen kan ook een **direct onderscheid** objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn.

Dit is de zgn. **proportionaliteits- of evenredigheidstoets**. Die gebeurt aan de hand van drie stappen die *in concreto* door de rechter worden ingevuld:

- ✓ **Stap 1:** de geschiktheids- of pertinentietoets

Wordt een **legitiem doel** nagestreefd? Geen legitiem doel is bijvoorbeeld tegemoetkomen aan de discriminatoire wensen van de klanten.

- ✓ **Stap 2:** de evenredigheidstoets

Zijn de middelen **passend** voor het bereiken van dat doel, m.a.w. dragen de middelen bij tot het verwezenlijken van het gestelde doel? De middelen moet ook voldoende nauwkeurig zijn, d.w.z. niet te ruim en niet te eng in het licht van het doel. Er moet dus worden nagegaan of de middelen niet **onredelijk** overinclusief (te ruim) of onderinclusief (te eng) zijn.

- ✓ **Stap 3:** de noodzakelijkheidstoets

Zijn de middelen **noodzakelijk**, m.a.w. zijn er geen andere middelen mogelijk die even doeltreffend zijn met betrekking tot het beoogde doel en die minder discriminerende gevolgen hebben voor de personen die door de maatregelen worden getroffen?

5.1.5.5 De rechtvaardiging door een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste

In bepaalde gevallen kan een **direct onderscheid** op het vlak van de arbeidsbetrekkingen worden gerechtvaardigd op grond van een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste¹.

Er kan slechts sprake zijn van een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste wanneer aan twee voorwaarden is voldaan:

- ✓ Een bepaald beschermd criterium is **wezenlijk en bepalend** vanwege de aard van de betrokken specifieke beroepsactiviteiten of de context waarin deze worden uitgevoerd. Wezenlijk en bepalend betekent dat het beschermd criterium vrijwel onmisbaar is, nodig is om de beroepsactiviteit goed te kunnen uitvoeren.
- ✓ Het vereiste berust op een **legitieme doelstelling** en is **evenredig** ten aanzien van deze nagestreefde doelstelling. Evenredig betekent niet verder gaan dan wat strikt noodzakelijk is.

In de antiracismewet en de antidiscriminatiewet staat dat het aan de rechter toekomt om in een concreet geval te beoordelen of een bepaald criterium een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste is².

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een mannequin voor kinderkleding moet een kleine gestalte hebben. Deze vereiste berust op een legitieme doelstelling.
- ✓ Iemand van buitenlandse origine aanwerven omdat de cliënten dat niet graag willen berust niet op een legitieme doelstelling.
- ✓ Voor het begeleiden van achterstandsleerlingen van Turkse of Marokkaanse origine is het niet noodzakelijk om een Turkse of Marokkaanse begeleider aan te werven. Mogelijk is een begeleider van Turkse of Marokkaanse origine vaker geschikt voor dergelijke functie, maar op voorhand andere kandidaten uitsluiten is strijdig met de noodzakelijkheidstoets.

¹ In het Waals decreet van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie wordt de omschrijving 'reële en doorslaggevende professionele behoefte' gebruikt.

² De antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet voorzien in de mogelijkheid om bij Koninklijk Besluit een exemplatieve lijst van situaties te bepalen waarin een bepaald kenmerk een wezenlijke en bepalende beroepsvereiste vormt.

Wat de **arbeidsbetrekkingen** betreft leidt dit tot de volgende toetsing om na te gaan of een onderscheid kan worden gerechtvaardigd:

Stap 1: is er sprake van een **indirect** of een **direct** onderscheid?

- Indien er sprake is van een **indirect** onderscheid dan kan dit steeds worden gerechtvaardigd door een legitiem doel, waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn. In bepaalde gevallen kan een indirect onderscheid ook worden gerechtvaardigd door een algemeen rechtvaardigingsmechanisme (bijvoorbeeld positieve actie).
- Indien er sprake is van een **direct** onderscheid: zie stap 2.

Stap 2: Is er sprake van een beschermd kenmerk met een **open** rechtvaardigingsmechanisme (bijvoorbeeld syndicale overtuiging) of een **gesloten** rechtvaardigingsmechanisme (bijvoorbeeld zgn. ras)?

- Indien er sprake is van een **open** rechtvaardigingsmechanisme dan gelden dezelfde regels als voor een indirect onderscheid.
- Indien er sprake is van een **gesloten** rechtvaardigingsmechanisme: zie stap 3.

Stap 3: Kan het onderscheid gerechtvaardigd worden door een **wezenlijke en bepalende beroepsvereiste** of door een **algemene rechtvaardigingsgrond** (bijvoorbeeld positieve actie)?

- Indien **ja** dan kan het onderscheid worden gerechtvaardigd.
- Indien **neen**: zie stap 4.

Stap 4: Kan het onderscheid worden gerechtvaardigd door een **specifieke rechtvaardigingsgrond** (bijvoorbeeld er is sprake van een tendensonderneming)?

- Indien **ja** dan kan het onderscheid worden gerechtvaardigd.

5.1.5.6 De algemene rechtvaardigingsgronden

Twee rechtvaardigingsgronden kunnen steeds worden ingeroepen. Het betreft maatregelen van positieve actie en de zgn. vrijwaringsclausule.

5.1.5.6.1 Maatregelen van positieve actie

Een maatregel van positieve actie is een algemene rechtvaardigingsgrond voor een direct of indirect onderscheid.

Maatregelen van positieve actie zijn specifieke maatregelen om de nadelen die verband houden met ene beschermd criterium te voorkomen of te compenseren, met het oog op het waarborgen van een volledige gelijkheid in de praktijk. Maatregelen van positieve actie hebben tot doel obstakels weg te nemen die verhinderen dat bepaalde groepen kunnen participeren op het vlak van tewerkstelling of andere activiteiten.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een bedrijf met een omgekeerde leeftijdspiramide wil tijdelijk voorrang geven aan jonge kandidaten.
- ✓ Een museum wil korting geven aan jongeren omdat uit onderzoek blijkt dat die door hen moeilijker te bereiken zijn.

Een maatregel van positieve actie moet aan de volgende voorwaarden voldoen:

- Er moet een **kennelijke ongelijkheid** zijn.
- Het **verdwijnen van deze ongelijkheid** moet worden aangewezen als een te bevorderen **doelstelling**.
- De maatregel van positieve actie moet **van tijdelijke aard** zijn en verdwijnen zodra de beoogde doelstelling is bereikt.
- De maatregel van positieve actie mag **andermans rechten niet onnodig beperken**.

Positieve actie mag niet verward worden met **positieve discriminatie**. De bedoeling van positieve actie is bepaalde groepen een duwtje in de rug te geven, zonder andere kandidaten te discrimineren. Zo zou een bedrijf bijvoorbeeld stagecontracten kunnen aanbieden voor kansengroepen als maatregel van positieve actie. Na de stage moeten de stagiairs – net zoals alle andere sollicitanten – slagen voor dezelfde selectietesten om een vast contract te krijgen.

De wetten, decreten of ordonnanties over discriminatie voorzien soms in de mogelijkheid om bij Koninklijk Besluit of Regeringsbesluit vast te leggen in welke situaties en onder welke voorwaarden een maatregel van positieve actie kan worden getroffen. Soms kan de rechter geval per geval oordelen over een maatregel van positieve actie.

In de **bijlagen** staat een overzicht van de bepalingen over positieve actie in de federale wetten en de deelstatelijke decreten en ordonnanties.

5.1.5.6.2 De zgn. vrijwaringsclausule: onderscheid in een wet of decreet

Een direct of indirect onderscheid op grond van een beschermd criterium geeft nooit aanleiding tot het vaststellen van een discriminatie op grond van de wetten, decreten of ordonnances over discriminatie wanneer het onderscheid wordt opgelegd door of krachtens een wet, decreet of ordonnantie.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een wet legt de pensioenleeftijd vast op 67 jaar.
- ✓ Een wet legt een bepaalde belasting op.

Het behoort tot de exclusieve bevoegdheid van het **Grondwettelijk Hof** om na te gaan of een wet, decreet of ordonnantie een met het Grondwettelijk gelijkheidsbeginsel strijdig onderscheid inhoudt. Dit kan onder bepaalde voorwaarden, en binnen bepaalde procedures en termijnen, via een rechtszaak waarin een prejudiciële vraag wordt gesteld of via een beroep tot vernietiging van een wet, decreet of ordonnantie.

5.1.5.7 De specifieke rechtvaardigingsgronden

Ten slotte zijn er een aantal specifieke rechtvaardigingsgronden, die kunnen ingeroepen worden in zeer specifieke omstandigheden.

5.1.5.7.1 Tendensondernemingen

Tendensondernemingen of identiteitsgebonden ondernemingen zijn publieke of particuliere organisaties waarvan de grondslag op geloof of levensbeschouwing is gebaseerd.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Katholieke caritatieve instellingen, joodse scholen, vrijzinnige, organisaties ... (en bij uitbreiding bijvoorbeeld ook vakbonden, cf. arbeidshof Brussel (Nederlandstalig), 4 oktober 2011, www.unia.be).

Voor tendensondernemingen gelden specifieke bepalingen:

- Een direct onderscheid **op grond van geloof of levensbeschouwing** voor wat betreft de beroepsactiviteiten van deze organisaties is geen discriminatie indien het geloof of de levensbeschouwing vanwege de aard van de activiteiten of de context waarin deze worden uitgeoefend een wezenlijke, legitieme en gerechtvaardigde beroepsvereiste vormt gezien de grondslag van deze organisaties. Deze bepaling rechtvaardigt geen onderscheid op grond van andere beschermde criteria.

- Deze organisaties mogen, voor zover ze de overige bepalingen over discriminatie eerbiedigen, van personen die voor hen werkzaam zijn een **houding van goede trouw en loyaliteit** aan de grondslag van hun organisatie verlangen.

5.1.5.7.2 Bescherming zwangerschap en moederschap

In de Genderwet werd een specifieke uitzondering opgenomen voor zwangerschap en moederschap: de bepalingen betreffende de bescherming van de zwangerschap en het moederschap kunnen niet beschouwd worden als een vorm van discriminatie. Ze zijn een voorwaarde voor de verwezenlijking van de gelijke behandeling van mannen en vrouwen.

5.1.5.7.3 Andere

De federale wetten en de deelstatelijke decreten en ordonnanties over discriminatie bevatten zeer specifieke rechtvaardigingsgronden. Zo voorziet de Genderwet bijvoorbeeld in een uitzondering voor goederen- en diensten die specifiek voor één geslacht zijn bestemd (bijvoorbeeld heren- of dameskappers).

5.1.6 Casus

De werking van de rechtvaardigingsmechanismen kan worden geïllustreerd aan de hand van volgende casus¹.

Pearle lanceerde in België een kortingsactie. Op monturen kregen klanten een korting die overeenkwam met hun leeftijd (bijvoorbeeld 34 jaar = 34% korting, 67 jaar = 67% korting ...). Eén van de concurrenten van Pearle vocht deze actie aan voor de rechtbank op grond van de antidiscriminatiewet.

We overlopen de vier stappen die hierboven werden toegelicht.

- ✓ **Stap 1:** Is er sprake van een beschermd criterium?
 - Ja: leeftijd
- ✓ **Stap 2:** Is er sprake van een domein?
 - Ja: aanbod van goederen en diensten.
- ✓ **Stap 3:** Is er sprake van een verboden gedraging?
 - Ja: een directe discriminatie

¹ Hof van Beroep Antwerpen 23 juli 2023, www.unia.be. Het voorbeeld wordt aangehaald in J. VRIELINK, “Maakt gelijkheid het verschil? Non-discriminatie, multiculturalisme en het Belgische en Nederlandse recht”, in S. RUTTEN, E. RAMAKERS en M. LENAERTS (eds.), *Recht in een multiculturele samenleving*, Antwerpen, Intersentia, 2018, 111-113.

✓ **Stap 4:** Is er sprake van een rechtvaardiging?

Een direct onderscheid op grond van het beschermd criterium leeftijd bij het aanbod van goederen en diensten kan gerechtvaardigd worden door een legitiem doel waarbij de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk moeten zijn.

- **Stap 4.1.:** Is er sprake van een legitiem doel?
 - Ja: De kortingsactie had volgens Pearle een dubbel doel. Rekening houden met de koopkracht van klanten en met het feit dat de kosten voor brillen toenemen met de leeftijd.
- **Stap 4.2.:** Draagt de maatregel bij tot het verwezenlijken van het gestelde doel?
 - Neen: Iemand van 30 jaar kreeg 30% korting en iemand van 31 jaar 31%. Men kan niet stellen dat de koopkracht van een persoon per bijkomend levensjaar daalt met 1% en dat de prijs van een montuur per levensjaar evenredig toeneemt. Personen worden per jaar dat ze ouder worden niet minder bemiddeld en hun montuur wordt per jaar dat ze ouder worden niet evenredig duurder.
- **Stap 4.3.:** Zijn er geen andere maatregelen mogelijk?
 - Ja: Pearle zou bijvoorbeeld specifieke kortingen kunnen geven voor bepaalde doelgroepen (bijvoorbeeld studenten, senioren ...).

Het onderscheid op basis van leeftijd dat Pearle maakte in de kortingsactie kon niet gerechtvaardigd worden de rechtvaardigingsmechanismen uit de antidiscriminatiewet en vormde een (verboden) discriminatie.

5.2 Rechtsbescherming

De federale wetten en de deelstatelijke decreten en ordonnanties over discriminatie voorzien in de volgende burgerrechtelijke rechtsbescherming:

- Met de wetgeving strijdige **bepalingen en bedingen** zijn nietig (nietigheidssanctie).
- Slachtoffers worden beschermd tegen **represailles** (represaillebescherming).
- Het slachtoffer kan een **schadevergoeding** vorderen.
- De rechter kan de dader veroordelen tot de betaling van een **dwangsom**.
- Het slachtoffer kan een **stakingsvordering** instellen bij de voorzitter van de rechtbank. De voorzitter van de rechtbank kan de staking bevelen, de forfaitaire schadevergoeding toekennen, de aanplakking van de beslissing bevelen en positieve maatregelen opleggen.

In de **bijlagen** staat een overzicht van de rechtsbescherming in de federale wetten en de deelstatelijke decreten en ordonnanties.

Hieronder gaan we dieper in op de verschillende onderdelen van de burgerrechtelijke rechtsbescherming.

5.2.1 Nietigheidssanctie

In de antidiscriminatiewetgeving staat dat sommige bepalingen en bedingen nietig zijn.

Het betreft:

- **Bepalingen** die strijdig zijn met de wet (bepalingen zijn bestuursrechtelijke bepalingen, bepalingen in individuele of collectieve overeenkomsten en collectieve reglementen en bepalingen opgenomen in eenzijdig uitgevaardigde documenten).
- **Bedingen** die stellen dat één of meerdere contracterende partijen bij voorbaat afzien van de rechten die door de wet zijn gewaarborgd.

De nietigheid heeft enkel betrekking op de bepaling of het beding in kwestie en niet op de volledige overeenkomst.

De antidiscriminatiewetgeving is van openbare orde (bevestigd door het Hof van Cassatie in een arrest van 16 september 2013 (nr. C.12.0032.F)). Vermits de antidiscriminatiewetgeving van openbare orde is, gaat het dus om een absolute nietigheid. Dat betekent dat ze door elke belanghebbende kan worden ingeroepen (dus ook door het openbaar ministerie en ambtshalve door de rechter), dat het niet mogelijk is om absoluut nietige rechtshandelingen te bevestigen en dat ze in elke stand van het geding (zelfs voor het eerst op het niveau van cassatie) kan worden ingeroepen.

Bijvoorbeeld:

- ✓ **Verzekeringen.** In de polis van een verzekering gewaarborgd inkomen werd een uitzondering voorzien voor het geval waarin de arbeidsongeschiktheid voortvloeit uit een psychische aandoening van de verzekerde. De arbeidsrechtbank oordeelde dat die uitzondering strijdig is met de antidiscriminatiewet en bijgevolg nietig is. Artikel 15 van de antidiscriminatiewet bepaalt namelijk dat bepalingen die strijdig zijn met de antidiscriminatiewet, en bedingen die bepalen dat een contracterende partij bij voorbaat afziet van de rechten die door de antidiscriminatiewet worden gewaarborgd, nietig zijn (arbeidsrechtbank Antwerpen, afdeling Mechelen, 11 januari 2022, www.unia.be) (zie ook arbeidshof Antwerpen, afdeling Antwerpen, 13 december 2023, www.unia.be).
- ✓ **Reglement van interne orde.** Een campinguitbater liet geen honden toe. Dat stond zo in het reglement van interne orde van de camping. Een persoon met een assistentiehond werd geweigerd en stelde samen met Unia een stakingsvordering in. De desbetreffende bepaling uit het reglement van interne orde werd nietig verklaard, want ze was in strijd met de antidiscriminatiewet die van openbare orde is (rechtbank van eerste aanleg Luik, afdeling Luik, 27 december 2023, www.unia.be).
- ✓ **Dienstverleningsovereenkomst.** Een man was via zijn vennootschap werkzaam voor een bedrijf. Nadat de man aankondigde dat hij voortaan

in een rolstoel naar het werk zou komen, zegde het bedrijf de dienstverleningsovereenkomst die werd afgesloten tussen de twee vennootschappen op. Dat deed volgens de arbeidsrechtbank geen afbreuk aan de bescherming van de antidiscriminatiewet die van openbare orde is. Er anders over oordelen zou impliceren dat de partijen de wet buiten werking zouden kunnen stellen door een constructie op te zetten met een rechtspersoon, wat indruist tegen het openbare orde karakter van de antidiscriminatiewet (arbeidsrechtbank Brussel (Nederlandstalig), 3 september 2019, www.unia.be).

5.2.2 Represaillebescherming

De antidiscriminatiewetgeving voorziet in een bescherming tegen nadelige maatregelen (represaillebescherming). De regeling die hieronder wordt toegelicht is die uit de federale wetten.

Er bestaan twee regelingen die gelijklopend zijn: enerzijds een regeling voor represaillebescherming in het domein van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid en anderzijds een regeling voor represaillebescherming in de andere domeinen.

In het geval van intimidatie of seksuele intimidatie binnen het domein van de arbeidsbetrekkingen is de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van werknemers bij de uitvoering van hun werk (Welzijnswet) van toepassing. Maar de represaillebescherming uit de antidiscriminatiewetten blijft wel gelden (en niet die uit de Welzijnswet).

In het geval van intimidatie of seksuele intimidatie binnen het domein van de arbeidsbetrekkingen is de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van werknemers bij de uitvoering van hun werk (Welzijnswet) van toepassing. **Maar de represaillebescherming uit de antidiscriminatiewetten blijft wel gelden** (en niet die uit de Welzijnswet).

5.2.2.1.1 Wat zijn represailles?

Represailles zijn nadelige maatregelen die worden getroffen door degene die (vermoedelijk) discrimineerde of door de werkgever¹ na een melding, klacht of rechtsvordering over een vermeende inbreuk op de antiracismewet, antidiscriminatiewet of genderwet. De nadelige maatregelen moeten verband houden met de melding, klacht of rechtsvordering of met de inhoud ervan.

¹ De bepalingen zijn ook van toepassing op andere personen dan werkgevers die personen in de arbeidsbetrekkingen tewerkstellen of opdrachten bezorgen.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Nadelige maatregelen in het domein van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid zijn onder meer het beëindigen van de arbeidsbetrekking, het eenzijdig wijzigen van de arbeidsvoorwaarden of de nadelige maatregel getroffen na het beëindigen van de arbeidsbetrekking.

5.2.2.1.2 *Wie wordt beschermd tegen represailles?*

De represaillebescherming is van toepassing op:

- De persoon op wie de vermeende inbreuk op de antiracismewet, antidiscriminatiewet of genderwet betrekking heeft.
- Getuigen.
- Personen die een melding hebben gedaan of een klacht hebben ingediend ten voordele van de persoon op wie de vermeende inbreuk betrekking heeft.
- Personen die de persoon op wie de vermeende inbreuk betrekking heeft raad geven, hulp bieden of bijstaan.
- Personen die de schending van de antiracismewet, antidiscriminatiewet of genderwet opwerpen (zgn. klokkenluiders).
- Personen ten voordele van wie bovenstaande handelingen worden gesteld.

5.2.2.1.3 *Antimisbruikbepaling*

Indien de procedures worden misbruikt, dan geldt de represaillebescherming niet en kan het misbruik aanleiding geven tot het betalen van een schadevergoeding.

5.2.2.1.4 *Vormvereisten*

De represaillebescherming vereist een melding, klacht of rechtsvordering, meer bepaald:

- Een melding of klacht ingediend bij de organisatie of de instelling die verantwoordelijk is voor de vermeende inbreuk of bij de onderneming of instelling die de persoon tewerkstelt.
- Een melding, aangifte of klacht bij de met toezicht belaste ambtenaren.
- Een melding of klacht bij een dienst belast met het toezicht op de handelingen en de werking van administratieve overheden of bestuursinstanties of die optreedt met het oog op buitengerechtelijke geschillenbehandeling.
- Een melding of klacht bij Unia, het IGVM of een belangenvereniging.
- Een aangifte bij de politiediensten, een klacht met burgerlijke partijstelling bij de onderzoeksrechter of een kennisgeving aan de procureur des Konings of de arbeidsauditeur.
- Een rechtsvordering ingesteld door de persoon op wie de vermeende inbreuk betrekking heeft.
- Een rechtsvordering ingesteld door Unia, het IGVM of een belangenvereniging ten voordele van de persoon op wie de vermeende inbreuk betrekking heeft.
- Een rechtsvordering ingesteld door Unia of het IGVM in eigen naam.

5.2.2.1.5 *Te leveren bewijs*

De persoon op die we vermeende inbreuk betrekking heeft, of de persoon waarop de bescherming *mutatis mutandis* van toepassing is, moet aantonen dat er een melding werd gedaan, een klacht werd ingediend of een rechtsvordering werd ingesteld omwille van een inbreuk op de antiracismewet, antidiscriminatiewet of genderwet.

Dit bewijs kan met elk rechtsmiddel worden geleverd.

De betrokkene, of de persoon waarop de bescherming *mutatis mutandis* van toepassing is, kan een schriftelijk en gedateerd bewijs vragen aan de organisatie, dienst of instelling die heeft meegewerkt aan de melding, klacht of rechtsvordering. Het bewijs bevat de identiteit van de persoon, de ondernomen acties, de datum van de actie en de datum waarop het bewijs werd gevraagd.

5.2.2.1.6 *Verdeling bewijslast*

Wanneer een persoon of een werkgever, binnen de twaalf maanden nadat deze kennis had van de melding of de klacht, of nadat deze redelijkerwijs kennis kon hebben van deze acties, een nadelige maatregel treft ten aanzien van de persoon op wie de vermeende inbreuk betrekking heeft, of de persoon waarop de bescherming *mutatis mutandis* van toepassing is, dan valt de bewijslast dat de nadelige maatregel geen verband houdt met de melding of de klacht, of de inhoud ervan, ten laste van de persoon die de nadelige maatregel heeft getroffen of de werkgever.

Deze bewijslast valt eveneens ten laste van diegene tegen wie de rechtsvordering werd ingesteld of de werkgever wanneer de nadelige maatregel werd genomen nadat de rechtsvordering werd ingesteld en dit tot drie maanden na de dag waarop de rechterlijke beslissing in kracht van gewijsde is getreden¹.

5.2.2.1.7 *Re-integratieverzoek in het domein van de arbeidsbetrekkingen*

Wanneer de werkgever de arbeidsbetrekking beëindigt of eenzijdig de arbeidsvoorwaarden wijzigt, dan kan de persoon op wie de vermeende inbreuk betrekking heeft, of de persoon waarop de bescherming *mutatis mutandis* van toepassing is, verzoeken om hem opnieuw in de onderneming of instelling op te nemen of hem opnieuw onder dezelfde voorwaarden als voorheen zijn functie te laten uitvoeren. Hetzelfde verzoek kan gebeuren door Unia, het IGVM of een belangenvereniging mits het akkoord van de persoon in kwestie.

¹ Op vraag van de verweerder kan de rechter beslissen om de termijn in te korten (buiten het domein van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid).

Het verzoek tot re-integratie moet schriftelijk gebeuren binnen dertig dagen volgend op de datum van de kennisgeving van de opzegging, van de beëindiging zonder opzegging, of van de eenzijdige wijziging van de arbeidsvoorwaarden. De werkgever moet zich binnen dertig dagen volgend op de kennisgeving van het verzoek uitspreken.

De werkgever die de persoon opnieuw in de onderneming of de instelling opneemt of hem zijn functie onder dezelfde voorwaarden als voorheen laat uitoefenen, moet de wegens beëindiging van de arbeidsbetrekking of wijziging van de arbeidsvoorwaarden gederfde beloning betalen alsmede de werkgevers- en werknemersbijdragen betreffende deze beloning storten.

Het re-integratieverzoek is niet van toepassing wanneer de nadelige maatregel getroffen wordt nadat de arbeidsbetrekking een einde heeft genomen.

5.2.2.1.8 Bescherming

Indien wordt geoordeeld dat er sprake is van een nadelige maatregel, dan moet diegene die de maatregel heeft genomen een schadevergoeding betalen aan de persoon op wie de vermeende inbreuk betrekking heeft of de persoon waarop de bescherming *mutatis mutandis* van toepassing is.

Hetzelfde geldt voor een werkgever wanneer:

- De persoon na een re-integratieverzoek niet opnieuw wordt opgenomen of zijn functie niet onder dezelfde voorwaarden als voordien kan uitoefenen en er sprake is van een nadelige maatregel.
- De persoon geen re-integratieverzoek heeft gedaan en er sprake is van een nadelige maatregel.

De betrokkene kan kiezen tussen een forfaitaire schadevergoeding en een vergoeding van de werkelijk geleden schade (te bewijzen door de betrokkene). In het domein van de arbeidsbetrekkingen stemt de forfaitaire schadevergoeding in het geval van de represaillebescherming overeen met zes maanden brutoloon.

De schadevergoeding voor represaillebescherming kan gecumuleerd worden met de schadevergoeding voor discriminatie.

Naast de bescherming tegen represailles uit de federale wetten en deelstatelijke decreten en ordonnanties, is er ook een bescherming van **klokkenluiders**.

Een overzicht van federale wetten, regionale decreten en ordonnanties ter bescherming van klokkenluiders staat op de **website** van Unia.

5.2.3 Schadevergoeding

Het slachtoffer van discriminatie kan een **schadevergoeding** vorderen overeenkomstig het contractuele of buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Het slachtoffer kan de werkelijk geleden schade aantonen, of kiezen voor een forfaitair bedrag. We bekijken hieronder de regeling uit de federale wetten.

De rechtbank van eerste aanleg oordeelde dat de forfaitaire schadevergoeding uit de antidiscriminatiewet niet beroepsmatig van aard is en bijgevolg een **niet belastbare vergoeding** vormt (rechtbank van eerste aanleg Antwerpen, afdeling Antwerpen, 1 oktober 2021, www.unia.be).

5.2.3.1.1 *Schadevergoeding buiten het domein van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid*

Buiten het domein van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid dekt de forfaitaire schadevergoeding enkel de morele schade. Voor de materiële schade legt de wet geen forfaitaire bedragen vast. Gelet op de vele uiteenlopende situaties die zich kunnen voordoen (bijvoorbeeld weigering verkoop, weigering contracteren...), werd het te moeilijk geacht om een forfaitair bedrag te bepalen voor materiële schade.

De forfaitaire schadevergoeding bedraagt 3.900 euro of 1.950 euro in de antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet. Vanaf 1 januari 2024 worden deze bedragen aangepast aan het indexcijfer van de consumptieprijzen en de nieuwe (hogere of lagere) bedragen worden jaarlijks in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd.

De geïndexeerde bedragen kunnen worden teruggevonden op de website van Unia in de rubriek **Wetgeving & Rechtspraak** (bij 'Overzicht van de antidiscriminatiewetgeving' en bij 'Federale antidiscriminatiewetgeving in detail').

Het hoogste bedrag is van toepassing wanneer de dader niet kan aantonen dat de betwiste ongunstige of nadelige behandeling ook op niet-discriminerende gronden zou zijn getroffen of omwille van andere omstandigheden, zoals de bijzondere ernst van de geleden morele schade.

5.2.3.1.2 *Schadevergoeding binnen het domein van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid*

Binnen het domein van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid dekt de forfaitaire schadevergoeding de morele en materiële schade.

De forfaitaire schadevergoeding bedraagt zes of drie maanden brutoloon in de antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet.

Het hoogste bedrag is van toepassing wanneer de werkgever niet kan aantonen dat de dat de betwiste ongunstige of nadelige behandeling ook op niet-discriminerende gronden zou zijn getroffen.

Indien herstel mogelijk is via de nietigheidssanctie dan gelden de forfaitaire bedragen die van toepassing zijn buiten het domein van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid.

5.2.3.1.3 Schadevergoeding in het geval van meervoudige discriminatie

Indien een schadevergoeding wordt gevorderd voor cumulatieve of intersectionele discriminatie, dan houdt de **rechter** rekening met de cumulatie van de beschermde criteria of de intersectionele discriminatie en **oordeelt** hij dienovereenkomstig over de **opportuniteit van de cumulatie van de forfaitaire schadevergoedingen** om rekening te houden met het opgetelde aantal cumulatieve beschermde criterium en of het aantal beschermde criteria die op onscheidbare wijze op elkaar inwerken.

Een overzicht van de rechtspraak over de cumul van schadevergoedingen staat op de **website** van Unia bij 'Rechtspraak – analyse van rechtspraak'.

De schadevergoeding mag niet lager zijn dan de forfaitaire schadevergoeding die wordt toegekend ingevolge de schending van één beschermd criterium.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Cumul van de forfaitaire schadevergoeding uit de antidiscriminatiewet en de genderwet (en de bepalingen over moederschapsbescherming) (arbeidshof Antwerpen, afdeling Antwerpen, 4 januari 2024, www.unia.be en arbeidsrechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 18 oktober 2022).
- ✓ Cumul van de forfaitaire schadevergoeding uit de antidiscriminatiewet en de genderwet (arbeidshof Antwerpen, afdeling Antwerpen, 28 juni 2018, www.unia.be en arbeidsrechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 29 september 2020, www.unia.be).

5.2.4 Dwangsom

De antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet bepalen dat de rechter diegene die de discriminatie heeft gepleegd kan veroordelen tot het betalen van een **dwangsom** wanneer aan de

discriminatie geen einde is gemaakt. Het verzoek kan uitgaan van het slachtoffer, Unia, het IGVM, een belangenvereniging of het openbaar ministerie of arbeidsauditoraat¹. Een dwangsom moet dus steeds door een partij worden gevorderd.

De dwangsom kan bestaan uit een bedrag ineens of een bedrag per tijdseenheid of per overtreding. In de laatste twee gevallen kan de rechter eveneens een bedrag bepalen waarboven geen dwangsom meer wordt verbeurd (art. 1385ter Gerechtelijk Wetboek). De dwangsom komt toe aan de partij die de veroordeling heeft verkregen (art. 1385quater Gerechtelijk Wetboek).

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een gynaecologe weigerde een seropositieve patiënte te behandelen met een laser. De rechtbank van eerste aanleg oordeelde dat de patiënte werd gediscrimineerd op grond van haar gezondheidstoestand en beval de staking van de discriminatie. De rechtbank van eerste aanleg legde een dwangsom op van 1.000 euro per keer dat de gynaecologe een laserbehandeling zou weigeren aan een seropositieve patiënte zonder dat dit kon worden gerechtvaardigd (rechtbank van eerste aanleg Brussel (Franstalig), 27 mei 2024, www.unia.be).

5.2.5 Stakingsvordering

In de antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet staat dat de voorzitter van de rechtbank in het kader van een stakingsvordering volgende zaken kan doen:

- de **staking** bevelen volgens de procedure **zoals in kort geding**;
- de forfaitaire **schadevergoeding** toekennen;
- de **aanplakking** van de beslissing bevelen;
- en **positieve maatregelen** opleggen.

5.2.5.1.1 Stakingsvordering²

Op verzoek van het slachtoffer, Unia, het IGVM, een belangenvereniging, het openbaar ministerie of het arbeidsauditoraat stelt de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, de voorzitter van de arbeidsrechtbank of de voorzitter van de ondernemingsrechtbank (naargelang de aard van de daad) het bestaan vast van een zelfs onder het strafrecht vallende daad waardoor de bepalingen van de antiracismewet, antidiscriminatiewet of genderwet worden geschonden, en beveelt hij de staking

¹ Het openbaar ministerie en het arbeidsauditoraat kunnen in rechte optreden in burgerrechtelijke geschillen waartoe de antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet aanleiding zouden geven (zie art. 15, 16 en 17 Wet van 10 mei 2007 tot aanpassing van het Gerechtelijk Wetboek aan de wetgeving ter bestrijding van discriminatie en tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden).

² De stakingsvordering doet geen afbreuk aan de bevoegdheden van de Raad van State.

ervan. De voorzitter van de rechtbank kan de opheffing van de staking bevelen zodra is bewezen dat een einde is gemaakt aan de overtreding.

Het stakingsbevel kan gericht zijn tegen elke overtreder van de antidiscriminatiewetgeving: een particulier, een overheid, een contractpartij, een toekomstige contractpartij, een werkgever, een toekomstige werkgever, een paritair comité ... De eisende partij moet geen schade of gevaar voor schade aantonen. Het bewijs van de miskennis van de norm volstaat. Centraal staat de notie ‘herhalingsgevaar’. Een stakingsbevel kan dus nog worden uitgesproken zolang er gevaar bestaat dat een beëindigde daad wordt herhaald. De wet verbiedt immers een praktijk en niet een welbepaalde daad¹.

Bijvoorbeeld:

- ✓ **Objectieve uitsluiting herhalingsgevaar.** “De omstandigheid dat de vordering tot staken een eenmalige handeling beoogt die definitief beëindigd is, geeft geen aanleiding tot de ontoelaatbaarheid van de vordering wegens gebrek aan belang wanneer niet kan worden uitgesloten dat deze handeling wordt herhaald. Er kan slechts sprake zijn van gebrek aan belang indien het herhalingsgevaar **objectief kan worden uitgesloten** namelijk indien er omstandigheden voorhanden zijn die, onafhankelijk van de wil en de houding van de betrokkenen, een herhaling van de vermeende inbreuk onmogelijk maken. Het feit dat het appartement inmiddels werd verhuurd aan een derde en de beweerde inbreuk derhalve een einde heeft genomen, kan in casu het belang in hoofde van eiser niet wegnemen. Het kan immers niet worden uitgesloten dat het appartement in de toekomst terug beschikbaar wordt en aan het publiek te huur wordt aangeboden. Het gevaar voor herhaling van de beweerde inbreuk kan derhalve objectief niet worden uitgesloten. Eiser dient dan ook over de mogelijkheid te beschikken de staking ervan te bevelen om in de toekomst met de vermeende praktijken niet meer te moeten worden geconfronteerd” (rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 31 december 2003, www.unia.be).
- ✓ **Extensieve interpretatie herhalingsgevaar.** “Een stakingsvordering kan worden ingesteld ten aanzien van een discriminatie die zich tegenover het slachtoffer nog aan het voltrekken is, als ten aanzien van discriminatie waaraan reeds een einde is gekomen, voor zover een gevaar voor herhaling bestaat. Uit de parlementaire voorbereiding bij de antiracismewet blijkt bovendien uitdrukkelijk dat de vereiste van **herhalingsgevaar extensief wordt geïnterpreteerd** (Parl.St. Kamer, nr. 51-2720/9, 42 e.v.). Herhalingsgevaar bestaat zolang het niet objectief kan worden uitgesloten, namelijk indien er omstandigheden voorhanden zijn die, onafhankelijk van de wil en de houding van de betrokkenen, een herhaling van de vermeende inbreuk onmogelijk maken. Het arbeidshof

¹ P. Taelman, “De stakingsvordering in de antidiscriminatiewet”, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2004, 507-509.

is van oordeel dat *in casu* het herhalingsgevaar noch individueel met betrekking tot de heer O., noch collectief met betrekking tot alle andere personen die zich in een vergelijkbare situatie als de heer O. bevinden of zullen bevinden, objectief wordt uitgesloten” (arbeidshof Antwerpen, afdeling Antwerpen, 16 januari 2019, www.unia.be).

- ✓ **Beginselverklaring is onvoldoende.** “Een **loutere beginselverklaring** op de website van de firma waarin de verwerende partijen meedelen iedere sollicitant op dezelfde wijze te behandelen, **volstaat niet** om het herhalingsgevaar op objectieve wijze uit te sluiten. Ook uit het feit dat de heer M. ondertussen werk heeft gevonden, kan geen argument geput worden om te stellen dat het belang niet meer actueel is. Inzake stakingsvorderingen wordt klassiek aangenomen dat niet vereist is dat de aangeklaagde feiten zich zouden voordoen ten aanzien van dezelfde slachtoffers” (arbeidsrechtbank Gent, afdeling Gent, 26 maart 2007, www.unia.be).

5.2.5.1.2 *Stakingsvordering voor onder strafrecht vallende daad*

Een stakingsvordering kan eveneens worden ingesteld voor een onder het strafrecht vallende daad.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Voorz. Ondernemingsrechtbank Brussel 26 september 2007, *Rechtskundig Weekblad* 2007-08, 1212, noot J. VRIELINK en S. SOTTIAUX (stakingsvordering naar aanleiding van reclamecampagne ‘Rent A Wife’).
- ✓ Voorz. Ondernemingsrechtbank Brussel 4 juni 2007, *Auteurs & Media* 2007/4, 297, noot D. VOORHOOF en Voorz. Ondernemingsrechtbank Brussel 31 maart 2009, *Auteurs & Media* 2009/4, 445 (weigering publiceren advertenties van het Vlaams Belang – discriminatie op grond van politieke overtuiging).

5.2.5.1.3 *Stakingsvordering door het openbaar ministerie en het arbeidsauditoraat*

Het openbaar ministerie en het arbeidsauditoraat hebben de mogelijkheid om een stakingsvordering in te stellen. De wet van 10 mei 2007 tot aanpassing van het Gerechtelijk Wetboek aan de wetgeving ter bestrijding van discriminatie en tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, bepaalt uitdrukkelijk dat het openbaar ministerie of, al naargelang de aard van de daad, het arbeidsauditoraat, in rechte kan optreden in burgerrechtelijke geschillen waartoe de antiracismewet, antidiscriminatiewet en genderwet aanleiding kunnen geven.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Rechtbank van eerste aanleg Brussel (Franstalig), 22 december 2009, www.unia.be (stakingsvordering naar aanleiding van de weigering om een vrouw met een hoofddoek te bedienen op het terras van een drankgelegenheden).

5.2.5.1.4 Procedure zoals in kort geding

De stakingsvordering wordt ingesteld en behandeld zoals in kort geding.

Bij een procedure zoals in kort geding gelden dezelfde procedureregels als in kort geding. Het **verschil** met de gewone kortgedingprocedure is dat de spoedeisendheid niet moet worden aangetoond (de spoedeisendheid wordt wettelijk vermoed) en dat de voorzitter een uitspraak ten gronde doet¹. De uitspraak heeft dus gezag van gewijsde.

De stakingsvordering wordt ingesteld bij verzoekschrift dat in vier exemplaren wordt neergelegd of per aangetekende brief wordt verzonden aan de griffie van de bevoegde rechtbank. Het verzoekschrift moet, op straffe van nietigheid, een aantal verplichte vermeldingen bevatten². De griffier verwittigt onverwijld de tegenpartij per gerechtsbrief en nodigt haar uit te verschijnen ten vroegste drie dagen en ten laatste acht dagen na het verzenden van de gerechtsbrief (waarbij een exemplaar van het verzoekschrift is gevoegd).

5.2.5.1.5 *Le civil/social/commercial tient le criminel en état*

De algemene regel is dat een burgerlijke rechtsvordering wordt opgeschort tot na de uitspraak van de strafrechter over het misdrijf (*le criminel tient le civil en état*). Bij een stakingsvordering wordt dit principe omgekeerd (*le civil/social/commercial tient le criminel en état*). De strafrechtspleging moet dus worden opgeschort indien de ten laste gelegde feiten eveneens het voorwerp uitmaken van een stakingsvordering³.

Over de stakingsvordering wordt uitspraak gedaan niettegenstaande vervolging wegens dezelfde feiten voor enig ander strafrecht. Wanneer een stakingsvordering is ingesteld van bij de strafrechter aanhangig gemaakte feiten, dan wordt over de strafvervolging pas uitspraak gedaan nadat over de stakingsvordering een in kracht van gewijsde beslissing is gewezen. Tijdens de opschorting is de verjaring van de strafvordering geschorst.

¹ P. Taelman, "De stakingsvordering in de antidiscriminatiewet", *Nieuw Juridisch Weekblad* 2004, 512.

² De verplichte vermeldingen zijn: 1° de dag, de maand en het jaar; 2° de naam, de voornamen, het beroep en de woonplaats van de verzoeker; 3° de naam en het adres van de natuurlijke persoon of de rechtspersoon tegen wie de vordering wordt ingesteld en 4° het voorwerp en de uiteenzetting van de middelen van de vordering.

³ Zie ook P. Taelman, "De stakingsvordering in de antidiscriminatiewet", *Nieuw Juridisch Weekblad* 2004, 518-519 – De opschorting van de strafrechtspleging vormt geen hinderpaal voor het opsporingsonderzoek van het openbaar ministerie (de getuigen, benadeelden en verdachten mogen (verder) worden ondervraagd, een deskundige mag worden aangesteld, beslag mag worden gelegd, een huiszoeking met toestemming van de beklaagde mag worden verricht ...). Het gerechtelijk onderzoek, via een klacht in handen van de onderzoeksrechter, kan evenwel niet op gang worden gebracht. Er kunnen ook geen dwangmaatregelen worden genomen. De rechtstreekse dagvaarding is tijdens de periode van opschorting niet ontvankelijk.

5.2.5.1.6 *Uitvoerbaar bij voorraad*

Het vonnis wordt door de griffier van de rechtbank onverwijld meegedeeld aan alle partijen en aan de procureur des Konings. Het vonnis is uitvoerbaar bij voorraad, niettegenstaande enig rechtsmiddel, en zonder borgtocht.

5.2.5.1.7 *Forfaitaire schadevergoeding*

De voorzitter van de rechtbank kent op vraag van het slachtoffer de forfaitaire schadevergoeding toe.

5.2.5.1.8 *Aanplakking*

De voorzitter van de rechtbank kan bevelen dat de beslissing, of de samenvatting die de voorzitter opstelt, wordt

- aangeplakt tijdens de door de voorzitter bepaalde termijn, zowel buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder of de lokalen die hem toebehoren;
- bekendgemaakt in kranten of op enige andere wijze.

Dit gebeurt op kosten van de overtreder.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een werkgever die bij de aanwerving discrimineerde op grond van leeftijd werd veroordeeld tot aanplakking van het beschikkend gedeelte van de beslissing in de maatschappelijk zetel en elke plaats waar sollicitatiegesprekken werden gehouden of selectietesten werden uitgevoerd, gedurende één maand en onder verbeurte van een dwangsom van 500 euro per dag “om ertoe bij te dragen dat (...) er zich bewust van is/wordt en zich er voortaan zal voor behoeden bij haar wervings- en selectiebeleid om geen daden te stellen van directe discriminatie wegens leeftijd” (arbeidshof Gent, afdeling Brugge, 13 juni 2017, www.unia.be).

5.2.5.1.9 *Positieve maatregelen*

De voorzitter van de rechtbank kan positieve maatregelen opleggen om herhaling van gelijkaardige daden te voorkomen. Positieve maatregelen zijn bijvoorbeeld het uitvoeren van een audit van de interne praktijken van de instelling of het bedrijf, het laten volgen van een opleiding door het personeel, het wijzigen van het interne reglement ...

Bijvoorbeeld:

- ✓ Verplichting om een brandweerman te re-integreren in de operationele diensten (arbeidsrechtbank Luik, afdeling Luik, 5 maart 2024, www.unia.be).

- ✓ Verplichting om onder meer een risicoanalyse met betrekking tot seksuele intimidatie uit te voeren (arbeidshof Brussel (Franstalig), 4 september 2023, www.unia.be).
- ✓ Verplichting om een man met een handicap, die zijn takenpakket (beantwoorden van telefoons in een callcenter) niet meer kon uitvoeren, deeltijds te laten werken, brieven te laten behandelen en de mogelijkheid te geven om elk uur een pauze te nemen (arbeidshof Luik, afdeling Luik, 17 november 2023, www.unia.be).

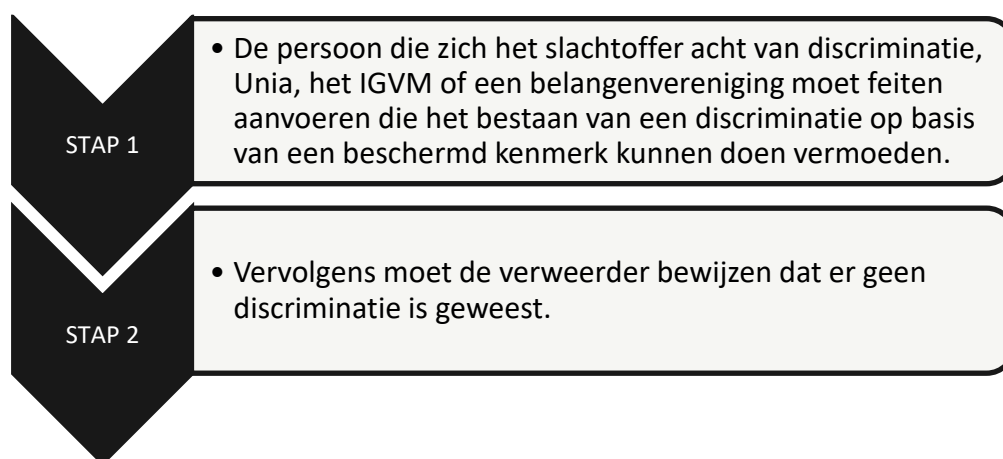
5.2.5.1.10 Niet voegen naar een stakingsvordering

Zich niet voegen naar een vonnis of arrest dat werd gewezen ingevolge een stakingsvordering is een misdrijf (art. 26 ARW, 24 ADW en 29 Genderwet). Er staat een straf op van niveau 2, waarbij, in afwijking van art. 52 §1 lid 2, 7° Sw. de geldboete ten hoogste 8.000 euro bedraagt (i.p.v. 5.000 euro).

5.3 Verdeling van de bewijslast op burgerrechtelijk vlak

Discriminatie is vaak moeilijk te bewijzen. Daarom wordt voorzien in een verdeling van de bewijslast. Die is van toepassing op alle gerechtelijke procedures met uitzondering van de strafrechtelijke procedures. In strafrechtelijke procedures geldt immers het principe van het vermoeden van onschuld en is geen verdeling van de bewijslast mogelijk.

De verdeling van de bewijslast verloopt in twee stappen:

Er is dus geen omkering van de bewijslast, wel een verdeling ervan.

5.3.1 Feiten die discriminatie kunnen doen vermoeden

De persoon die zich het slachtoffer acht van discriminatie kan eender welke **feiten** aanvoeren die het bestaan van een discriminatie op basis van een beschermd criterium kunnen doen vermoeden.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Chronologie en timing (arbeidsrechtbank Antwerpen, afdeling Mechelen, 26 oktober 2021, www.unia.be – ontslag van een chef-kok, omdat volgens het bedrijf voortaan slechts één chef-kok nodig was, terwijl een vacature werd geplaatst voor de aanwerving van een nieuwe chef-kok).
- ✓ Getuigenissen van (ex-)collega's (arbeidsrechtbank Brussel (Franstalig), 15 januari 2020, www.unia.be – belaging op grond van seksuele oriëntatie, bevestigd door getuigenissen van collega's).
- ✓ Vermelding op een C4-document (arbeidsrechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 8 december 2020, www.unia.be – een werknemer werd ontslagen kort voor zijn pensionering en op het C4-document werd vermeld 'beëindiging omwille van pensionering').
- ✓ E-mailberichten (arbeidshof Antwerpen, afdeling Antwerpen, 16 januari 2019, www.unia.be – een sollicitant ontving per vergissing een interne e-mail waaruit bleek dat hij werd afgewezen op grond van zijn buitenlandse naam).
- ✓ Briefwisseling met Unia (arbeidshof Antwerpen, afdeling Antwerpen, 16 januari 2019, www.unia.be – in een brief aan Unia gaf de werkgever aan dat de sollicitant aan een strengere selectie werd onderworpen gelet op zijn buitenlandse naam).
- ✓ Verklaringen tijdens de pleitzitting (arbeidsrechtbank Brussel (Franstalig), 14 juni 2021, www.unia.be – verklaring van de zaakvoerder dat het slachtoffer werd ontslagen omdat ze een depressie had).

In de antidiscriminatiewetgeving werden expliciet volgende verwijzingen opgenomen naar feiten die het bestaan van een directe of indirecte discriminatie kunnen doen vermoeden.

Feiten die het bestaan van een **directe discriminatie** kunnen doen vermoeden:

- Gegevens waaruit een **patroon van ongunstige behandeling** blijkt ten aanzien van personen die drager zijn van een beschermd criterium.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Bij een ontslagronde werden enkel oudere werknemers en werknemers met een hogere anciënniteit ontslagen (arbeidsrechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 7 oktober 2021, www.unia.be).

- Gegevens waaruit blijkt dat de situatie van het slachtoffer van de ongunstigere behandeling vergelijkbaar is met de situatie van de **referentiepersoon**.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Uit de feiten bleek niet “dat een niet-zieke afwezige werknemer op dezelfde wijze als mevrouw B. door een ontslag nadelig zou zijn behandeld, zodat er voldoende vermoeden van ziekte als reden voor haar ontslag aanwezig is” (arbeidshof Brussel (Nederlandstalig), 18 februari 2020, www.unia.be).

Feiten die het bestaan van een **indirecte discriminatie** kunnen doen vermoeden:

- Algemene **statistieken** over de situatie van de groep waartoe het slachtoffer van de discriminatie behoort of feiten van algemene bekendheid. Elementair statistisch materiaal waaruit een ongunstige behandeling blijkt.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Onderzoek toont aan dat 13% van de seropositieve mensen te maken kreeg met een weigering in de zorgsector om zorgen te verstrekken. Het onderzoek, in combinatie met de feiten, toont een vermoeden van discriminatie aan (rechtbank van eerste aanleg Brussel (Franstalig), 27 mei 2024, www.unia.be).

- Het gebruik van een **intrinsiek verdacht criterium** van onderscheid.

Bijvoorbeeld:

- ✓ De voorwaarde van de geboorteplaats als verhuurcriterium van een appartement (*Parl.St. Kamer*, nr. 51-2720/9, p. 81).

5.3.2 Discriminatietesten

Om een vermoeden van discriminatie aan te tonen, kan gebruik worden gemaakt van discriminatietesten¹.

- Er is sprake van een **praktijktest** wanneer twee personen met een vergelijkbaar profiel worden voorgesteld, met als enige opmerkelijke verschil één van de beschermde criteria.

¹ Dit is ook het geval in strafrechtelijke procedures waar het vrije bewijsstelsel geldt. De rechter zal op soevereine wijze het bewijsmateriaal beoordelen, zonder dat een beroep kan worden gedaan op de verdeling van de bewijslast.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Iemand stuurt twee vergelijkbare CV's, waarbij op de ene CV een Afrikaans klinkende naam staat en op de andere CV een Europees klinkende naam.

- Er is sprake van **mystery calling** of **mystery shopping** wanneer iemand wordt gevraagd om te discrimineren en wordt nagegaan of dit verzoek al dan niet wordt opgevolgd.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Iemand doet zich voor als klant van een uitzendkantoor en vraagt om geen personen van buitenlandse origine te sturen.

De rechter zal *in concreto* moeten oordelen of een discriminatietest een vermoeden van discriminatie aantoont.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Rechtbank van eerste aanleg Waals-Brabant, 3 september 2019, www.unia.be (praktijktest in het kader van de verhuur van een appartement).
- ✓ Arbeidshof Brussel (Franstalig), 28 februari 2024, www.unia.be en arbeidsrechtbank Brussel (Franstalig), 22 april 2020, www.unia.be (praktijktest in het kader van een sollicitatie).

In een aantal gevallen zijn discriminatietesten wettelijk geregeld. Een overzicht van federale wetten, regionale decreten en ordonnanties over discriminatietesten staat op de [website](#) van Unia.

Voorbeelden van wettelijke regelingen zijn:

✓ **Federaal**

Artikel 42/1 van het Sociaal Strafwetboek geeft de sociaal inspecteurs de bevoegdheid om, bij objectieve aanwijzingen van discriminatie, of na een onderbouwde klacht of een melding, of op basis van resultaten van datamining en datamatching, zich voor te doen als klanten, potentiële klanten, werknemers of potentiële werknemers, om na te gaan of op grond van een wettelijk beschermd criterium werd of wordt gediscrimineerd.

✓ **Brussels Hoofdstedelijk Gewest**

Artikel 4/3 van de Ordonnantie van 30 april 2009 betreffende het toezicht op de reglementeringen inzake werkgelegenheid die tot de bevoegdheid van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest behoren (...) geeft de gewestelijke werkgelegenheidsinspecteurs de bevoegdheid om bij de uitoefening van hun opdracht discriminatietesten op het vlak van tewerkstelling uit te voeren (zie ook artikel 34 van het Brussels Wetboek inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit).

Artikel 36 van het Brussels Wetboek inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit geeft de ambtenaren van de Gewestelijke Huisvestingsinspectiedienst de bevoegdheid om discriminatietesten inzake de toegang tot huisvesting te verrichten of laten verrichten.

✓ **Vlaanderen**

Met betrekking tot de sector van de dienstencheques bepaalt artikel 2, § 2, k) van de wet van 20 juli 2001 tot bevordering van buurtdiensten- en banen (Vlaams Gewest) dat de natuurlijke of rechtspersonen, wiens activiteit of doel ten minsten gedeeltelijk bestaat in het leveren van buurtwerken of -diensten, praktijktesten moeten toelaten om na te gaan of noch werknemers, noch klanten worden gediscrimineerd.

✓ **Waals Gewest**

Artikel 29/1 van het decreet van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie bepaalt dat een vermoeden van discriminatie kan worden aangetoond door de resultaten van discriminatietesten (die onder bepaalde voorwaarden moeten worden uitgevoerd).

Het decreet van 30 november 2023 ter bestrijding van discriminatie bij de toegang tot huisvesting maakt het mogelijk discriminatietesten uit te voeren inzake huisvesting.

Het decreet van 29 april 2024 tot wijziging van verschillende bepalingen inzake het tewerkstellingsbeleid met het oog op de invoering van situatietests, geeft inspecteurs de mogelijkheid om situatietesten uit te voeren met betrekking tot de bevoegdheden van het Waalse Gewest (plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen, ondernemingen voor buurtdiensten en -banen, arbeidsbemiddelings- en uitzendbureaus).

5.3.3 Het gebruik van opnames

Verschillende rechterlijke uitspraken bevestigen dat het mogelijk is om **geluidsoptnames** te gebruiken als bewijsmiddel bij discriminatie. Het is toegelaten om een gesprek waarbij men zelf betrokken is op te nemen. Het gaat immers niet om een gesprek dat plaatsvindt in het kader van het privéleven van de betrokkenen, maar om een gesprek in de (professionele) relatie verhuurder en huurder, bank en cliënt ... Het gebruik dat men maakt van de opnames mag geen inbreuk uitmaken op de persoonlijke levenssfeer van de gesprekspartners.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een vermoeden van discriminatie kan worden afgeleid uit de registratie van een telefoongesprek (arbeidsrechtbank Antwerpen, afdeling Turnhout, 12 oktober 2020, www.unia.be en arbeidshof Antwerpen, Afdeling Antwerpen, 8 december 2021, www.unia.be).
- ✓ De transcriptie van telefoongesprekken, die werden opgenomen zonder dat de gesprekspartner daarvan op de hoogte was, moet worden toegelaten als bewijs om een vermoeden van discriminatie aan te tonen. “De arbeidsrechtbank is niet van oordeel dat de persoonlijke levenssfeer van de betrokkenen werd geschonden. Er is geen sprake van een schending van een op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvoorwaarde, de betrouwbaarheid van het bewijs wordt niet aangetast en er wordt geen afbreuk gedaan aan het recht op een eerlijk proces” (arbeidsrechtbank Luik, afdeling Verviers, 1 september 2021, www.unia.be).
- ✓ Een kandidaat-huurder kan discriminatie aantonen aan de hand van de registratie van een telefoongesprek (rechtbank van eerste aanleg Waals-Brabant, 3 september 2019, www.unia.be en hof van beroep Brussel (Franstalig), 28 september 2020, www.unia.be).
- ✓ Het opnemen van telefoongesprekken, zonder de gesprekspartner daarvan op de hoogte te brengen, staat in principe haaks op het recht op privacy (art. 8 EVRM), behalve wanneer de opnames enkel bedoeld zijn voor privédoeleinden en niet worden gebruikt met een bedrieglijk opzet of met het oogmerk op te schaden (art. 314bis, § 2, 2e lid Sw.). Wanneer de rechter oordeelt of een opname kan worden toegelaten als bewijsmiddel, moet hij nagaan of voldaan is aan het criterium van de redelijke privacyverwachting (cf. Hof van Cassatie 9 september 2008, nr. P.08.0276.N) (arbeidsrechtbank Waals-Brabant, afdeling Nijvel, 12 maart 2020, www.unia.be).
- ✓ Het is niet onwettig om telefoongesprekken op te nemen waarbij men zelf betrokken is. Geval per geval moet worden beoordeeld of het recht op privacy werd geschonden (rechtbank van eerste aanleg Brussel (Franstalig), 16 juli 2014, www.unia.be).

- ✓ Het louter opnemen van een gesprek waaraan men zelf deelneemt is niet ongeoorloofd, ook al gebeurt dit zonder medeweten van de andere deelnemers. Of het gebruik geoorloofd is, dient door de rechter te worden beoordeeld op grond van de feitelijke gegevens van de zaak, waarbij het criterium van de redelijke privacyverwachting in zijn oordeel dient te worden betrokken (arbeidsrechtbank West-Vlaanderen, afdeling Brugge, 10 december 2013, www.unia.be).

5.4 Optreden in rechte

De federale wetten en de deelstatelijke ordonnances en decreten over discriminatie bevatten bepalingen over het optreden in rechte.

5.4.1 Wie kan in rechte optreden?

De antiracismewet en de antidiscriminatiewet bepalen dat **Unia** in rechte kan optreden in de geschillen waartoe die wetten aanleiding kunnen geven (met uitzondering van geschillen die betrekking hebben op discriminatie op grond van taal). De genderwet stelt dat het **IGVM** in rechte kan optreden.

Kunnen eveneens in rechte optreden wanneer afbreuk wordt gedaan aan de statutaire opdrachten die ze zich tot doel hebben gesteld:

- Elke instelling van openbaar nut en elke rechtspersoon die zich statutair tot doel stelt de rechten van de mens te verdedigen of discriminatie te bestrijden en die de voorwaarden voorzien in artikel 17, 2e lid, 1° tot 3° van het Gerechtelijk Wetboek vervult¹.
- De representatieve werknemers- en werkgeversorganisaties, bedoeld bij artikel 3 van de wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en paritaire comités.
- De representatieve vakorganisaties in de zin van de wet van 19 december 1974 tot de regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel.
- De representatieve vakorganisaties in het aangewezen orgaan van vakbondsoverleg voor de administraties, diensten of instellingen waarop de wet van 19 december 1974 tot de regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel niet van toepassing is
- De representatieve organisaties van de zelfstandigen.

Het **VMRI** beschikt over een Geschillenkamer die niet-bindende oordelen kan uitspreken over discriminaties in Vlaamse materies.

¹ Deze voorwaarden zijn: 1° Het maatschappelijk doel van de rechtspersoon is van bijzondere aard, onderscheiden van het nastreven van het algemeen belang, 2° de rechtspersoon streeft op duurzame en effectieve wijze dit maatschappelijk doel na en 3° de rechtspersoon treedt op in rechte in het kader van dat maatschappelijk doel, met het oog op de verdediging van een belang dat verband houdt met dat doel.

5.4.2 Toestemming van het slachtoffer

Wanneer er een **individueel slachtoffer** is – een geïdentificeerd natuurlijk persoon of rechtspersoon – dan moeten de gelijkheidsorganen of belangenverenigingen die in rechte optreden aantonen dat ze de instemming hebben van het slachtoffer, zijn wettelijke vertegenwoordigers of rechtsopvolgers.

Wanneer er **geen individueel slachtoffer** is, dan is dit niet vereist.

Het Hof van Cassatie oordeelde in een arrest van 11 juni 2018 (nr. S.15.0072.N) dat “de instemming van het slachtoffer niet vereist is wanneer de discriminatie een onbepaald aantal personen treft”.

Er zijn twee **uitzonderingen** op de vereiste dat een individueel slachtoffer moet toestemmen voor het optreden in rechte. Deze uitzonderingen zijn van toepassing op belangenverenigingen.

Dit is het geval wanneer:

- Het slachtoffer **overleden** is en zijn rechtsopvolgers in het kader van het gerechtelijk onderzoek naar dit overlijden reeds in verdenking gesteld zijn of hieruit blijkt dat zijn rechtsopvolgers één of meer beschermde criteria van het slachtoffer niet erkennen of respecteren.
- Het slachtoffer wegens zijn **kwetsbare situatie** niet in staat is om instemming te geven en zijn wettelijke vertegenwoordigers reeds het voorwerp uitmaken van een lopend strafonderzoek naar de discriminatie van het slachtoffer of uit het strafonderzoek blijkt dat zijn wettelijke vertegenwoordigers één of meer beschermde criteria van het slachtoffer niet erkennen of respecteren, hetzij zijn wettelijke vertegenwoordigers evenmin instemming kunnen geven wegens hun kwetsbare situatie¹.

5.4.3 In rechte optreden openbaar ministerie en arbeidsauditoraat in burgerrechtelijke geschillen

De wet van 10 mei 2007 tot aanpassing van het Gerechtelijk Wetboek aan de wetgeving ter bestrijding van discriminatie en tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden bepaalt uitdrukkelijk dat het openbaar ministerie of, al naargelang de aard van de daad, het arbeidsauditoraat, in rechte kan optreden in burgerrechtelijke geschillen waartoe de antiracismewet,

¹ Onder persoon in een kwetsbare toestand wordt begrepen een persoon die zich in een kwetsbare situatie bevindt omwille van één of meer beschermde criteria, zoals gedefinieerd in deze wet, de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden en de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen.

antidiscriminatiewet en genderwet aanleiding kunnen geven. Er is geen toestemming van het slachtoffer vereist.

De wettelijke basis is artikel 15, 16 en 17 van de wet van 10 mei 2007 tot aanpassing van het Gerechtelijk Wetboek (de bepalingen zelf staan in die wet en werden niet opgenomen in het Gerechtelijk Wetboek).

5.4.4 Relevante bepalingen uit het Gerechtelijk Wetboek (federale wetten)

Het Gerechtelijk Wetboek bevat volgende bepalingen in verband met de federale antidiscriminatiewetgeving:

✓ Artikel 568 Gerechtelijk Wetboek

De **rechtbank van eerste aanleg** neemt kennis van alle vorderingen, behalve die welke rechtstreeks voor het hof van beroep en het Hof van Cassatie komen (en van de vorderingen die tot de uitsluitende bevoegdheid van de vrederechter, de politierechtbank, de ondernemingsrechtbank en de arbeidsrechtbank behoren) (volheid van bevoegdheid).

✓ Artikel 578 Gerechtelijk Wetboek

De **arbeidsrechtbank** neemt kennis:

8° van de geschillen die hun oorzaak vinden:

a) in titel V betreffende gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van arbeidsvoorwaarden en de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen en ten aanzien van de toegang tot een zelfstandig beroep van de wet van 4 augustus 1978 tot economisch heroriëntering en in haar uitvoeringsbesluiten, met uitzondering van die bedoeld in artikel 581, 3°, a), en van die welke betrekking hebben op de toegang tot het onderwijs in de beroepsopleiding verstrekt door het openbaar of privaat onderwijs.

(...)

10° van de geschillen op basis van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van de discriminatie tussen mannen en vrouwen en die betrekking hebben op de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid, in de zin van artikel 6, § 1, 4° en 5°, van voormelde wet, met uitzondering van de geschillen bedoeld in artikel 581, 9°, en onder voorbehoud van de bevoegdheden van de Raad van State, zoals bepaald door de gecoördineerde wetten van 12 januari 1973 op de Raad van State.

11° van de geschillen betreffende psychosociale risico's op het werk, waaronder geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, die hun oorzaak vinden in hoofdstuk Vbis van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk.

13° van de geschillen op basis van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie en die betrekking hebben op de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid, in de zin van artikel 5, § 1, 4° en 5° van voormelde wet, met uitzondering van de geschillen bedoeld in artikel 581, 10°, en onder

voorbehoud van de bevoegdheden van de Raad van State, zoals bepaald door de gecoördineerde wetten van 12 januari 1973 op de Raad van State.

15° van de geschillen op basis van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden en die betrekking hebben op de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid, in de zin van artikel 5, § 1, 4° en 5°, van voormelde wet, met uitzondering van de geschillen bedoeld in artikel 581, 11°, en onder voorbehoud van de bevoegdheden van de Raad van State, zoals bepaald door de gecoördineerde wetten van 12 januari 1973 op de Raad van State.

25° van de geschillen betreffende vergelding, discriminatie en andere vormen van nadelige behandeling of nadelige maatregelen, die verband houden met de melding van een inbreuk in de zin van de wet van 28 november 2022 betreffende de bescherming van melders van inbreuken op het Unie- of nationale recht vastgesteld binnen een juridische entiteit in de private sector.

28° van de geschillen betreffende represaille, discriminatie of andere vormen van nadelige behandeling of nadelige maatregelen, die verband houden met een melding of een openbaarmaking in de zin van de wet van 20 december 2022 betreffende de meldingskanalen en de bescherming van de melders van integriteitsschendingen in de federale overheidsinstanties en bij de geïntegreerde politie en onder voorbehoud van de bevoegdheden van de Raad van State, zoals bepaald door de gecoördineerde wetten van 12 januari 1973 op de Raad van State, voor wat betreft de statutaire personeelsleden.

✓ Artikel 581 Gerechtelijk Wetboek

De **arbeidsrechtbank** neemt kennis:

3° van de geschillen die hun oorzaak vinden:

a) in titel V betreffende de gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden en de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen en ten aanzien van de toegang tot een zelfstandig beroep van de wet van 4 augustus 1978 tot economische heroriëntering en in haar uitvoeringsbesluiten die op de zelfstandige beroepen betrekking hebben.

(...)

9° van de geschillen op basis van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van de discriminatie tussen mannen en vrouwen, die betrekking hebben op de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid, in de zin van artikel 6, § 1, 4° en 5°, van voormelde wet en die betrekking hebben op zelfstandige beroepen.

10° van de geschillen op basis van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie en die betrekking hebben op de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid in de zin van artikel 5, § 1, 4° en 5°, van voormelde wet en die betrekking hebben op zelfstandige beroepen.

11° van de geschillen op basis van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden en die betrekking hebben op de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid, in de zin van artikel 5, § 1, 4° en 5°, van voormelde wet en die betrekking hebben op zelfstandige beroepen.

✓ **Artikel 583 Gerechtelijk Wetboek**

De **arbeidsrechtbank** neemt kennis:

van de toepassing der administratieve sancties bepaald bij de wetten en verordeningen bedoeld in de artikelen 578 tot 582 en van de toepassing van administratieve geldboeten bedoeld in het Sociaal Strafwetboek.

✓ **Artikel 585 Gerechtelijk Wetboek**

De **voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg** doet op verzoekschrift uitspraak:

10° over de vorderingen tot staking krachtens artikel 20 van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie.

11° over de vorderingen tot staking krachtens artikel 18 van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden.

12° over de vorderingen tot staking krachtens artikel 25 van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen.

✓ **Artikel 587bis Gerechtelijk Wetboek**

De **voorzitter van de arbeidsrechtbank** doet op verzoekschrift uitspraak:

2° de vorderingen tot staking krachtens artikel 20 van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie.

3° de vorderingen tot staking krachtens artikel 18 van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden.

4° de vorderingen tot staking krachtens artikel 25 van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen.

4°bis de vorderingen krachtens artikel 32decies, § 2 en 3 van de wet van 4 augustus 1996 betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk.

✓ **Artikel 588 Gerechtelijk Wetboek**

De **voorzitter van de ondernemingsrechtbank** doet op verzoekschrift uitspraak:

13° de vorderingen tot staking krachtens artikel 20 van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie.

15° de vorderingen tot staking krachtens artikel 18 van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie.

16° de vorderingen tot staking krachtens artikel 25 van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van de discriminatie tussen vrouwen en mannen.

5.4.5 Mededeling en advies openbaar ministerie

Artikel 764, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat, uitgenomen voor de vrederechter, voor de rechter zitting houdend in kort geding en voor de beslagrechter, op straffe van nietigheid aan het openbaar ministerie worden **meegedeeld**:

10° de vorderingen bepaald in artikel 578, 11°; 580, 2°, 3°, 6° tot 18°; 581, 2°, 3°, 9° en 10°; 582, 1°, 2°, 6°, 8°, 9° en 12°; 583 en 587septies Gerechtelijk Wetboek.

11° alle vorderingen waarvan de mededeling aan het openbaar ministerie is voorgeschreven bij de bijzondere wetten.

12° de vorderingen ingesteld op grond van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie.

13° de vorderingen ingesteld op grond van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden.

14. de vorderingen ingesteld op grond van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen.

Het openbaar ministerie kan zich alle andere zaken laten meedelen wanneer het zulks dienstig acht. Met uitzondering van de in artikel 138bis, § 2, eerste lid, bedoelde rechtsvordering, kan de rechtbank of het hof de mededeling ook ambtshalve bevelen.

Artikel 764, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat het openbaar ministerie in de meest aangewezen vorm **advies** verleent wanneer het zulks dienstig acht. In afwijking van dit derde lid verleent het openbaar ministerie in de gevallen bedoeld in het eerste lid, 9°, 9bis° en 10° steeds advies wanneer de rechtbank hierom verzoekt.

Artikel 764, vierde lid, bepaalt dat het college van procureurs-generaal **richtlijnen** geeft over in welke zaken bedoeld in het eerste lid advies wordt verstrekt. Deze richtlijnen staan in de omzendbrief COL 13/2015. De “vorderingen op basis van de wetten van 2007” (art. 764, eerste lid, 11°, 12°, 13° en 14°) behoren volgens de omzendbrief COL13/2015 tot de zaken van de eerste categorie (materies waarbij het openbaar ministerie zelf beoordeelt of een tussenkomst opportuun is).

6 Discriminatie - strafrechtelijk

De federale wetgever koos ervoor om discriminatie in de eerste plaats burgerrechtelijk aan te pakken.

In enkele gevallen is ook een strafrechtelijke aanpak mogelijk. Het betreft:

- Discriminatie op het vlak van de toegang tot en het aanbod van **goederen en diensten** die publiekelijk beschikbaar zijn.
- Discriminatie op het vlak van de **arbeidsrelaties**.
- Discriminatie tijdens de **ambtsuitoefening**.

De strafbepalingen uit de antiracismewet¹, antidiscriminatiewet² en genderwet³ over discriminatie werden overgebracht naar Hoofdstuk 7 van het nieuwe **Strafwetboek** (meer bepaald naar de afdeling over 'misdrijven inzake de bestrafing van de discriminatie, de aanzetting tot haat en het negationisme').

6.1 Verschil tussen de burgerrechtelijke en strafrechtelijke betegeling van discriminatie

De burgerrechtelijke en strafrechtelijke aanpak van discriminatie is fundamenteel verschillend.

- ✓ **Burgerrechtelijk** betekent dat het slachtoffer voor de burgerlijke rechter (rechtbank van eerste aanleg, arbeidsrechtbank of ondernemingsrechtbank) de aansprakelijkheid laat vaststellen van de persoon die discrimineerde en herstel vraagt voor de geleden schade (individueel belang). De wet voorziet hiervoor in een specifieke procedure (een stakingsvordering bij de voorzitter van de rechtbank ingesteld en behandeld *zoals* in kort geding).

Belangrijk is dat hier geen (kwaadwillig) opzet van de dader moet worden aangetoond. Op burgerrechtelijk vlak is het opzet van de dader (de intentie) niet van belang, maar wel het discriminatoire feit. De wet voorziet in een verdeling van de bewijslast.

- ✓ **Strafrechtelijk** betekent dat het slachtoffer een klacht indient wegens inbreuken op de strafwetgeving bij de politie of het openbaar ministerie (parket). Het openbaar ministerie onderzoekt de klacht *à charge* en *à décharge* (opsporingsonderzoek) en beslist autonoom over het gevolg dat aan die klacht moet worden gegeven (collectief belang). Het slachtoffer kan zich desgevallend burgerlijke partij stellen in handen van de onderzoeksrechter (gerechtelijk onderzoek) of de verdachte rechtstreeks dagvaarden voor het vonnisgerecht. De dader kan

¹ Het betreft art. 23 ARW (discriminatie tijdens ambtsuitoefening), art. 24 ARW (discriminatie bij toegang tot en aanbod van goederen en diensten) en art. 25 ARW (discriminatie in arbeidsrelaties).

² Het betreft art. 23 ADW (discriminatie tijdens ambtsuitoefening).

³ Het betreft art. 28 Genderwet (discriminatie tijdens ambtsuitoefening), art. 28/1 Genderwet (discriminatie bij toegang tot en aanbod van goederen en diensten) en art. 28/2 Genderwet (discriminatie in arbeidsrelaties).

veroordeeld worden tot een gevangenisstraf, werkstraf, geldboete ... Het slachtoffer kan via een burgerlijke partijstelling herstel vragen voor de geleden schade.

Belangrijk is hier dat het (kwaadwillig) opzet van de dader moet worden aangetoond en dat de wet niet voorziet in een verdeling van de bewijslast (strafrechtelijk geldt het principe van het vermoeden van onschuld). Er kan een beroep worden gedaan op alternatieve maatregelen en straffen.

Wanneer een vordering tot staking van bij de strafrechter aanhangig gemaakte feiten is ingesteld, dan wordt over de strafvervolgning pas uitspraak gedaan nadat over de stakingsvordering een in kracht van gewijsde getreden beslissing is gewezen (art. 18, § 4 antiracismewet; 20, § 4 antidiscriminatiewet en 25, § 4 genderwet). Het principe *le civil/social/commercial tient le criminel en état* is dus van toepassing.

Ten slotte kan de dader bijkomend worden **ontzet van de uitoefening van bepaalde rechten**. In geval van een veroordeling tot een straf van niveau 2 kan de rechter de veroordeelde, facultatief en geheel of ten dele, ontzetten uit bepaalde rechten voor een periode vijf tot ten hoogste tien jaar (art. 47 lid 4 Sw.).

Het Grondwettelijk Hof oordeelde in een arrest van 19 januari 2023 (nr. 8/2023) dat de correctionele rechtbank de forfaitaire schadevergoeding uit artikel 32*decies*, § 1/1 Welzijnswet kan toekennen aan het slachtoffer van geweld, pesterijen of ongewenst seksueel gedrag op het werk. Het slachtoffer is dus niet verplicht om de reële geleden schade te bewijzen.

6.2 Discriminatie op het vlak van de toegang tot en het aanbod van goederen en diensten

Discriminatie gepleegd door een privépersoon bij de toegang tot en het aanbod van goederen of diensten die publiekelijk beschikbaar zijn is strafbaar op grond van artikel 254 Strafwetboek. Dit misdrijf wordt bestraft met een straf van niveau 2.

6.2.1 Discriminatie

Onder discriminatie wordt verstaan elke vorm van directe opzettelijke discriminatie, indirecte opzettelijke discriminatie, opdracht tot discriminatie, intimidatie of seksuele intimidatie op grond van één of meer beschermde criteria, alsook de weigering om redelijke aanpassingen te treffen ten voordele van een persoon met een handicap.

6.2.2 Beschermde criteria

De beschermde criteria zijn: zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, nationaliteit, geslacht, zwangerschap, bevalling, het geven van borstvoeding, medisch begeleide voortplanting, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, medische of sociale transitie, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken, seksuele oriëntatie, burgerlijke staat, geboorte, leeftijd, vermogen, geloof of levensbeschouwing, gezondheidstoestand, handicap, taal, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, fysieke of genetische eigenschap of sociale afkomst of toestand (art. 249 Sw.).

Het beschermd criterium kan werkelijk of vermeend zijn, eigen zijn of bij associatie toegekend en alleenstaand zijn of gecombineerd worden met één of meer andere beschermde criteria (art. 249 Sw.).

6.2.3 Moreel bestanddeel

De term 'opzettelijk' verwijst naar een algemeen opzet. Het algemeen opzet bestaat uit het voornemen om met kennis van zaken het door de wet strafbaar gestelde gedrag aan te nemen. Er is sprake van het met kennis van zaken aannemen van het gedrag indien een persoon zich er bewust van is dat een omstandigheid bestaat of kan bestaan in de normale gang van zaken of dat een gevolg zich zal voordoen of zou kunnen voordoen binnen het normale verloop van de gebeurtenissen (art. 7, § 2 Sw.).

6.2.4 Algemene bepalingen

Op het volledige Hoofdstuk 7 Sw. zijn twee algemene bepalingen van toepassing:

- De rechter kan de tijdelijke of definitieve gehele of gedeeltelijke sluiting bevelen van de inrichting waarin het misdrijf werd gepleegd (art. 297 Sw.).
- De rechter kan tijdelijk, of in sommige gevallen levenslang, een verbod uitspreken om een specifieke beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen (art. 298 Sw.).

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een verhuurder weigerde te verhuren aan een paar van buitenlandse origine en stuurde in die zin een SMS-bericht naar de kandidaat-huurlers. De correctionele rechtbank veroordeelde de verhuurder tot een gevangenisstraf en een geldboete (beide met uitstel) en kende een schadevergoeding van 1 euro toe aan de kandidaat-huurlers (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 18 maart 2016, www.unia.be).
- ✓ Een persoon werd de toegang tot een dancing geweigerd door de portier (de portier kreeg hiervoor opdracht van de uitbater). De correctionele rechtbank oordeelde dat een bewuste politiek werd gevoerd om mensen van buitenlandse origine uit te sluiten en veroordeelde de portier en de uitbater (hof van beroep Gent, 28 juni 2011, www.unia.be en

correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 13 oktober 2009, www.unia.be).

- ✓ Een jongeman van buitenlandse origine werd de toegang tot een café geweigerd om racistische redenen. De uitbater kreeg een werkstraf (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Mechelen, 5 januari 2011, www.unia.be).

6.3 Discriminatie op het vlak van de arbeidsrelaties

Discriminatie gepleegd door een privépersoon binnen de arbeidsrelaties is strafbaar op grond van artikel 255 Strafwetboek. Dit misdrijf wordt bestraft met een straf van niveau 2.

6.3.1 Discriminatie

Onder discriminatie wordt verstaan elke vorm van directe opzettelijke discriminatie, indirecte opzettelijke discriminatie, opdracht tot discriminatie, intimidatie of seksuele intimidatie op grond van één of meer beschermde criteria, alsook de weigering om redelijke aanpassingen te treffen ten voordele van een persoon met een handicap.

6.3.2 Beschermde criteria

De beschermde criteria zijn: zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, nationaliteit, geslacht, zwangerschap, bevalling, het geven van borstvoeding, medisch begeleide voortplanting, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, medische of sociale transitie, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken, seksuele oriëntatie, burgerlijke staat, geboorte, leeftijd, vermogen, geloof of levensbeschouwing, gezondheidstoestand, handicap, taal, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, fysieke of genetische eigenschap of sociale afkomst of toestand (art. 249 Sw.).

Het beschermd criterium kan werkelijk of vermeend zijn, eigen zijn of bij associatie toegekend en alleenstaand zijn of gecombineerd worden met één of meer andere beschermde criteria (art. 249 Sw.).

6.3.3 Moreel bestanddeel

De term “opzettelijk” verwijst naar een algemeen opzet. Het algemeen opzet bestaat uit het voornemen om met kennis van zaken het door de wet strafbaar gestelde gedrag aan te nemen. Er is sprake van het met kennis van zaken aannemen van het gedrag indien een persoon zich er bewust van is dat een omstandigheid bestaat of kan bestaan in de normale gang van zaken of dat een gevolg zich zal voordoen of zou kunnen voordoen binnen het normale verloop van de gebeurtenissen (art. 7, § 2 Sw.).

6.3.4 Algemene bepalingen

Op het volledige Hoofdstuk 7 Sw. zijn twee algemene bepalingen van toepassing:

- De rechter kan de tijdelijke of definitieve gehele of gedeeltelijke sluiting bevelen van de inrichting waarin het misdrijf werd gepleegd (art. 297 Sw.).
- De rechter kan tijdelijk, of in sommige gevallen levenslang, een verbod uitspreken om een specifieke beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen (art. 298 Sw.).

Bijvoorbeeld:

- ✓ Op 4 december 2019 stuurde een man via de website van de VDAB zijn CV naar een ambulancebedrijf, dat een chauffeur voor ziekenvervoer zocht. De sollicitant, met Belgische nationaliteit, vermeldde in zijn CV zijn familienaam en geboorteplaats die zijn Oost-Europese origine aangaven. De zaakvoerder dacht dat ze een antwoord stuurde naar een VDAB-medewerker, maar in werkelijkheid belandde haar reactie bij de sollicitant: “Vreemdeling, 22 jaar, géén ervaring, dus onnodig mij dit door te sturen. Geen vreemdelingen, geen mensen zonder ervaring en geen vrouwen met jonge kinderen, dat is op voorhand gedoemd om te mislukken.” De correctionele rechtbank veroordeelde de zaakvoerder tot betaling van een effectieve geldboete van 4.000 euro (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 17 februari 2021, www.unia.be).
- ✓ Een man werd via een interimkantoor aangeworven om twee dagen te werken als slager in een supermarkt. Na twee dagen werd zijn opdracht niet verlengd omdat verschillende klanten hadden gemeld dat ze geen zwarte persoon wilden in de slagerij. De correctionele rechtbank oordeelde dat er sprake was van discriminatie op grond van de huidskleur. Dit was niet alleen het geval in hoofde van de vennootschap, maar ook in hoofde van de fysieke personen binnen de vennootschap die beslissingen konden nemen op het vlak van de arbeidsbetrekkingen (hof van beroep Brussel (Franstalig), 5 mei 2020, www.unia.be en correctionele rechtbank Waals-Brabant, 3 oktober 2017, www.unia.be).
- ✓ Een medewerker van een horecazaak werd ontslagen na een conflict met de zaakvoerder. Op het C4-document stond als reden voor het ontslag: “Kan zich niet aanpassen aan het land. Zou beter teruggestuurd worden naar de boesboes waar mensen elkaar aanvallen.” De zaakvoerder werd veroordeeld op grond van het aanzettingsmisdrijf (hof van beroep Gent, 24 april 2007, www.unia.be en correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 24 oktober 2005, www.unia.be).
- ✓ Een man vraagt om geen moslims of zwarte personen te sturen als huishoudhulp (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Mechelen, 13 februari 2026, www.unia.be).

6.4 Discriminatie tijdens de ambtsuitoefening

Discriminatie gepleegd door een persoon die een openbare functie uitoefent is strafbaar op grond van artikel 253 Strafwetboek. Dit misdrijf wordt bestraft met een straf van niveau 2.

Het misdrijf discriminatie tijdens de ambtsuitoefening is enkel van toepassing in **verticale relaties** tussen enerzijds personen in openbare dienst en anderzijds burgers. De openbare macht heeft immers verantwoordelijkheden die gewone burgers niet hebben. Het is niet van toepassing wanneer het gaat om horizontale relaties – wat bijvoorbeeld het geval is bij intimidatie (pesterijen) tussen collega's onderling. Vereist is dus dat de beklaagde drager is van het openbaar gezag of de openbare macht en een persoon discrimineert die geen drager is van het openbaar gezag of de openbare macht (correctieele rechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 3 mei 2023, www.unia.be en correctieele rechtbank Brussel (Nederlandstalig), 14 februari 2024, www.unia.be).

6.4.1 Persoon met een openbare functie

Een persoon met een openbare functie is (art. 79, 5° Sw.):

- Een persoon die op basis van een wet, decreet of ordonnantie, een besluit of een rechterlijke beslissing de openbare orde moet handhaven; de naleving van bepaalde normen of beslissingen van een overheidsorgaan moet controleren of de naleving van bepaalde normen of beslissingen van een overheidsorgaan moet afdwingen.

Hiermee worden onder meer bedoeld: politieambtenaren, veld- en boswachters, belastinginspecteurs, milieu-inspecteurs, GAS-ambtenaren, bewakingsagenten in de zin van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, stewards in de zin van de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, penitentiaire beambten en ambtenaren van internationale organisaties aan wie België conform artikel 34 Gw. bepaalde machten heeft overgedragen (Wetsontwerp Kamer 55-3518/001, p. 57).

- Een persoon die een openbare dienst of opdracht uitoefent waarbij zijn handelingen zijn bepaald en gereguleerd door een wet, decreet of ordonnantie, een besluit of een rechterlijke beslissing.

Hiermee worden onder meer bedoeld: militairen, ministeriële ambtenaren (zoals notarissen, deurwaarders en advocaten bij het Hof van Cassatie), gerechtsdeskundigen, gemeenteraadsleden, Belgische diplomaten en faillissementscuratoren (Wetsontwerp Kamer 55-3518/001, p. 58).

6.4.2 Discriminatie

Onder discriminatie wordt verstaan elke vorm van directe opzettelijke discriminatie, indirecte opzettelijke discriminatie, opdracht tot discriminatie, intimidatie of seksuele intimidatie op grond van één of meer beschermde criteria bedoeld in het tweede lid, alsook de weigering om redelijke aanpassingen te treffen ten voordele van een persoon met een handicap.

6.4.3 Beschermde criteria

De beschermde criteria zijn: zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, nationaliteit, geslacht, zwangerschap, bevalling, het geven van borstvoeding, medisch begeleide voortplanting, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, medische of sociale transitie, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken, seksuele oriëntatie, burgerlijke staat, geboorte, leeftijd, vermogen, geloof of levensbeschouwing, gezondheidstoestand, handicap, taal, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, fysieke of genetische eigenschap of sociale afkomst of toestand (art. 249 Sw.).

Het beschermd criterium kan werkelijk of vermeend zijn, eigen zijn of bij associatie toegekend en alleenstaand zijn of gecombineerd worden met één of meer andere beschermde criteria (art. 249 Sw.).

6.4.4 Moreel bestanddeel

De term “opzettelijk” verwijst naar een algemeen opzet. Het algemeen opzet bestaat uit het voornemen om met kennis van zaken het door de wet strafbaar gestelde gedrag aan te nemen. Er is sprake van het met kennis van zaken aannemen van het gedrag indien een persoon zich er bewust van is dat een omstandigheid bestaat of kan bestaan in de normale gang van zaken of dat een gevolg zich zal voordoen of zou kunnen voordoen binnen het normale verloop van de gebeurtenissen (art. 7, § 2 Sw.).

6.4.5 Algemene bepalingen

Op het volledige Hoofdstuk 7 Sw. zijn twee algemene bepalingen van toepassing:

- De rechter kan de tijdelijke of definitieve gehele of gedeeltelijke sluiting bevelen van de inrichting waarin het misdrijf werd gepleegd (art. 297 Sw.).
- De rechter kan tijdelijk, of in sommige gevallen levenslang, een verbod uitspreken om een specifieke beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen (art. 298 Sw.).

6.4.6 Specifieke bepalingen

Het Strafwetboek bevat een belangrijke exceptie en laat aan **ondergeschikten** toe om aan te tonen dat ze handelden op bevel van een meerdere (art. 253, § 2 Sw.). In dat geval worden de straffen enkel toegepast op de meerdere die het bevel heeft gegeven. Voor het invoeren van deze exceptie moet er sprake zijn van een hiërarchische verhouding. De meerdere moet bijgevolg bevoegd zijn om het bevel te geven aan de ondergeschikte en de ondergeschikte moet gehoorzaamheid verschuldigd zijn aan de meerdere. Het bewijs moet worden geleverd door de ondergeschikte. Deze bepaling neemt niet weg dat ondergeschikten de plicht hebben om het uitvoeren van manifest onwettige bevelen te weigeren.

De **meerdere** die ervan wordt beticht de daden van willekeur bevelen, toegelaten of vergemakkelijkt te hebben en die beweert dat zijn handtekening bij verrassing werd verkregen, moet niet alleen een einde maken aan de daden maar ook de schuldige aangeven. Gebeurt dit niet, dan wordt de meerdere zelf vervolgd (art. 253, § 3 Sw.).

Als, ten slotte, een ondergeschikte een daad van willekeur pleegt door middel van een **valse handtekening**, dan wordt de dader van de valsheid, en zij die er kwaadwillig of bedrieglijk gebruik van maken, gestraft met een straf van niveau 3 (art. 253, § 4 Sw.).

Bijvoorbeeld:

- ✓ Enkele politie-inspecteurs (de zgn. ‘bende van Mega Toby en Sproetje’) hielden razzia’s in cafés waar illegale vreemdelingen verbleven. Ze vernederden en beroofden hun slachtoffers en lieten ze achter op afgelegen plekken (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 23 juni 2020, *Politie en Recht* 2021, 191-194 noot P. BORGHS en www.unia.be. Zie ook hof van beroep Antwerpen, 7 mei 2021, www.unia.be).
- ✓ Een politiecommissaris zei meermaals tegenover zijn medewerkers dat ze hardhandig en gewelddadig dienden op te treden tegenover migranten en dat ze erop moesten kloppen (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 24 december 2002, www.unia.be en hof van beroep Gent, 23 september 2023, www.unia.be).

Een overzicht van de rechtspraak over discriminatie tijdens de ambtsuitoefening staat op de **website** van Unia bij ‘Rechtspraak – analyse van rechtspraak’.

7 Voorafgaande opmerkingen inzake haatspraak: vrijheid van meningsuiting, openbaarheidsvereiste, drukpersmisdrijven, objectieve aansprakelijkheid, tuchtsancties

Tot de antidiscriminatiewetgeving behoren ook bepalingen die verband houden met strafbare haatspraak en het overschrijden van de grenzen van de vrije meningsuiting. De strafbepalingen uit de antiracismewet¹, antidiscriminatiewet² en genderwet³ over haatspraak werden overgebracht naar Hoofdstuk 7 van het **Strafwetboek** (meer bepaald naar de afdeling over ‘misdrijven inzake de bestraffing van de discriminatie, de aanzetting tot haat en het negationisme’). Het betreft onder meer de bepalingen over het **aanzettingsmisdrijf** en het **verspreidingsverbod**. De bepalingen over het **verenigingsmisdrijf** sluiten hierbij aan (het lid zijn van een bepaalde vereniging kan de uitdrukking zijn van een bepaalde mening). Daarnaast werden ook de strafbepalingen uit de **negationismewet** en de **seksismewet** overgebracht naar Hoofdstuk 7 van het Strafwetboek.

Een overzicht van de rechtspraak over strafbare racistische haatspraak op sociale media staat op de **website** van Unia bij ‘Rechtspraak – analyse van rechtspraak’.

Vooraleer we hieronder deze misdrijven onder de loep nemen, bekijken we eerst het principe van de vrijheid van meningsuiting, de openbaarheidsvereiste, de bijzondere regeling over drukpersmisdrijven, de objectieve aansprakelijkheid en de mogelijkheid om tuchtsancties op te leggen.

7.1 Vrijheid van meningsuiting

Het uitgangspunt van de wetgever is steeds de **vrijheid van meningsuiting of expressie**.

Zowel artikel 10, § 1 EVRM als artikel 19 en 26 van de Grondwet waarborgen de vrijheid van expressie. “De vrijheid van expressie en informatie is één van de pijlers van een democratische samenleving. Zij geldt niet alleen voor de ‘informatie’ of de ‘ideeën’ die gunstig worden onthaald of die als onschuldig of onverschillig worden beschouwd, maar ook voor die welke de Staat of een andere groep van de bevolking ‘**schokken, verontrusten of kwetsen**’. Zo willen het pluralisme, de verdraagzaamheid en de geest van openheid, zonder welke er geen democratische samenleving kan bestaan” (bijvoorbeeld

¹ Het betreft art. 20, 1°-4° ARW (aanzettingsmisdrijf), art. 20, 5° ARW (negationisme), art. 21 ARW (verspreidingsverbod) en art. 22 (verenigingsmisdrijf).

² Het betreft art. 22 ADW (aanzettingsmisdrijf).

³ Het betreft art. 27 Genderwet (aanzettingsmisdrijf).

EHRM 7 december 1976, nr. 5493/72, *Handyside/Verenigd Koninkrijk*, § 49; EHRM 23 september 1998, nr. 24662/94, *Lehideux en Isorni/Frankrijk* en EHRM 28 september 1999, § 55 nr. 22759/93, *Öztürk/Turkije*, § 64).

De vrijheid van expressie heeft evenwel ook een keerzijde en brengt bepaalde plichten en verantwoordelijkheden met zich mee. Daarom zijn onder bepaalde voorwaarden beperkingen aan de vrijheid van expressie toegelaten (art. 10, § 2 EVRM). Deze beperkingen moeten een wettelijke basis hebben, dienen ter bescherming van één van de in artikel 10, § 2 EVRM opgesomde doelen (legitimiteitstoets) en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving (proportionaliteitstoets).

In België werden *bepaalde*¹ uitingen die de drempel van ‘schokken, verontrusten of kwetsen’ overschrijden buiten de wet gesteld omwille van de schade die ze aanrichten aan de maatschappij.

7.2 Openbaarheidsvereiste

De bepalingen die verband houden met haatspraak en de grenzen van de vrije meningsuiting vereisen openbaarheid. De meningsuiting moet plaatsvinden ‘in het openbaar’.

Wat ‘in het openbaar’ is wordt gedefinieerd in artikel 79, 22° van het Strafwetboek:

- (1) hetzij in openbare bijeenkomsten of plaatsen;
- (2) hetzij in aanwezigheid van verscheidene personen, in een plaats die niet openbaar is, maar toegankelijk voor een aantal personen die het recht hebben er te vergaderen of ze te bezoeken;
- (3) hetzij om het even welke plaats, in aanwezigheid van de geïsoleerde persoon en voor een derde;
- (4) hetzij door geschriften, al dan niet gedrukt, door prenten of zinnebeelden, die aangeplakt, verspreid of verkocht, te koop geboden of openlijk tentoongesteld worden en
- (5) hetzij door geschriften, prenten of zinnebeelden, die niet openbaar worden gemaakt, maar aan verscheidene personen toegestuurd of meegedeeld worden.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een besloten groep op de sociale media is openbaar (bijvoorbeeld correctionele rechtbank Brussel (Franstalig), 22 december 1999, *Auteurs & Media* 2000/1, 134; hof van beroep Brussel (Nederlandstalig), 27 juni 2000, www.unia.be; correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Mechelen, 14 mei 2018; correctionele rechtbank Leuven, 7 februari 2022, www.unia.be; hof van beroep Antwerpen, 15 september 2022; correctionele rechtbank Henegouwen, afdeling Bergen, 26 oktober 2023,

¹ De antiracismewet is de wet ter bestrijding van *bepaalde* door racisme of xenofobie ingegeven daden, de antidiscriminatiewet is de wet ter bestrijding van *bepaalde* vormen van discriminatie ... Alleen al uit de benaming blijkt dat niet alle vormen van racisme of discriminatie – en dus ook van antisemitisme, homofobie, moslimhaat, agisme ... – strafbaar zijn volgens de Belgische wetgeving, maar enkel bepaalde vormen zoals het aanzetten tot ...

www.unia.be; correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Oudenaarde, 6 november 2023, www.unia.be; correctionele rechtbank Leuven, 7 februari 2022, www.unia.be; correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 12 maart 2024, www.unia.be en hof van beroep Gent, 20 juni 2025, www.unia.be).

- ✓ Het Hof van Cassatie oordeelde dat het versturen van berichten, binnen een afgeschermd of slechts beperkt toegankelijke groep van een communicatie of sociale mediaplatform, aan de leden van de groep, moet worden beschouwd als het versturen van een geschrift in de zin van artikel 444, laatste lid oud Strafwetboek. Het is een geschrift dat niet openbaar is gemaakt, maar toch aan verschillende personen werd toegestuurd of medegedeeld (Hof van Cassatie, 13 januari 2026, www.unia.be).
- ✓ Het toesturen van een dvd aan de ‘Dossin Kazerne Directie’, en dus aan een groep personen die met de leiding van een organisatie is belast, is openbaar (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Mechelen, 21 maart 2018, www.unia.be).
- ✓ Een kabinetszitting in het bureau van een jeugdrechter, waar de jeugdrechter en een advocaat aanwezig waren, heeft een openbaar karakter (correctionele rechtbank Leuven, 23 juni 2015, www.unia.be).
- ✓ Het aanbrengen van een hakenkruis op de terugzendkaart van een aangetekende zending is openbaar omdat “postsorteerders-bedienden, postbezorgers en geadresseerden dit onder ogen konden krijgen” (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 8 december 2014, www.unia.be).

7.3 Drukpersmisdrijven

Bij geschreven (strafbare) haatspraak moet rekening worden gehouden met [artikel 150 van de Grondwet](#) over drukpersmisdrijven. Artikel 150 van de Grondwet bepaalt: “de jury wordt ingesteld voor alle criminele zaken, alsmede voor politieke misdrijven en drukpersmisdrijven, behoudens voor drukpersmisdrijven die door racisme of xenofobie ingegeven zijn.”

7.3.1 Wat is een drukpersmisdrijf?

Een drukpersmisdrijf bestaat uit vier elementen:

De (potentieel) strafbare **meningsuiting** moet geen enkele maatschappelijke relevantie of gewicht hebben (Hof van Cassatie, 6 maart 2012, nr. P.11.1374.N en Hof van Cassatie, 7 oktober 2020, nr. P.19.0644.F.). Maar het moet wel gaan om het uiten van een mening. Het uiten van bedreigingen, zonder dat met die bedreiging een mening wordt geuit, is geen drukpersmisdrijf (Hof van Cassatie, 18 januari 2022, nr. P.21.1226.N.). Belaging waarbij niet de inhoud maar de gevolgen van de meningsuiting worden beoordeeld, is geen drukpersmisdrijf (Hof van Cassatie, 19 januari 2022, nr. P.20.1182.F.). Het online publiceren van de contactgegevens, de foto en het adres van een persoon ('*doxing*') met het oogmerk om derden die toegang hebben tot deze publicatie ertoe aan te zetten de rust van deze persoon te verstoren houdt geen meningsuiting in en is geen drukpersmisdrijf (Hof van Cassatie, 4 juni 2025, nr. P.25.0265.F.).

Met drukpers of een **gelijkaardig procedé** worden ook digitale geschriften, bijvoorbeeld op de sociale media, bedoeld (Hof van Cassatie 6 maart 2012, nr. P.11.1374.N; Hof van Cassatie 6 maart 2012, nr. P.11.0855.N en Hof van Cassatie 7 oktober 2020, nr. P.19.0644.F.). Strafbare uitingen via audiovisuele media vormen geen drukpersmisdrijf omdat het geen geschreven teksten betreft (Hof van Cassatie, 29 oktober 2013, nr. P.13.1270.N.).

De **openbaarheidsvereiste** ("een zekere openbaarheid") is niet die uit artikel 444 van het oude Strafwetboek (thans art. 79, 22° Sw.) en het is alleszins niet vereist dat er sprake is verspreiding op grote schaal (Hof van Cassatie, 4 april 1955, *Pas.* 1955, I., 868). De rechter zal geval per geval beoordelen of er voldoende openbaarheid is (Hof van Cassatie, 20 maart 1950, *Pas.* 1950, I., 508).

7.3.2 Raciale vs. niet-raciale drukpersmisdrijven

De Grondwet bepaalt dat drukpersmisdrijven door een jury, en dus door een hof van assisen, moeten worden beoordeeld, **behalve** wanneer ze ingegeven zijn door racisme of xenofobie (art. 150 Grondwet). Daaruit volgt dat niet-raciale drukpersmisdrijven door een **hof van assisen** worden beoordeeld en raciale drukpersmisdrijven door een **correctionele rechtbank**.

In de praktijk gebeurt het hoogst uitzonderlijk dat een hof van assisen wordt samengeroepen voor niet-raciale drukpersmisdrijven. Daardoor is er sprake van een feitelijke straffeloosheid of depenalisering van niet-raciale drukpersmisdrijven.

Bijvoorbeeld:

- ✓ De woordvoerder van Sharia4Belgium had haatspraak verspreid via YouTube-filmpjes. Die haatspraak had betrekking op bepaalde politici en op niet-moslims. In een tussenvonnis verklaarde de correctionele rechtbank zich bevoegd om te oordelen over de haatspraak in de YouTube-filmpjes die, in tegenstelling tot wat de beklaagde had aangevoerd, geen drukpersmisdrijf vormden. De woordvoerder werd veroordeeld voor het aanzetten tot discriminatie, haat of geweld tegenover bepaalde politici omwille van hun geloof of levensbeschouwing en/of politieke overtuiging en voor het aanzetten tot discriminatie, haat of geweld tegenover niet-moslims wegens hun geloof of levensbeschouwing en/of politieke overtuiging. De woordvoerder van Sharia4Belgium had ook haatspraak verspreid tegenover homoseksuelen, maar dat gebeurde in geschreven teksten. Het betrof een niet-raciaal drukpersmisdrijf waarover de correctionele rechtbank niet kon oordelen (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 30 maart 2012, www.unia.be; correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 4 mei 2012, www.unia.be en hof van beroep Antwerpen, 6 juni 2013, www.unia.be).

In artikel 150 van de Grondwet wordt niet verwezen naar de antiracismewet, maar wel naar drukpersmisdrijven “**ingegeven door racisme of xenofobie**”. De correctionele rechtbank is bijgevolg ook bevoegd voor drukpersmisdrijven ingegeven door racisme of xenofobie die niet het voorwerp uitmaken van een strafvervolg op basis van de antiracismewet (Hof van Cassatie, 13 september 2005, nr. P.05.0705.N.).

Bijvoorbeeld:

- ✓ **Negationisme.** Racisme ligt aan de basis van negationistische ideeën, waarbij niet uitgesloten is dat dit in sommige gevallen nog wordt versterkt door discriminatie op grond van geloofsovertuiging (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 12 maart 2024, www.unia.be en correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Oudenaarde, 6 november 2023, www.unia.be).
- ✓ **Moslimhaat.** Het viseren van moslims kan ingegeven zijn door racisme of xenofobie (bijvoorbeeld hof van beroep Antwerpen, 15 september 2022, www.unia.be; hof van beroep Luik, 30 juni 2021, www.unia.be; correctionele rechtbank Brussel (Franstalig) 29 juni 2021, www.unia.be; correctionele rechtbank West-Vlaanderen, afdeling Kortrijk, 3 juni 2020, www.unia.be en correctionele rechtbank Luik, afdeling Luik, 18 juni 2019, www.unia.be). Zie ook hof van beroep Gent, 20 juni 2025, www.unia.be: “Het staat voor het hof vast dat waar men het in de hiervoor (en verderop in het arrest nog) aangehaalde berichten heeft over moslims, Schild & Vrienden, die afkeer en haatgevoelens ook trachtte aan te wakkeren jegens de Maghrebijnse volkeren, niet enkel omwille van de

religieuze overtuiging van die volkeren, maar omdat ze behoren tot een andere etnische groep dan de witte Europese, en gekenmerkt worden door een andere huidskleur.”

In geval van **samenhang** tussen raciale en niet-raciale drukpersmisdrijven is enkel een hof van assisen bevoegd (Hof van Cassatie, 21 oktober 2025, nr. P.25.0605.N).

7.4 Objectieve aansprakelijkheid

Haatspraak kan leiden tot sancties in het kader van de objectieve (of foutloze) aansprakelijkheid. Daardoor kan bijvoorbeeld haatspraak door voetbalsupporters worden gesanctioneerd wanneer het niet mogelijk is om de daders individueel te identificeren.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Het Belgisch Arbitragehof voor de Sport (BAS) legde een geldboete op aan Club Brugge nadat supporters tijdens een voetbalmatch “alle joden zijn homo’s” hadden gescandeerd. Het Bondsreglement van de Koninklijke Belgische Voetbalbond maakt het mogelijk om sancties op te leggen aan voetbalclubs voor het gedrag van hun supporters. Het Bondsreglement vereist **geen bijzonder opzet** (Belgisch Arbitragehof voor de Sport, 22 juli 2019, www.unia.be).
- ✓ Een radiopresentator riep tijdens een ochtendprogramma de luisteraars op om “hun voorzorgen te nemen” omwille van de aanwezigheid van “zigeuners”. Het Decreet van de Franse Gemeenschap betreffende de audiovisuele mediadiensten bepaalt dat de RTBF geen programma’s mag uitzenden waarin wordt opgeroepen tot discriminatie. Op basis van dit decreet legde de Conseil supérieur de l’audiovisuel (CSA) een administratieve sanctie op aan de RTBF. Het decreet vereist **geen bijzonder opzet** (Conseil supérieur de l’audiovisuel, 4 mei 2017, www.unia.be en Raad van State, 8 november 2019, nr. 246.047).

7.5 Tuchtrechtelijke en arbeidsrechtelijke sancties

Haatspraak kan, afgezien van de strafrechtelijke gevolgen, ook leiden tot tuchtsancties of het beëindigen van de arbeidsovereenkomst door de werkgever om dringende reden. Een dringende reden is een ernstige tekortkoming die elke samenwerking tussen werkgever en werknemer onmiddellijk en definitief onmogelijk maakt (art. 35 arbeidsovereenkomstenwet). Een dergelijke dringende reden kan bijvoorbeeld verband houden met uitingen op de sociale media (desgevallend in de privésfeer).

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een kaderlid van een vzw “liket” verschillende keren op de sociale media de ‘*quenelle*’ (een groet, gebruikt door een Franse artiest, die wijst op antisemitisme). Na een verwittiging herbegint hij. Hij wordt ontslagen om dringende reden (arbeidshof Luik, afdeling Luik, 24 maart 2017, www.unia.be).
- ✓ Een werknemer van een bouwbedrijf maakt verschillende homofobe opmerkingen tegenover een cliënt. Volgens de correctionele rechtbank was er geen sprake van het aanzetingsmisdrijf omdat de werknemer zich niet tot de andere aanwezigen had gericht. Nadat de werknemer weigerde zich te verontschuldigen tegenover de cliënt werd hij ontslagen om dringende reden (correctionele rechtbank Luik, afdeling Hoei, 15 september 2022, www.unia.be).
- ✓ Een politie-inspecteur had in de cafetaria van een rechtbank, waar hij aanwezig was in uniform, een werknemer van de cafetaria aangewezen en luidop gezegd “hoelang gaat dat vies ventje hier nog staan”. Ingevolge een tuchtsanctie werd de politie-inspecteur ontslagen (Raad van State, 29 oktober 2020, nr. 248.790).

Een overzicht van de rechtspraak over racistische en andere haatdragende uitlatingen op het werk staat op de **website** van Unia bij ‘Rechtspraak – analyse van rechtspraak’.

8 Aanzettingsmisdrijf (vs. beledigingsmisdrijf)

Het aanzettingsmisdrijf betreft de bestraffing van het aanzetten tot discriminatie of rassenhaat (art. 250 Sw.). Dit misdrijf wordt bestraft met een straf van niveau 2 (art. 250 Sw.).

8.1 Materiële bestanddelen

De aanzetting tot discriminatie of rassenhaat is het aannemen van één van de volgende gedragingen in het openbaar (art. 250 Sw.):

- 1° aanzetten tot discriminatie jegens een persoon op grond van één of meer beschermde criteria bedoeld in artikel 249, tweede lid Sw.;
- 2° aanzetten tot haat of geweld jegens een persoon op grond van één of meer beschermde criteria bedoeld in artikel 249, tweede lid Sw.;
- 3° aanzetten tot discriminatie of segregatie jegens een groep, een gemeenschap of de leden ervan op grond van één of meer beschermde criteria bedoeld in artikel 249, tweede lid Sw.;
- 4° aanzetten tot haat of geweld jegens een groep, een gemeenschap of de leden ervan op grond van één of meer beschermde criteria bedoeld in artikel 249, tweede lid Sw.

‘Aanzetten tot’ betekent anderen door woorden of andere communicatieve uitingen opzetten, aanstoken, aansporen ...

- Volgens het Hof van Cassatie moet niet worden aangezet tot concrete daden of tot bepaalde of bepaalde daden, maar volstaat het dat anderen worden geïnspireerd tot een afkeer of tot een algemene negatieve houding (Hof van Cassatie 19 mei 1993, P.93.0110.F).
- Volgens het Grondwettelijk Hof moet er sprake zijn van een voornemen om aan te zetten tot discriminerend, haatdragend of gewelddadig gedrag (Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overw. B.67.3).

De rechter oordeelt op soevereine wijze wanneer een bepaalde uiting aanzet tot discriminatie, segregatie, haat of geweld (Hof van Cassatie, 5 maart 2025, www.unia.be en correctionele rechtbank Namen, afdeling Namen, 23 september 1993, www.unia.be).

Het ‘aanzetten tot’ moet gebeuren **in het openbaar** (art. 79, 22° Sw.) (zie *supra* 7.2.).

De **beschermde criteria** zijn; zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, nationaliteit, geslacht, zwangerschap, bevalling, het geven van borstvoeding, medisch begeleide voortplanting, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, medische of sociale transitie, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken, seksuele oriëntatie, burgerlijke staat, geboorte, leeftijd, vermogen, geloof of levensbeschouwing, gezondheidstoestand, handicap, taal, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, fysieke of genetische eigenschap of sociale afkomst of toestand (art. 249 Sw.).

De beschermde criteria kunnen werkelijke of vermeende, eigen of bij associatie toegekende beschermde criteria zijn, en kunnen alleenstaand zijn, of worden gecombineerd met één of meer andere beschermde criteria (art. 249 Sw.).

8.2 Moreel bestanddeel

Het verstrekken van informatie, het uiten van ideeën of het geven van kritiek moet uiteraard mogelijk blijven. Daarom moet volgens het Grondwettelijk Hof steeds een **bijzonder opzet** worden aangetoond. “Door de vereiste dat er sprake moet zijn van een bijzondere wil aan te zetten tot discriminatie, segregatie, haat of geweld, wordt uitgesloten dat, indien geen sprake is van zulk een aanzetten, het verspreiden van pamfletten strafbaar zou kunnen worden gesteld; hetzelfde moet gelden voor grappen, spottende uitlatingen, meningen en elke uiting die, bij gebrek aan het vereiste bijzonder opzet, behoort tot de vrijheid van meningsuiting” (Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overw. B.67.4).

Het bijzonder opzet betekent dat wordt aangetoond dat de dader handelt vanuit de (kwaadwillige) intentie (en hoop) dat degene tot wie hij zich richt andere personen of groepen zal discrimineren, segregeren of haten of nog tegen hen geweld zal gebruiken¹.

8.3 Algemene bepalingen

Op het volledige Hoofdstuk 7 Sw. zijn twee algemene bepalingen van toepassing:

- De rechter kan de tijdelijke of definitieve gehele of gedeeltelijke sluiting bevelen van de inrichting waarin het misdrijf werd gepleegd (art. 297 Sw.).
- De rechter kan tijdelijk, of in sommige gevallen levenslang, een verbod uitspreken om een specifieke beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen (art. 298 Sw.).

8.4 Opmerking : verschil tussen het aanzettingsmisdrijf en het beledigingsmisdrijf

Het **aanzettingsmisdrijf** betreft de bestraffing van het aanzetten van anderen tot discriminatie of rassenhaat (art. 250 Sw.). Het **beledigingsmisdrijf** betreft de bestraffing van het beledigen van een bepaald persoon (art. 244 Sw.). Het beledigingsmisdrijf wordt bestraft met een straf van niveau 1 (art. 244 Sw.).

De definitie van het beledigingsmisdrijf is: “Het met kwaadwillig opzet en met welk middel ook in het openbaar beledigen van een bepaald persoon.”

De belediging moet dus gebeuren tegenover **een bepaald persoon**, in het **openbaar** (art. 79, 22° Sw.) (zie supra 7.2.) en met een **kwaadwillig opzet**. Het kwaadwillig opzet betekent dat de dader de bedoeling moet hebben om de beledigde kwaadwillig schade te berokkenen.

¹ D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 323 en J. VELAERS, “Het Arbitragehof en de antidiscriminatiewet”, *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht* 2004, 609.

Er is niet langer sprake van beledigingen door middel van daden, geschriften, prenten of zinnebeelden, maar van beledigingen **met welk middel ook**. Die wijziging werd doorgevoerd om de strafbare middelen waarmee een belediging wordt geuit aan te passen aan de technologische ontwikkelingen. Het begrip middel verwijst naar een hulpmiddel, iets buiten de persoon van de dader.

Er wordt – in tegenstelling tot in het oude strafwetboek (art. 448 oud Sw.) – geen onderscheid meer gemaakt naargelang de hoedanigheid van de beledigde persoon. **Mondelinge beledigingen** zijn dus gedepenaliseerd ongeacht de geviseerde persoon. Mondelinge beledigingen zijn dus niet strafbaar op grond van het beledigingsmisdrijf. Dat is wel het geval wanneer er bijvoorbeeld sprake is van ‘aanzetten tot’ of belaging (d.i. beledigen met een repetitief karakter). Enkele steden en gemeenten hebben in hun politiereglement een bepaling opgenomen die het mogelijk maakt om mondelinge beledigingen te sanctioneren via het systeem van de **gemeentelijke administratieve sancties**. Daarnaast is er een uitzondering voor **seksistische beledigingen**. De term ‘elk gebaar of handeling’ uit het seksismemisdrijf omvat ook mondelinge uitlatingen. Ten slotte bestraft artikel 247 van het Strafwetboek **smaad** met een straf van niveau 1. Smaad omvat ook smaad door woorden: “Smaad is het met het oogmerk de beschermde persoon belachelijk te maken, smaden door daden, woorden, gebaren of bedreigingen van een minister of staatssecretaris, een parlementslid, een magistraat, een juridisch medewerker van een rechtscollege of het openbaar ministerie, een persoon met een openbare functie, een getuige, een jurylid, een bedienaar van de eredienst of een voorganger in plechtigheden van een niet-confessionele levensbeschouwing, indien het misdrijf is gepleegd naar aanleiding van de uitoefening van deze functie.”

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een jongen vanuit een auto uitschelden voor “homo” en “janet” en toeroepen “uw moeder is een bitch”, waarbij de beklaagde zich tot het slachtoffer had gericht zonder aansporend of opstokend karakter, vormt een gewoon beledigend gebruik van de gezegdes dat niet van dien aard is dat moet worden aangenomen dat hiermee wordt aangezet tot discriminatie (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 21 maart 2023, www.unia.be).
- ✓ In de trappenhal van een appartementsgebouw, met een zwarte stift, de woorden “hoer” en “negers neuken negers” aanbrengen, met een pijl verwijzend naar het appartement van het slachtoffer, vormt een belediging door geschriften, prenten of zinnebeelden (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 26 februari 2010, www.unia.be).
- ✓ Zijn middenvinger opsteken naar drie joodse jongeren, vormt een belediging door daden (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 21 oktober 2005, www.unia.be).

- ✓ Het laten zien van zijn bloot achterwerk aan een politie-inspecteur is smaad door daden (correctionele rechtbank Leuven, 14 november 2019, www.unia.be).

8.5 Opmerking: aanzetten tot en humor

Beklaagden voeren soms aan dat er geen sprake is van ‘aanzetten tot’ maar van humor. In de zaak Schild & Vrienden oordeelde de correctionele rechtbank dat de gebruikte humor doelbewust en systematisch werd ingezet om racisme toegankelijk en luchtig te maken: “Door het aanmoedigen van het veelvuldig posten van racistische en negationistische ‘humor’ werden de leden doelbewust en gaandeweg overtuigd van hun eigen superioriteit en de noodzaak om de doelstellingen van S&V, via discriminatie en geweld, te bewerkstelligen” (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 12 maart 2024, www.unia.be). “Men kan zich niet achter humor verschuilen als de werkelijke bedoeling het aanzetten tot haat is” (hof van beroep Gent, 20 juni 2025, www.unia.be).

Ook bij bijvoorbeeld negationisme (bijv. correctionele rechtbank Henegouwen, afdeling Charleroi, 26 juni 2024, www.unia.be) en (seksistische) beledigingen (bijv. Raad van State, 17 september 2025, www.unia.be) wordt soms aangevoerd dat er sprake is van humor.

9 Verspreidingsverbod

Het verspreidingsverbod betreft de bestrafing van de verspreiding van raciale denkbeelden (art. 251 Sw.). Dit misdrijf wordt bestraft met een straf van niveau 2 (art. 251 Sw.).

9.1 Materiële bestanddelen

De verspreiding van raciale denkbeelden is het in het openbaar verspreiden van denkbeelden gegrond op rassenhaat of rassuperioriteit (art. 251 Sw.).

De strafbaarstelling betreft **ideeën** die gegrond zijn op rassuperioriteit of rassenhaat. De verspreiders van die denkbeelden gaan ervan uit dat er verschillende menselijke rassen zijn die kunnen worden ingedeeld volgens superioriteit en inferioriteit en zij verbinden daaraan haatdragende implicaties. Het betreft een pseudo-wetenschappelijk discours over rassenhaat. De denkbeelden hebben een zekere intellectualistische pretentie, maar die houdt geen stand wanneer de denkbeelden eenmaal getoetst worden aan wetenschappelijke normen.

Het verspreiden van de denkbeelden moet gebeuren **in het openbaar** (art. 79, 22° Sw.) (zie *supra* 7.2.).

Het Grondwettelijk Hof bepaalde dat met **verspreiden** “alom bekendmaken” wordt bedoeld, maar de wijze waarop dit gebeurt (“het medium”) is niet bepalend om uit te maken of er sprake is van een misdrijf. Wel bepalend is dat dit “verspreiden” dient te gebeuren in de omstandigheden van artikel 444 van het oude Strafwetboek (thans artikel 79, 22° Sw.) (Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overw. B.74.4).

9.2 Moreel bestanddeel

Het Grondwettelijk Hof oordeelde dat er sprake moet zijn van een bijzonder opzet: “Dat specifieke morele element (...) betreft meer bepaald de wil om denkbeelden te verspreiden met het oog op het aanwakkeren van haat ten aanzien van een groep van mensen of met het oog op de totstandkoming van een voor hen discriminerend of op segregatie gericht beleid. De uitingen moeten derhalve een minachtende of haatdragende strekking hebben, hetgeen uitingen van wetenschap en kunst buiten het verbod plaatst, en zij moeten de fundamentele minderwaardigheid van een groep uitdrukken” (Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overw. B.74.5).

9.3 Algemene bepalingen

Op het volledige Hoofdstuk 7 Sw. zijn twee algemene bepalingen van toepassing:

- De rechter kan de tijdelijke of definitieve gehele of gedeeltelijke sluiting bevelen van de inrichting waarin het misdrijf werd gepleegd (art. 297 Sw.).
- De rechter kan tijdelijk, of in sommige gevallen levenslang, een verbod uitspreken om een specifieke beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen (art. 298 Sw.).

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een student diende een klacht in tegen het drukken, verspreiden en verhandelen van het stripalbum Kuifje in Afrika (Tintin au Congo) op grond van het verspreidingsverbod (en het aanzettingsmisdrijf). In het stripalbum, dat voor het eerst in 1931 verscheen, wordt een stereotiep beeld geschetst van de zwarte inwoners van de toenmalige Belgische kolonie. Hergé, de auteur van het stripalbum, paste het verhaal later aan en erkende dat hij tijdens het schrijven ervan sterk beïnvloed was door de koloniale denkbeelden die heersten in de jaren dertig van de vorige eeuw. De rechtbank oordeelde dat er geen bijzonder opzet was en dat er bijgevolg geen sprake kon zijn van een inbreuk op de aangevoerde strafbepalingen uit de antiracismewet. Wat het verspreidingsverbod betreft was het niet de bedoeling van Hergé om ideeën te verspreiden met als doel de haat ten aanzien van een groep aan te wakkeren en een voor hen discriminerend of op segregatie gericht beleid te rechtvaardigen (correctionele rechtbank Brussel (Franstalig), 10 februari 2012, www.unia.be en hof van beroep Brussel (Franstalig), 28 november 2012).
- ✓ Bepaalde uitlatingen op de sociale media zoals “dat Afrikaanse strontvee” kunnen worden beschouwd als het verspreiden van raciale denkbeelden (correctionele rechtbank Brussel (Franstalig), 13 april 2021, www.unia.be).
- ✓ Een man weigerde te worden bijgestaan door een advocaat van Afrikaanse origine en slingerde allerlei racistische verwijten naar zijn hoofd. De correctionele rechtbank veroordeelde de man op grond van het verspreidingsverbod (correctionele rechtbank Brussel (Nederlandstalig), 21 april 2020, www.unia.be).
- ✓ Een man die op zijn Facebookpagina nazisymbolen, slogans zoals ‘My Race is My Pride’ en ‘Stand up and Fight’ en cijfers zoals 88 (een verwijzing naar Heil Hitler) plaatste, gaf hiermee te kennen dat hij het zgn. ras waartoe hij behoorde als superieur beschouwde en dat hij haat koesterde tegenover andere zgn. rassen (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Mechelen, 23 oktober 2019, www.unia.be).

10 Negationisme

Het Strafwetboek bevat twee bepalingen over negationisme. De eerste bepaling betreft de genocide die tijdens de Tweede Wereldoorlog werd gepleegd door het Duitse nationaal-socialistische regime (art. 256 Sw.). De tweede bepaling betreft (bepaalde) andere genocides (art. 250, 5° Sw.). Beide misdrijven worden bestraft met een straf van niveau 2 (art. 256 en 250, 5° Sw.).

In de negationismewet van 23 maart 1995 werd enkel artikel 4 behouden dat de bevoegdheid van Unia en van bepaalde rechtspersonen regelt om in recht op te treden.

Een overzicht van de rechtspraak over negationisme staat op de [website](#) van Unia bij 'Rechtspraak – analyse van rechtspraak'.

10.1 Materiële bestanddelen (algemeen)

Negationisme heeft betrekking op het **ontkennen**, schromelijk **minimaliseren**, pogen te **rechtvaardigen** of **goedkeuren** van genocides. Deze vier vormen van negationisme worden bestraft omdat de genocides vaak niet zonder meer worden ontkend of goedgekeurd, maar op subtiële wijze worden betwist of gerechtvaardigd aan de hand van pseudo-wetenschappelijke studies.

Het Arbitragehof omschreef in het arrest van 12 juli 1995 (nr. 45/96) de vier vormen van negationisme:

- **Ontkennen** betekent het bestaan van de genocide in haar totaliteit loochenen.
- **Schromelijk minimaliseren** betekent het minimaliseren van de genocide op zeer verregaande en daardoor erge, grove en beledigende wijze.
- **Pogen te rechtvaardigen** betekent ernaar streven, door het herschrijven van historische gegevens, om de genocide op een aanvaardbare wijze voor te stellen en aldus de nazi-ideologie te legitimeren.
- **Goedkeuren** betekent goedkeuring hechten aan de genocide en aldus dienomtrent de nazi-ideologie onderschrijven.

Negationisme moet plaatsvinden **in het openbaar** (art. 79, 22° Sw.) (zie *supra* 7.2.).

10.2 Genocide gepleegd tijdens de Tweede Wereldoorlog

10.2.1 Materiële bestanddelen

De eerste bepaling over negationisme betreft het ontkennen, schromelijk minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goedkeuren, in het openbaar, van de genocide die tijdens de Tweede Wereldoorlog door het Duitse nationaal-socialistische regime is gepleegd (art. 256 Sw.).

Negationisme verwijst naar het begrip genocide zoals dat wordt gedefinieerd in artikel 2 van het Internationaal Verdrag van 9 december 1948 inzake de voorkoming en bestraffing van genocide. Het betreft bijgevolg enkel handelingen gepleegd met de bedoeling om een nationale, etnische, godsdienstige groep, dan wel een groep, behorende tot een bepaald ras, geheel of gedeeltelijk als zodanig te vernietigen. Strafbbaar op grond van de negationismewet is bijgevolg het in het openbaar ontkennen, schromelijk minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goedkeuren van de Jodenvervolging, de vervolging van Jehova's getuigen en de vervolging van Sinti en Roma tijdens de Tweede Wereldoorlog door het nationaal-socialistische regime¹.

De wetgever streefde twee **doelstellingen** na met de negationismewet:

- Het bestrijden van meningsuitingen die een voedingsbodem zijn voor antisemitisme en racisme en die een bedreiging vormen voor de democratische samenleving doordat ze streven naar de rehabilitatie van de nazi-ideologie.
- Het beschermen tegen meningsuitingen die eerrovend en beledigend zijn voor de nagedachtenis van de slachtoffers van de genocide en hun nabestaanden, en inzonderheid voor het joodse volk als dusdanig.

De negationismewet wil ook voorkomen dat België een draaischijf zou worden voor negationisme, vandaar dat het noodzakelijk werd geacht om aan te sluiten bij gelijkaardige initiatieven in andere landen.

Het Arbitragehof oordeelde in een arrest van 12 juli 1996 (nr. 45/96) dat het aanvaardbaar is dat de negationismewet beperkingen oplegt aan de vrijheid van meningsuiting. De wetgever mag bestraffend optreden wanneer een grondrecht op een dergelijke wijze wordt uitgeoefend dat de basisbeginselen van een democratische samenleving worden bedreigd en dat daardoor onaanvaardbare schade wordt berokkend aan derden.

10.2.2 Moreel bestanddeel

De wetgever gaat uit van een **algemeen opzet** (o.a. Hand. Kamer 1 februari 1995, p. 11 en 21; Hand. Senaat 8 maart 1995, p. 1478).

Het Arbitragehof preciseerde het vereiste opzet als volgt: “De door de wet strafbaar gestelde handelingen hebben met elkaar gemeen dat zij nauwelijks kunnen worden geacht te worden gesteld zonder, zij het onrechtstreeks, een misdadige en de democratie vijandig gezinde ideologie in ere te willen herstellen en daarbij één of verschillende categorieën mensen ernstig te willen beledigen. De wet vermeldt dergelijke bedoelingen niet als een wezenlijk bestanddeel van het misdrijf dat zij invoert, maar uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat de wetgever daarvan alleen heeft afgezien omdat het uiterst moeilijk is dergelijke bedoelingen te bewijzen – hetgeen blijkt uit diverse ervaringen in België en in het buitenland – met name omdat dikwijls schijnbaar wetenschappelijke uitdrukkingswijzen worden gehanteerd. De rechter behoudt niettemin een beoordelingsvrijheid. De

¹ D. DE PRINS, S. SOTTIAUX en J. VRIELINK, *Handboek discriminatierecht*, Mechelen, Kluwer, 2005, 428.

rechter vermag uit bijzondere omstandigheden de afwezigheid, in concreto, van de voormelde bedoeling af te leiden” (Arbitragehof 12 juli 1996, nr. 45/96, overw. B.7.10).

10.2.3 Specifieke bepaling: bekendmaking van de beslissing

De rechter kan de bekendmaking van de beslissing bevelen overeenkomstig artikel 58 Sw. (art. 256 Sw.). De beslissing houdende veroordeling kan bijgevolg volledig of bij uittreksel wordt bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad, in de dagbladen die de rechter aanwijst, door elk ander communicatiemiddel of door de opname ervan in het Centraal register bedoeld in artikel 782, § 4, van het Gerechtelijk Wetboek op een niet-geanonimiseerde wijze voor een termijn van drie maanden, dit alles op kosten van de veroordeelde (art. 58 Sw.).

10.3 (Bepaalde) andere genocides

10.3.1 Materiële bestanddelen

Strafbaar is eveneens in het openbaar feiten overeenstemmend met een misdaad van genocide bedoeld in artikel 82 Sw., een misdaad tegen de mensheid bedoeld in artikel 83 Sw. of een oorlogsmisdaad bedoeld in artikelen 84 tot 88 Sw., en als dusdanig vastgesteld door een eindbeslissing van een internationaal gerecht, ontkennen, schromelijk minimaliseren, pogen te rechtvaardigen of goedkeuren, wetende of verondersteld zijnde te weten dat dit gedrag hetzij een persoon, hetzij een groep, een gemeenschap of leden ervan zou kunnen blootstellen aan discriminatie, haat of geweld wegens één of meer beschermde criteria bedoeld in artikel 249, tweede lid Sw., of godsdienst, in de zin van artikel 1, § 3, van het kaderbesluit van de Raad van de Europese Unie van 28 november 2008 betreffende de bestrijding van bepaalde vormen en uitingen van racisme en vreemdelingenhaat door middel van het strafrecht (art. 250, 5° Sw.).

Deze strafbepaling betreft enkel daden van negationistische aard die als dusdanig werden **vastgesteld door een internationaal gerecht**, zijnde het Internationaal Strafhof of een internationaal straftribunaal opgericht bij beslissing van de VN-Veiligheidsraad op grond van Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties (Wetsontwerp Kamer 54-3515/001, p. 150-151). De Armeense genocide ressorteert bijgevolg niet onder de strafbaarstelling. Het Grondwettelijk Hof oordeelde dat de keuze van de wetgever om de strafbepaling te beperken tot bepaalde genocides niet zonder redelijke verantwoording is (Grondwettelijk Hof 14 januari 2021, nr. 4/2021, overw. B.17.2).

10.3.2 Moreel bestanddeel

De dader moet handelen “wetende of verondersteld zijnde te weten dat dit gedrag hetzij een persoon, hetzij een groep, een gemeenschap of leden ervan zou kunnen blootstellen aan discriminatie, haat of geweld wegens één of meer beschermde criteria”.

10.4 Algemene bepalingen

Op het volledige Hoofdstuk 7 Sw. zijn twee algemene bepalingen van toepassing:

- De rechter kan de tijdelijke of definitieve gehele of gedeeltelijke sluiting bevelen van de inrichting waarin het misdrijf werd gepleegd (art. 297 Sw.).
- De rechter kan tijdelijk, of in sommige gevallen levenslang, een verbod uitspreken om een specifieke beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen (art. 298 Sw.).

10.5 Opmerking over negationistische drukpersmisdrijven

Drukpersmisdrijven worden op grond van artikel 150 van de Grondwet beoordeeld door een hof van assisen, behalve wanneer ze ingegeven zijn door racisme of xenofobie. In een arrest van 13 september 2005 oordeelde het Hof van Cassatie dat artikel 150 van de Grondwet niet verwijst naar enige bijzondere wetgeving en dus verder reikt dan de antiracismewet (Hof van Cassatie 13 september 2005, nr. P.05.0705.N., www.unia.be). Dit werd ook als dusdanig aangegeven door de Grondwetgever. Door in artikel 150 van de Grondwet niet te verwijzen naar de antiracismewet kunnen niet alleen drukpersmisdrijven die strafbaar zijn op grond van de antiracismewet tot de bevoegdheid van de correctionele rechtbank behoren, maar ook andere drukpersmisdrijven zoals bijvoorbeeld negationisme, indien blijkt dat zij zijn ingegeven door racisme of xenofobie (*Parl.St.* Senaat 1998-1999, nr. 1-1231/4, 4).

Daaruit volgt dat negationistische drukpersmisdrijven, ingegeven door racisme of xenofobie, beoordeeld kunnen worden door de correctionele rechtbank. Zo oordeelde de correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Oudenaarde, in een vonnis van 6 november 2023 dat racisme aan de basis ligt van negationistische ideeën en “het is daarbij niet uitgesloten dat dit in sommige gevallen nog versterkt wordt door discriminatie op grond van geloofsovertuiging”. “Bijkomend kan negationisme ook ingegeven zijn door discriminatie op grond van geloof” (in dezelfde zin bijvoorbeeld correctionele rechtbank Brussel (Franstalig), 21 juni 2006, www.unia.be; hof van beroep Brussel (Franstalig), 23 januari 2009, www.unia.be en correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 12 maart 2024, www.unia.be).

11 Seksismemisdrijf

Het seksismemisdrijf betreft de bestraffing van seksistische gebaren en handelingen (art. 257 Sw.). Dit misdrijf wordt bestraft met een straf van niveau 2 (art. 257 Sw.).

De seksismewet werd opgeheven vermits de bepalingen uit die wet werden overgebracht naar het nieuwe Strafwetboek.

Het IGVM is bevoegd om in rechte op te treden voor het seksismemisdrijf.

11.1 Materiële bestanddelen

Seksisme is het in het openbaar aannemen van elk gebaar of handeling die klaarblijkelijk bedoeld is om minachting uit te drukken jegens een persoon wegens zijn geslacht, of deze, om dezelfde reden, als minderwaardig te beschouwen of te reduceren tot diens geslachtelijke dimensie, en die een ernstige aantasting van de waardigheid van deze persoon tot gevolg heeft (art. 257 Sw.).

Het begrip ‘**elk gebaar of handeling**’ omvat ook mondelinge uitingen (Wetsontwerp Kamer 53-3297/001, p. 7).

Het seksismemisdrijf betreft het bestraffen van gedragingen die om **gendergerelateerde redenen** gericht zijn tegen een persoon (Verslag commissie justitie Kamer, nr. 53-3297/3, p. 5). De correctionele rechtbank Luik, afdeling Luik, oordeelde in een vonnis van 10 november 2022 dat homofobe beledigingen een inbreuk vormen op de seksismewet (correctionele rechtbank Luik, afdeling Luik, 10 november 2022, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2022, 901-902, noot P. BORGHS en www.unia.be) (zie ook correctionele rechtbank Brussel (Franstalig), 2 december 2024, www.unia.be). Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat homofoob geweld samenhangt met het feit dat het slachtoffer een genderrol (genderexpressie) aanneemt die volgens de maatschappelijke norm alleen past bij iemand van het andere geslacht (m.a.w. wanneer een man zich vrouwelijk gedraagt of een vrouw zich mannelijk gedraagt). De *ratio legis* van het seksismemisdrijf is het bestraffen van gedragingen die om gendergerelateerde redenen gericht zijn tegen een persoon. Het is dan ook niet onlogisch dat uitingen van homofobe aard een strafbare vorm van seksisme kunnen zijn (P. BORGHS, “Homofobe beledigingen als vorm van seksisme” (noot onder correctionele rechtbank Luik, afdeling Luik, 10 november 2022, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2022, 901-902).

Of er sprake is van een **ernstige aantasting van de waardigheid van een persoon** zal afhangen van de concrete context waarin de seksistische gedragingen plaatsvinden. Het is dus een feitenkwestie waarover de rechter zal oordelen. De rechter dient het seksistische gedrag te toetsen aan een objectieve norm (en niet aan de persoon tegenover wie het gedrag werd gesteld of de mening werd geuit). Bijvoorbeeld: een persoon kan een uitspraak niet als aanstootgevend ervaren, maar de rechter kan oordelen dat de uitspraak wel in strijd is met de strafbepaling over seksisme. Omgekeerd kan een persoon een uitspraak wel als aanstootgevend ervaren, maar de rechter kan oordelen dat de uitspraak geen (objectieve) aantasting is van de menselijke waardigheid.

Het betreft de waardigheid van een 'persoon'. Het seksistische gedrag moet dus gericht zijn op een concrete persoon of een groep van concrete personen. Seksistische reclame, bijvoorbeeld, is dus uitgesloten van het toepassingsgebied van de wet.

Het seksisme moet plaatsvinden in het openbaar (art. 79, 22° Sw.) (zie *supra* 7.2.).

11.2 Moreel bestanddeel

Het Hof van Cassatie oordeelde dat er sprake moet zijn van een algemeen opzet (Hof van Cassatie 8 juni 2022, P.22.0306.F).

Het Grondwettelijk Hof oordeelde dat er sprake moet zijn van een bijzonder opzet: "De intentie om 'misprijzen' uit te drukken jegens een persoon of deze als minderwaardig te beschouwen in de wetenschap dat het gebaar of de handeling kan leiden tot een aantasting van de waardigheid van die persoon. Bovendien moet dat gebaar of die handeling, om strafbaar te zijn, daadwerkelijk zulk een ernstige aantasting tot gevolg hebben gehad" (Grondwettelijk Hof 25 mei 2016, nr. 72/2016, overw. B.23.2).

11.3 Algemene bepalingen

Op het volledige Hoofdstuk 7 Sw. zijn twee algemene bepalingen van toepassing:

- De rechter kan de tijdelijke of definitieve gehele of gedeeltelijke sluiting bevelen van de inrichting waarin het misdrijf werd gepleegd (art. 297 Sw.).
- De rechter kan tijdelijk, of in sommige gevallen levenslang, een verbod uitspreken om een specifieke beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen (art. 298 Sw.).

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een man legt zijn hand op het achterwerk van een 17-jarig meisje dat aan een bushalte staat te wachten. Het meisje kent de man niet en de handeling is door haar ongevraagd en ongewild. De man, die van Afghaanse origine is, verklaarde dat hij dit deed omdat in Europa anders wordt omgegaan met meisjes (correctionele rechtbank West-Vlaanderen, afdeling Kortrijk, 13 januari 2021, *Rechtspraak Antwerpen Brussel Gent* 2021, 1694-1712, noot F. VAN VOLSEM).
- ✓ Een treinreiziger bedreigt een treinbegeleider en zegt dat hij op zijn gezicht zal kloppen en dat het hem duur zal komen te staan als hij nog eens voorbijkomt in de trein. Volgens de treinreiziger is de treinbegeleider maar een mietje ("qu'un petit pédé") en is het achterwerk van mannen zoals hij pudding ("de mecs comme toi, leur cul, c'est du pudding") (correctionele rechtbank Luik, afdeling Luik, 10 november 2022, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2022, 901-902, noot P. BORGHS).

- ✓ Een vrouwelijke politie-inspecteur wordt tijdens een interventie op neerbuigende toon aangemaand om een ander beroep te zoeken dat wel gepast is voor vrouwen. Ze wordt verzocht haar mond te houden en ze wordt aangesproken met “vuile hoer” (correctionele rechtbank Brussel (Nederlandstalig), 8 november 2017, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2017, 900-902, noot P. BORGHS).
- ✓ Een vrouw wordt gevolgd door drie mannen in een wagen. Ze beledigen het slachtoffer (“on va te baisier” ...) (correctionele rechtbank Brussel (Franstalig), 31 oktober 2019, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2020, 559-561, noot P. BORGHS).
- ✓ Een persoon die te gast was in een televisieprogramma weigerde zich te laten schminken door een vrouw. Hij weigerde de vrouwelijke televisiepresentatrice aan te kijken en wilde enkel debatteren met de mannelijke televisiepresentator. Toen de vraag werd gesteld wat hij vond van een ultraorthodoxe jood die kandidaat was voor een kieslijst en die had aangegeven dat hij vrouwen geen hand wilde schudden, keurde hij dit goed op grond van religieuze overwegingen (hof van beroep Brussel (Franstalig), 2 februari 2022, *Nieuw Juridisch Weekblad* 2022, 197-198, noot P. BORGHS).
- ✓ Een lesbisch paar wandelt in het Zuidstation te Brussel naar het metrostation. Ze kussen elkaar en worden aangesproken door een man die allerlei seksistische opmerkingen maakt (“c’est beau ça”, “vous êtes jolies”, “c’est joli, ça m’exite” ...) (correctionele rechtbank Brussel (Franstalig) 23 juni 2021, www.unia.be).

12 Verenigingsmisdrijf

Het verenigingsmisdrijf betreft de bestraffing van de deelneming aan een groepering die discriminatie of segregatie verkondigt (art. 252 Sw.). Dit misdrijf wordt bestraft met een straf van niveau 2 (art. 252 Sw.).

12.1 Materiële bestanddelen

De deelneming aan een groepering die discriminatie of segregatie verkondigt, is het behoren tot een groepering of een vereniging, dan wel er medewerking aan verlenen, terwijl die groepering of vereniging kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie verkondigt in het openbaar op grond van één of meer beschermde criteria bedoeld in artikel 249, tweede lid Strafwetboek (art. 252 Sw.).

Het is **niet vereist** dat die groepering of vereniging **rechtspersoonlijkheid** heeft. Er moet sprake zijn van een, in mindere of meerdere mate gestructureerde, groepering op vrijwillige basis en met een zekere duurzaamheid (hof van beroep Gent, 21 april 2004, www.unia.be). De rechter oordeelt soeverein of er sprake is van een dergelijke groep of vereniging.

Strafbaar is het behoren of meewerken aan zo'n groep of vereniging (...). **Behoren** tot zo'n groep of vereniging (...) kan bijvoorbeeld blijken uit het hebben van een lidkaart, het opgenomen zijn op de ledenlijst, het bijwonen van vergaderingen, het helpen bij activiteiten, het schrijven van bijdragen in een tijdschrift ... Het **meewerken aan** zo'n groep of vereniging houdt in dat op enigerlei wijze steun wordt verleend aan de werking van de groep of vereniging (hof van beroep Gent, 21 april 2004, www.unia.be).

De **beschermde criteria** zijn; zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, nationaliteit, geslacht, zwangerschap, bevalling, het geven van borstvoeding, medisch begeleide voortplanting, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, medische of sociale transitie, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken, seksuele oriëntatie, burgerlijke staat, geboorte, leeftijd, vermogen, geloof of levensbeschouwing, gezondheidstoestand, handicap, taal, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, fysieke of genetische eigenschap of sociale afkomst of toestand (art. 249 Sw.).

De beschermde criteria kunnen werkelijke of vermeende, eigen of bij associatie toegekende beschermde criteria zijn, en kunnen alleenstaand zijn, of worden gecombineerd met één of meer andere beschermde criteria (art. 249 Sw.).

12.2 Moreel bestanddeel

Het Grondwettelijk Hof oordeelde dat de term 'verkondigen' moet worden verstaan als 'aanzetten tot'. De groepering of vereniging moet derhalve zelf strafbaar zijn wegens het aanzetten tot discriminatie of segregatie en daarbij blijk geven van een bijzonder opzet (Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overw. B.79.5 en Grondwettelijk Hof 11 maart 2009, nr. 40/2009, overw. B.78.1).

Het verenigingsmisdrijf is een autonoom misdrijf. Het is niet vereist dat de groepering of vereniging zelf wordt vervolgd (bovendien zijn dergelijke vervolgingen niet mogelijk wanneer het niet om een rechtspersoon gaat) (Wetsontwerp Kamer 55-3518/001, p. 219) (zie *infra* 12.4.).

Het Grondwettelijk Hof oordeelde eveneens dat niet is vereist dat de beklaagde zelf kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie verkondigt. Het volstaat dat de beklaagde “wetens en willens” behoort tot of medewerking verleent aan de groepering of vereniging. De woorden “kennelijk en herhaaldelijk” houden in dat het voor de beklaagde zonder meer duidelijk moet zijn dat de groepering of vereniging discriminatie of segregatie verkondigt (Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overw. B.82.7).

12.3 Algemene bepalingen

Op het volledige Hoofdstuk 7 Sw. zijn twee algemene bepalingen van toepassing:

- De rechter kan de tijdelijke of definitieve gehele of gedeeltelijke sluiting bevelen van de inrichting waarin het misdrijf werd gepleegd (art. 297 Sw.).
- De rechter kan tijdelijk, of in sommige gevallen levenslang, een verbod uitspreken om een specifieke beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen (art. 298 Sw.).

12.4 Opmerking: autonoom misdrijf

Het verenigingsmisdrijf is een autonoom (zelfstandig) misdrijf. In een arrest van 4 november 2014 gaf het Gentse hof van beroep volgende precisering: “Noch uit de bewoordingen van artikel 22 antiracismewet, noch uit de parlementaire voorbereiding van deze bepaling kan worden afgeleid dat de strafbaarheid van degene die behoort tot — of zijn medewerking verleent aan - een groep of een vereniging die discriminatie of segregatie verkondigt zoals hoger bedoeld, afhankelijk zou zijn van de mogelijkheid van een strafrechtelijke vervolging van die groep of vereniging zelf, die aldus rechtspersoonlijkheid zou moeten hebben (art. 5 Strafwetboek). Een dergelijke interpretatie zou overigens impliceren dat de bewuste strafbepaling, voor de inwerkingtreding van de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen, onmogelijk kon worden toegepast. Ook uit de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof blijkt niet dat een grondwetsconforme interpretatie van artikel 22 (voorheen artikel 3) van de wet van 30 juli 1981 zou impliceren dat het in die laatste bepaling bedoelde misdrijf slechts bewezen kan worden verklaard wanneer de erin bedoelde groep of vereniging zelf het voorwerp kan uitmaken van een strafrechtelijke vervolging — wat in de hypothese van een feitelijke vereniging niet het geval is. Dat het Grondwettelijk Hof erop wijst dat het behoren tot of het meewerken met een groep of een vereniging die discriminatie of segregatie verkondigt, veronderstelt dat de bewuste groep of vereniging zelf ‘strafbaar’ moet zijn wegens het aanzetten tot discriminatie of segregatie (Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overwegingen B.79.5 en 8.88.2), moet immers specifiek worden gesitueerd tegen de achtergrond van de interpretatie door het Grondwettelijk Hof van het in de desbetreffende wettelijke bepaling gebruikte begrip ‘verkondigen’ : strafbaar is slechts hij die behoort tot of medewerking verleent aan een groep of een vereniging die kennelijk en herhaaldelijk discriminatie of segregatie wegens een van de beschermde criteria ‘verkondigt’ in de in artikel 444 van het oude Strafwetboek

bedoelde omstandigheden. Aldus geeft het Grondwettelijk Hof te kennen dat het lidmaatschap van of het verlenen van medewerking aan een groep of vereniging die louter een discriminatoire mening of een segregatie-gedachte 'vertolkt', niet strafbaar is, en dat de strafbepaling slechts het lidmaatschap van of de medewerking met een groep of vereniging viseert in zoverre deze laatste 'aanzet' tot discriminatie of segregatie, zoals bedoeld in artikel 20 van de wet van 30 juli 1981, dat het "aanzetten" tot discriminatie of segregatie (in bepaalde omstandigheden) als een afzonderlijk misdrijf strafbaar stelt (Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overwegingen B.79.3, B.79.4 en B.79.5) het behoren tot of het medewerking verlenen aan een groep of vereniging kan slechts strafbaar worden geacht op grond van artikel 22 van de wet van 30 juli 1981 in zoverre de activiteiten van die groep of vereniging zelf kunnen worden gesitueerd binnen de werking van de strafwet, met name binnen de werking van artikel 20 van de wet van 30 juli 1981 (vgl. Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overweging B.81.1, tweede alinea, waar wordt overwogen dat het vereist is dat de groep of vereniging 'zich schuldig maakt' aan het misdrijf van aanzetten tot discriminatie of segregatie). Dit laatste impliceert evenwel niet dat de groep of vereniging rechtspersoonlijkheid zou dienen te bezitten en aldus juridisch-technisch als beklaagde het voorwerp zou moeten kunnen uitmaken van een strafvervolging" (hof van beroep Gent, 4 november 2014, www.unia.be).

Bijvoorbeeld:

- ✓ Drie ondersteunde vzw's van het toenmalige Vlaams Blok werden veroordeeld op grond van het verenigingsmisdrijf (hof van beroep Gent, 21 april 2004, www.unia.be).
- ✓ Op grond van het verenigingsmisdrijf werden de leden veroordeeld van groepen zoals Schild & Vrienden (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 12 maart 2024, www.unia.be en hof van beroep Gent, 20 juni 2025, www.unia.be); Identitaires Ardenne (correctionele rechtbank Luxemburg, afdeling Neufchâteau, 22 oktober 2020 en hof van beroep Luik, 30 juni 2021, www.unia.be) en Bloed, Bodem, Eer en Trouw (hof van beroep Gent, 4 november 2014, www.unia.be).
- ✓ Leden van de groep Blood & Honour die hadden meegewerkt aan het organiseren van neo-naziconcerten werden veroordeeld op grond van het verenigingsmisdrijf (correctionele rechtbank West-Vlaanderen, afdeling Veurne, 9 maart 2011).
- ✓ Het oprichten en beheren van een Facebook-pagina als forum voor haatdragende en racistische haatboodschappen is strafbaar op grond van het verenigingsmisdrijf. "Door de oprichting van de Facebook-pagina creëerde beklaagde een forum waarop haatdragende en racistische boodschappen schering en inslag werden, zodat het verenigingsmisdrijf eveneens bewezen is" (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 30 juni 2017, www.unia.be).

13 Haatmisdrijven

Een haatmisdrijf is een misdrijf dat werd gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer. De discriminerende drijfveer van de dader is een verzwarende factor bij alle misdrijven, behoudens in die gevallen waarin de wet van de discriminerende drijfveer een verzwarend bestanddeel maakt (art. 29 Sw.).

13.1 Discriminerende drijfveer

Een misdrijf wordt geacht te zijn gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer wanneer één van de drijfveren (motieven) van de dader bestaat uit de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens één of meer beschermde criteria (art. 29 Sw.).

De drijfveren (motieven) van de dader tellen, niet de hoedanigheid van het slachtoffer. Het feit dat een dader van slagen en verwondingen bijvoorbeeld homoseksuelen, personen met een handicap, ouderen ... selecteert als slachtoffer maakt niet dat de dader (automatisch) in aanmerking komt voor de strafverzwaring. Het volstaat immers niet dat het slachtoffer in verband kan worden gebracht met één of meer beschermde criteria. Het is ook niet van belang of het slachtoffer van, bijvoorbeeld, een homofob haatmisdrijf al dan niet homoseksueel is (bijvoorbeeld correctionele rechtbank Luik, afdeling Hoei, 13 juni 2019, www.unia.be).

13.1.1 Preciseringsen inzake de discriminerende drijfveer

Aangetoond moet worden dat één van de drijfveren (motieven) van de dader bestond uit haat, misprijzen of vijandigheid tegenover het slachtoffer wegens één of meer beschermde criteria. Daders van diefstal kunnen bijvoorbeeld hun slachtoffers bestellen uit winstbejag, waarbij de specifieke selectie van de slachtoffers (bijvoorbeeld homoseksuelen) eveneens kan ingegeven zijn door gevoelens van haat, misprijzen of vijandigheid (dit vormt dan één van de drijfveren) (bijvoorbeeld correctionele rechtbank Brussel (Franstalig), 14 juli 2016, www.unia.be).

De discriminerende drijfveer moet dus niet de enige of voornaamste drijfveer van de dader zijn. De wetgever wilde vermijden dat de daders systematisch zouden aanvoeren dat het misdrijf vanuit een andere drijfveer werd gepleegd, bijvoorbeeld dronkenschap (bijvoorbeeld correctionele rechtbank Leuven, 15 februari 2016, www.unia.be; correctionele rechtbank Luik, afdeling Luik, 29 april 2021, www.unia.be; correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 23 juli 2020, www.unia.be en correctionele rechtbank Namen, afdeling Dinant, 3 mei 2023, www.unia.be).

Het feit dat de dader homoseksueel is, belet niet dat hij handelde vanuit een homofob haatmotief (hof van assisen van de provincie Luik, 6 juni 2024, www.unia.be en correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 26 februari 2026, www.unia.be). Hetzelfde geldt voor een dader die “zich tijdens het Aalsterse carnaval voordeed als ‘voil Janet’ en een verklaring voorlegde van een paar lesbische vriendinnen waarin stond dat hij niet homofob was” (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 23 juli 2020, www.unia.be).

Het louter misprijzen van het slachtoffer volstaat voor de toepassing van de strafverzwaring.

Het Grondwettelijk Hof stelde dat de discriminerende drijfveer kan worden afgeleid uit “**gedragingen, uitlatingen, opschriften of geschriften**” (Grondwettelijk Hof 12 februari 2009, nr. 17/2009, overw. B.96.5). De omzendbrief COL13 bevat een lijst van indicatoren waaruit de discriminerende drijfveer van de dader kan worden afgeleid.

Bijvoorbeeld:

- ✓ De discriminerende drijfveer werd afgeleid uit **gedragingen** van de dader (bijvoorbeeld hof van assisen van de provincie Luik, 27 maart 2014, www.unia.be; hof van beroep Luik, 16 februari 2017, www.unia.be; correctionele rechtbank West-Vlaanderen, afdeling Brugge, 7 maart 2019, www.unia.be en correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 23 juli 2020, www.unia.be).
- ✓ De discriminerende drijfveer werd afgeleid uit **uitlatingen** van de dader (bijvoorbeeld jeugdrechtbank Leuven, 16 maart 2005, www.unia.be; jeugdrechtbank Leuven, 20 april 2005, www.unia.be; correctionele rechtbank Leuven, 26 juni 2015, www.unia.be; hof van beroep Luik, 16 februari 2017, www.unia.be; correctionele rechtbank West-Vlaanderen, afdeling Brugge, 7 maart 2018, www.unia.be; correctionele rechtbank Luik, afdeling Luik, 5 december 2018, www.unia.be; correctionele rechtbank Luik, afdeling Hoei, 13 juni 2019, www.unia.be; correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 23 juli 2020, www.unia.be; correctionele rechtbank Brussel (Franstalig) 3 juni 2021, www.unia.be; correctionele rechtbank Antwerpen (afdeling Antwerpen), 30 juni 2021, www.unia.be en correctionele rechtbank Luik, afdeling Luik, 24 februari 2022, www.unia.be).
- ✓ De discriminerende drijfveer werd afgeleid uit **verklaringen** die de dader na de feiten aflegde (bijvoorbeeld correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 2 april 2012, www.unia.be; hof van assisen van de provincie Luik, 22 december 2014, www.unia.be; correctionele rechtbank Leuven, 26 juni 2015, www.unia.be; hof van beroep Luik, 16 februari 2017, www.unia.be en correctionele rechtbank Luik, afdeling Hoei, 13 juni 2019, www.unia.be).
- ✓ De discriminerende drijfveer werd afgeleid uit het **selectief uitkiezen van het slachtoffer** door de dader (bijvoorbeeld correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Dendermonde, 23 juli 2020, www.unia.be).
- ✓ De discriminerende drijfveer werd afgeleid uit het feit dat de **sfeer omsloeg** nadat bekend werd dat het slachtoffer homoseksueel was (bijvoorbeeld correctionele rechtbank Leuven, 10 maart 2021, www.unia.be en correctionele rechtbank Luik, afdeling Luik, 14 oktober 2021, www.unia.be).

13.1.2 Preciseringen inzake de beschermde criteria

De beschermde criteria zijn: zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming, nationaliteit, geslacht, zwangerschap, bevalling, het geven van borstvoeding, medisch begeleide voortplanting, moederschap, gezinsverantwoordelijkheden, medische of sociale transitie, genderidentiteit, genderexpressie, seksekenmerken, seksuele oriëntatie, burgerlijke staat, geboorte, leeftijd, vermogen, geloof of levensbeschouwing, gezondheidstoestand, handicap, taal, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, fysieke of genetische eigenschap of sociale afkomst en positie (art. 29 Sw.).

Het beschermd criterium kan daadwerkelijk aanwezig zijn of slechts worden vermeend door de dader (art. 29 Sw.).

De drijfveer van de dader kan erin bestaan dat het slachtoffer een band of vermeende band heeft met een persoon ten aanzien van wie hij haat, misprijzen of vijandigheid koestert wegens één of meer werkelijke of vermeende beschermde criteria (art. 29 Sw.).

De beschermde criteria zijn **generiek** (zo verwijst het beschermd criterium huidskleur naar alle mogelijke huidskleuren). De bepalingen over haatmisdrijven hebben dus niet tot doel om enkel en alleen personen uit minderheidsgroepen te beschermen, maar ze hebben ook tot doel personen uit meerderheidsgroepen te beschermen.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een man met zwarte huidskleur werd veroordeeld voor slagen en verwondingen, met een strafverzwaring voor de discriminerende drijfveer, omdat hij in een park mannen met witte huidskleur had geslagen en daarbij had gezegd “dat hij blanken haat” (correctionele rechtbank Brussel (Nederlandstalig), 23 oktober 2018, www.unia.be).
- ✓ Een man werd veroordeeld voor het mondeling beledigen van een politie-inspecteur, met een strafverzwaring voor de discriminerende drijfveer, omdat hij tijdens een ondervraging had gezegd “je begrijp nooit iets met je witte hersenen”, “vuile witte” en “hoerenzoon” (correctionele rechtbank Henegouwen, afdeling Charleroi, 16 mei 2019, www.unia.be).

13.1.3 Doorwerking

Subjectieve verzwarende bestanddelen en subjectieve verzwarende factoren hebben enkel gevolgen voor de straf van de dader of deelnemer aan het misdrijf indien wat hem betreft aan de toepassingsvoorwaarden ervan is voldaan (art. 20, 2e lid Sw.). Wanneer er verschillende daders zijn, dan moet de discriminerende drijfveer per dader afzonderlijk worden aangetoond (bijvoorbeeld hof van beroep Bergen, 16 juni 2020, www.unia.be).

13.2 Verzwarende factor

De discriminerende drijfveer van de dader is een verzwarende factor bij **alle misdrijven**, behoudens in die gevallen waarin de wet van de discriminerende drijfveer een verzwarend bestanddeel maakt (art. 29 Sw.).

Een verzwarende factor moet de rechter **in overweging nemen** wanneer hij de straf of de maatregel en de zwaarte ervan kiest, zonder dat hij een straf van een hoger niveau mag opleggen (art. 28 Sw.).

13.3 Verzwarend bestanddeel

De discriminerende drijfveer van de dader is een verzwarende factor bij alle misdrijven, **behoudens in die gevallen** waarin de wet van de discriminerende drijfveer een verzwarend bestanddeel maakt (art. 29 Sw.).

Een verzwarend bestanddelen heeft tot gevolg dat het misdrijf met een straf van **één of meer niveaus hoger** wordt bestraft (art. 8 Sw.).

De wet maakt van de discriminerende drijfveer een verzwarend bestanddeel in de volgende gevallen:

- **Doodslag** (art. 99 Sw.)

De doodslag gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer wordt bestraft met een straf van niveau 8.

- **Aanzetting tot zelfdoding** (art. 110 Sw.)

Aanzetting tot zelfdoding wordt bestraft met een straf van niveau 3 wanneer:

2° de feiten gepleegd zijn vanuit een discriminerende drijfveer.

- **Niet-consensuele seksuele handelingen** (art. 147 Sw.)

Niet-consensuele seksuele handelingen gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer worden als volgt bestraft:

1° aantasting van de seksuele integriteit wordt bestraft met een straf van niveau 4;

2° voyeurisme wordt bestraft met een straf van niveau 3;

3° niet-consensuele verspreiding van seksueel getinte inhoud wordt bestraft met een straf van niveau 4;

4° niet-consensuele verspreiding, met kwaadwillig opzet of uit winstbejag, van seksueel getinte inhoud wordt bestraft met een straf van niveau 4;

5° verkrachting wordt bestraft met een straf van niveau 5.

- **Gewelddaden** (art. 199 Sw.)

Gewelddaden gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer worden als volgt bestraft:

1° gewelddaden met een integriteitsaantasting van de eerste graad of zonder integriteitsaantasting tot gevolg worden bestraft met een straf van niveau 2;

2° gewelddaden met een integriteitsaantasting van de tweede graad tot gevolg worden bestraft met een straf van niveau 3;

3° gewelddaden met een integriteitsaantasting van de derde graad tot gevolg worden bestraft met een straf van niveau 4;

4° gewelddaden met de dood tot gevolg worden bestraft met een straf van niveau 5.

- **Mensenhandel en mensensmokkel** (art. 260 Sw.).

Mensenhandel en mensensmokkel worden bestraft met een straf van niveau 4 indien:

8° het misdrijf werd gepleegd met een discriminerende drijfveer.

- **Illegaal wegnemen, transplanteren, gebruiken of beheren en ongeoorloofd ronselen van een donor of ontvanger van menselijke organen** (art. 280 Sw.).

Het illegaal wegnemen, illegaal transplanteren of gebruiken, illegaal beheren en het ongeoorloofd ronselen van een donor of ontvanger van menselijke organen wordt bestraft met een straf van niveau 5 wanneer:

8° het misdrijf werd gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer.

- **Faciliteren of verspreiden van illegale praktijken en aanbieden of aanvaarden van een onterecht voordeel in het kader van de handel in menselijke organen** (art. 284 Sw.).

Het faciliteren of verspreiden van illegale praktijken en het aanbieden of aanvaarden van een onterecht voordeel in het kader van de handel in menselijke organen worden bestraft met een straf van niveau 4 wanneer:

8° het misdrijf werd gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer.

13.4 “Hate crimes are message crimes”

Haatmisdrijven hebben een “megafooneffect”. Ze brengen schade toe aan individuele slachtoffers, de gemeenschap waartoe het slachtoffer behoort en de samenleving als geheel.

De dader van een haatmisdrijf wil de boodschap uitsturen dat bepaalde personen niet welkom zijn in de samenleving en er niet ten volle aan mogen participeren (vandaar de uitdrukking: “hate crimes are message crimes”). De **slachtoffers** worden uitgekozen omwille van een persoonlijk kenmerk dat ze niet zomaar kunnen veranderen of dat de kern vormt van hun identiteit. De slachtoffers voelen zich minderwaardig, ongewenst, verguisd en geminacht in de samenleving. Dat heeft ernstige en vaak langdurige gevolgen voor hun lichamelijke en psychische gezondheid en voor hun welzijn.

De dader stuurt ook een boodschap van afwijzing en minachting uit naar de bredere **gemeenschap** waartoe het slachtoffer behoort. Haatmisdrijven veroorzaken onrust binnen de hele gemeenschap die het beschermd kenmerk deelt met de slachtoffers. Die gemeenschap voelt zich onveilig en lijdt schade. Er ontstaat binnen de gemeenschap angst voor toekomstige aanvallen.

Ten slotte verdelen en beschadigen haatmisdrijven de hele **samenleving**. De daders hollen de sociale cohesie uit en vormen een bedreiging voor de democratische waarden, sociale stabiliteit en vrede.

13.5 Haatmisdrijven in het oude Strafwetboek

In 2003 werden in het Strafwetboek strafverzwaringen ingevoerd voor misdrijven die werden gepleegd vanuit een discriminerende drijfveer (de zgn. haatmisdrijven). Na verschillende wetswijzigingen leidde dit tot een driedelig systeem:

- ✓ Voor een aantal misdrijven was de discriminerende drijfveer een **verplichte verzwarende omstandigheid**.

Dit was het geval voor doodslag, slagen en verwondingen en toedienen van stoffen die de dood kunnen veroorzaken of de gezondheid zwaar kunnen schaden (of de poging daartoe) (art. 405quater oud Strafwetboek) en voor niet-consensuele seksuele handelingen (art. 417/20 oud Strafwetboek).

- ✓ Voor een aantal misdrijven was de discriminerende drijfveer een **facultatieve verzwarende omstandigheid**.

Dit was het geval voor schuldig verzuim (art. 422quater oud Strafwetboek), aanslag op de persoonlijke vrijheid en op de onschendbaarheid van de woning gepleegd door bijzondere personen (art. 438bis oud Strafwetboek), belaging (art. 442ter oud Strafwetboek), aanranding van de eer of goede naam van personen (art. 453bis oud Strafwetboek), brandstichting (art. 514bis oud Strafwetboek), vernieling van bouwwerken (art. 525bis oud Strafwetboek), vernieling en beschadiging van roerende eigendommen (art. 532bis oud Strafwetboek) en graffiti en beschadiging van onroerende eigendommen (art. 534quater oud Strafwetboek).

- ✓ Voor alle andere misdrijven was de discriminerende drijfveer een **verzwarende factor**.

Dit driedelig systeem werd in het nieuwe Strafwetboek vervangen door een tweeledig systeem van verzwarende factor en verzwarend bestanddeel. De lijst van misdrijven waarop een verplichte strafverzwaring van toepassing is werd grondig gewijzigd.

14 Conversiepraktijken

Conversiepraktijken zijn erop gericht de seksuele oriëntatie, de genderidentiteit of de genderexpressie van een persoon te onderdrukken of te wijzigen. Ze worden strafbaar gesteld in het Strafwetboek (art. 310 e.v. Sw.).

Unia en het IGVM zijn bevoegd om in rechte op te treden voor misdrijven in verband met conversiepraktijken.

14.1 Wat zijn conversiepraktijken?

Onder conversiepraktijken worden begrepen: “Elke praktijk die bestaat uit een fysieke interventie of het uitoefenen van psychische druk, waarvan door de dader wordt aangenomen of voorgehouden dat die erop gericht is de seksuele oriëntatie, de genderidentiteit of de genderexpressie van een persoon te onderdrukken of te wijzigen, ongeacht of dit criterium daadwerkelijk aanwezig is of vermeend is door de dader” (art. 310 Sw.).

De dader moet dus het opzet hebben om de seksuele oriëntatie, genderidentiteit of genderexpressie van het slachtoffer te onderdrukken of te wijzigen.

De **toestemming** van het slachtoffer kan geen rechtvaardiging vormen voor het toepassen van conversiepraktijken.

Tal van praktijken worden beschouwd als conversiepraktijken. Het betreft onder meer: toedienen van medicatie, verkrachten, besprenkelen met water tijdens een duiveluitdrijving, verbaal mishandelen van een slachtoffer door de geloofsgemeenschap in een duiveluitdrijving en dreigen met het wegnemen van bepaalde rechten en vrijheden (zoals kledingkeuze, vrijetijdsbesteding, voeding ...).

14.2 Wat zijn geen conversiepraktijken?

Worden niet als conversiepraktijken beschouwd (art. 310 Sw.):

- ✓ De **hulp- en dienstverlening** aangeboden in het kader van de geestelijke en fysieke gezondheidszorg in verband met de verkenning en de ontplooiing van de seksuele oriëntatie, de genderidentiteit of de genderexpressie van een persoon.
- ✓ De behandelingen of ingrepen in het kader van een **medische of sociale transitie** die worden aangeboden door beroepsbeoefenaars in het kader van de gezondheidszorg, overeenkomstig de voorwaarden en binnen het kader van de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt.

14.3 De bestraffing van conversiepraktijken?

14.3.1 Uitvoeren van conversiepraktijken

Het opzettelijk uitvoeren van conversiepraktijken wordt gestraft met een straf van niveau 2 (art. 311 Sw.).

Bij de keuze van de straf of maatregel en de zwaarte ervan voor een misdrijf bedoeld in artikel 311, neemt de rechter in overweging dat het misdrijf gepleegd werd (art. 312 Sw.) :

- door een persoon die zich in een erkende positie van vertrouwen, gezag of invloed ten aanzien van het slachtoffer bevindt;
- op een minderjarige of een persoon in een kwetsbare toestand.

14.3.2 Aanbieden van conversiepraktijken

Het opzettelijk aanbieden van conversiepraktijken, direct of indirect, wordt bestraft met een straf van niveau 1.

14.3.3 Aanzetten om conversiepraktijken te ondergaan

Het opzettelijk aanzetten om conversiepraktijken te ondergaan wordt gestraft met een straf van niveau 1 (art. 314 Sw.).

Het aanzetten om conversiepraktijken te ondergaan, in geval dit tot het plegen van het misdrijf bedoeld in artikel 311 Sw. heeft geleid, wordt bestraft met een straf van niveau 2 (art. 315 Sw.).

14.3.4 Aanzetten van personen om andere personen conversiepraktijken te doen ondergaan

Het opzettelijk aanzetten van personen om andere personen conversiepraktijken te doen ondergaan wordt gestraft met een straf van niveau 1 (art. 314 Sw.).

Het aanzetten van personen om andere personen conversiepraktijken te doen ondergaan, in geval dit tot het plegen van het misdrijf bedoeld in artikel 311 Sw. heeft geleid, wordt bestraft met een straf van niveau 2 (art. 315 Sw.).

14.3.5 Reclame maken voor conversiepraktijken

Het opzettelijk met welk middel ook op enigerlei wijze, direct of indirect, reclame maken, uitgeven, verdelen of verspreiden voor een aanbod van conversiepraktijken, wordt gestraft met een straf van niveau 1 (art. 314 Sw.).

Het maken van reclame voor conversiepraktijken, in geval dit tot het plegen van het misdrijf bedoeld in artikel 311 heeft geleid, wordt bestraft met een straf van niveau 2 (art. 315 Sw.).

14.4 Moreel bestanddeel

De term 'opzettelijk' verwijst naar een **algemeen opzet**. Het algemeen opzet bestaat uit het voornemen om met kennis van zaken het door de wet strafbaar gestelde gedrag aan te nemen. Er is sprake van het met kennis van zaken aannemen van het gedrag indien een persoon zich er bewust van is dat een

omstandigheid bestaat of kan bestaan in de normale gang van zaken of dat een gevolg zich zal voordoen of zou kunnen voordoen binnen het normale verloop van de gebeurtenissen (art. 7, § 2 Sw.).

14.5 Specifieke bepalingen

14.5.1 Uitoefenen beroepsactiviteit of sociale activiteit

De rechtbanken kunnen de personen die veroordeeld zijn voor feiten bedoeld in deze afdeling, voor een maximale duur van vijf jaar, verbieden een beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen die verband houdt met het plegen van de in deze afdeling strafbaar gestelde feiten (art. 316 Sw.).

14.5.2 Beroepsgeheim

Personen die gehouden zijn aan een beroepsgeheim mogen dit in bepaalde gevallen verbreken ten aanzien van de procureur des Konings wanneer er sprake is van conversiepraktijken (art. 353 Sw.).

14.6 Verband tussen haatmisdrijven en conversiepraktijken

Bepaalde conversiepraktijken kunnen desgevallend strafbaar worden gesteld via de bestaande strafbepalingen over, bijvoorbeeld, slagen en verwondingen, belaging, onmenselijke behandeling en ontorende behandeling.

Niettemin oordeelde de Belgische wetgever dat een aparte strafbaarstelling van conversiepraktijken noodzakelijk was. Hiervoor werden drie redenen opgegeven:

- Een aparte strafbaarstelling laat toe om ook de **minder extreme vormen** van conversiepraktijken te bestraffen. Het zijn immers net die minder extreme vormen die het vaakst voorkomen in de praktijk.
- De **bewijsvoering** wordt vereenvoudigd door een aparte strafbaarstelling, want het volstaat dat wordt aangetoond dat conversiepraktijken werden uitgevoerd of aangeboden, dat ertoe werd aangezet of dat er reclame voor werd gemaakt.
- Het verbod op conversiepraktijken ook een belangrijke **symbolische waarde**. Het is de maatschappelijke erkenning van het feit dat dergelijke praktijken onwerkzaam en ontoelaatbaar zijn, dat LGBTIQ+-personen hiertegen moeten worden beschermd en dat seksuele oriëntatie, genderidentiteit en genderexpressie niets met een ziekte te maken hebben.

Bijvoorbeeld:

- ✓ In 2009 overleed een jonge moslima na een rituele duiveluitdrijving door een gebedsgenezer. Uit het strafonderzoek bleek dat het slachtoffer mogelijk lesbische gevoelens koesterde. De correctionele rechtbank van Antwerpen kwalificeerde de feiten als foltering en oordeelde dat niet was aangetoond dat de beklaagden hadden gehandeld vanuit een discriminerende drijfveer tegenover het slachtoffer omwille van haar mogelijke lesbische gevoelens. In hoger beroep werd de kwalificatie opzettelijke slagen en verwondingen zonder het oogmerk om te doden

en met de dood tot gevolg weerhouden, met als verzwarende omstandigheid de kwetsbare toestand van het slachtoffer. Er waren aanwijzingen dat het slachtoffer lesbisch was, aldus het hof van beroep, maar het was niet aangetoond dat de betrokkenen de slagen en verwondingen hadden toegediend vanuit een discriminerende drijfveer omwille van de seksuele oriëntatie van het slachtoffer (correctionele rechtbank Antwerpen, afdeling Antwerpen, 6 maart 2015, www.unia.be en hof van beroep Antwerpen 25 maart 2016, www.unia.be).

- ✓ De correctionele rechtbank van Brussel veroordeelde een straatprediker voor het aanzettingsmisdrijf. De straatprediker had zijn uitspraken laten filmen en op de Facebookpagina van de vzw Mindescri laten plaatsen. Hij bestempelde homoseksuelen als zijnde abnormaal, pervers en zondig en hij assimileerde hen met pedofielen en zoöfielen. Aan de hand van Bijbelteksten wilde hij homoseksuelen 'uitnodigen' om te 'veranderen'. De correctionele rechtbank wees erop dat de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst niet onbegrensd zijn. De straatprediker bracht homoseksualiteit voortdurend in verband met strafbare praktijken die walging en afkeer oproepen bij een groot deel van de bevolking. Daardoor zette hij anderen aan tot discriminatie en haat tegenover homoseksuelen (correctionele rechtbank Brussel (Franstalig), 22 mei 2018, www.unia.be).
- ✓ De correctionele rechtbank van Charleroi veroordeelde de ouders en broer van een homoseksuele minderjarige jongen die thuis had bekendgemaakt dat hij homoseksueel was. Zijn ouders wilden hem een medische behandeling laten ondergaan om hem te genezen van zijn homoseksualiteit. Ze dreigden ermee de jongen naar Turkije te sturen en straften hem. De jongen werd geslagen door zijn broer. De politie stelde tijdens het onderzoek vast dat het slachtoffer volledig uitgeblust was. De correctionele rechtbank veroordeelde de ouders voor ontorende behandeling. De broer werd veroordeeld voor opzettelijke slagen en verwondingen. De rechtbank hield rekening met de kwetsbare toestand van het slachtoffer en met de discriminerende drijfveer van de ouders en de broer. De feiten van belaging en slagen en verwondingen waren volgens de correctionele rechtbank immers ingegeven door haat, misprijzen of vijandigheid tegenover het slachtoffer omwille van zijn seksuele oriëntatie (correctionele rechtbank Henegouwen, afdeling Charleroi, 26 oktober 2020, www.unia.be).

15 Verbod van gezichtsbedekking in de publieke ruimte

Artikel 423 van het Strafwetboek herneemt het verbod van gezichtsbedekking in de publieke ruimte. Dit misdrijf wordt bestraft met een straf van niveau 1. Deze bepaling werd destijds ingevoerd in artikel 563bis van het oude Strafwetboek door de Wet van 1 juni 2011 tot instelling van een verbod op het dragen van kleding die het gezicht volledig dan wel grotendeels verbergt.

15.1 Verbod van gezichtsbedekking in de publieke ruimte

Het verbod van gezichtsbedekking in de publieke ruimte is het zich opzettelijk, behoudens andersluidende wetsbepalingen, in de voor het publiek toegankelijke plaatsen begeven met het gezicht geheel of gedeeltelijk bedekt of verborgen, zodat men niet herkenbaar is (art. 423 Sw.).

15.2 Rechtvaardiging

Er is geen misdrijf wanneer de gezichtsbedekking gebeurt op grond van arbeidsreglementen of een politieverordening naar aanleiding van feestactiviteiten (art. 424 Sw.).

16 Algemene opmerkingen in verband met het Strafwetboek: overgangsregeling, straffen en alternatieve maatregelen

16.1 Overgangsregeling oud-nieuw Strafwetboek

Het nieuwe Strafwetboek trad in werking op 8 april 2026. De bepalingen uit het oude Strafwetboek blijven echter nog een tijd van belang gelet op de regels over de toepassing van de strafwet in de tijd.

Artikel 2 van het Strafwetboek bepaalt: “Niemand kan worden bestraft voor een handelen of nalaten dat niet bij wet strafbaar was ten tijde van dat handelen of nalaten. Evenmin kan een zwaardere hoofd- of bijkomende straf worden opgelegd dan die waarin ten tijde van het plegen van het misdrijf bij wet was voorzien. In geval van wijziging van de strafwet na het plegen van het misdrijf gelden de voor de dader meest gunstige bepalingen.”

Hieruit volgt dat de **strengere** strafwet niet retroactief mag worden toegepast. De **mildere** strafwet daarentegen (d.i. de strafwet met de voor de dader meest gunstige bepalingen) moet retroactief worden toegepast.

16.2 Straffen

In het nieuwe Strafwetboek werden de straffen ingedeeld in niveaus. Die niveaus worden verduidelijkt in artikel 36 Sw. voor wat betreft natuurlijke personen en in artikel 38 Sw. voor wat betreft rechtspersonen.

- Een straf van **niveau 2** toepasselijk op een **natuurlijk persoon** bestaat uit één van de volgende straffen: 1° de gevangenisstraf van zes maanden tot ten hoogste drie jaar; 2° de behandeling onder vrijheidsberoving van zes maanden tot ten hoogste twee jaar; 3° de straf onder elektronisch toezicht van een maand tot ten hoogste een jaar; 4° de werkstraf van meer dan honderdtwintig uur tot ten hoogste driehonderd uur; 5° de probatiestraf van meer dan twaalf maanden tot ten hoogste twee jaar en 6° de veroordeling bij schuldigverklaring. Bij aanneming van verzachtende omstandigheden wordt de straf van niveau 2 vervangen door een van de straffen van niveau 1.

Wanneer de rechter binnen niveau 2 kiest voor een vrijheidsbenemende straf, dan dient hij aan te geven waarom de andere straffen binnen dit niveau niet volstaan om de doelstellingen van de straf te bereiken (art. 27 Sw.).

- Een straf van **niveau 2** toepasselijk op een **rechtspersoon** bestaat uit één van de volgende straffen: 1° de geldboete van meer dan 20.000 euro tot ten hoogste 360.000 euro; 2° de dienstverleningsstraf ten gunste van de gemeenschap, geraamd op een bedrag van meer dan 20.000 euro tot ten hoogste 360.000 euro; 3° de probatiestraf van meer dan twaalf maanden tot ten hoogste twee jaar; 4° de cumulatie van twee straffen van niveau 1; 5° de veroordeling bij schuldigverklaring. Bij aanneming van verzachtende omstandigheden wordt de straf van niveau 2 vervangen door een van de straffen van niveau 1.

Naast de hoofdstraffen kunnen in door de wet bepaalde gevallen bijkomende straffen worden opgelegd. In het geval van natuurlijke personen gaat het bijvoorbeeld over een geldboete, de verbeurdverklaring, de ontzetting uit bepaalde burgerlijke en politieke rechten ... (art. 37 Sw.). In het geval van rechtspersonen gaat het bijvoorbeeld over een geldboete, de verbeurdverklaring ... (art. 39 Sw.).

Boven op de hoofdstraf kan, zowel aan natuurlijke personen als aan rechtspersonen, dus een geldboete worden opgelegd. Artikel 52 van het Strafwetboek bepaalt dat indien de hoofdstraf een straf van niveau 2 is een geldboete van 200 euro tot ten hoogste 5.000 euro kan worden uitgesproken.

16.3 Alternatieve maatregelen

De omzendbrief COL13 benadrukt het belang van alternatieve maatregelen.

Alternatieve maatregelen zijn mogelijk op het niveau van het openbaar ministerie en op het niveau van de (correctionele) rechtbank.

16.3.1 Alternatieve maatregelen op het niveau van het openbaar ministerie

- **Bemiddeling en maatregelen (artikel 216ter Wetboek van Strafvordering)**

Het openbaar ministerie kan, onder bepaalde voorwaarden, aan de verdachte en aan het slachtoffer voorstellen om in te stemmen met een bemiddeling over de schadevergoeding of het herstel van de schade. Daarnaast kan het openbaar ministerie maatregelen voorstellen aan de verdachte. Deze maatregelen kunnen zijn: het volgen van een geneeskundige behandeling of passende therapie, het uitvoeren van een dienstverlening tijdens de vrije tijd of het volgen van een opleiding (leermaatregel). De maatregelen kunnen ook los van een bemiddeling tussen de verdachte en het slachtoffer worden voorgesteld. Wanneer de verdachte aan alle voorwaarden heeft voldaan, dan wordt tegen hem geen strafrechtelijke vervolging meer uitgeoefend. Het openbaar ministerie wordt bijgestaan door de justitieassistenten van de Justitiehuisen in de bemiddeling tussen de verdachte en het slachtoffer en in de concrete invulling, opvolging en controle van de voorwaarden.

- **Minnelijke schikking (artikel 216bis Wetboek van Strafvordering)**

Het openbaar ministerie kan, onder bepaalde voorwaarden, een minnelijke schikking voorstellen aan de verdachte. Wanneer de verdachte een bepaalde geldsom betaalt, dan wordt tegen hem geen strafrechtelijke vervolging meer uitgeoefend. De verdachte moet het slachtoffer eerst schadeloos hebben gesteld.

- **Praetoriaanse probatie**

Het openbaar ministerie kan de feiten seponeren en daaraan een berisping koppelen evenals het naleven van bepaalde voorwaarden. Dit is de *praetoriaanse probatie*.

16.3.2 Alternatieve maatregelen op het niveau van de rechtbank

- **Probatiestraf (artikel 44 Strafwetboek)**

Een probatiestraf bestaat uit de verplichting algemene en bijzondere voorwaarden na te leven gedurende een door de rechter bepaalde termijn. De algemene voorwaarden zijn: geen misdrijven plegen, een vast adres hebben en gevolg geven aan de oproepingen van de strafuitvoeringsrechtbank en de bevoegde dienst van de gemeenschappen die met de begeleiding is belast. De bijzondere voorwaarden kunnen bestaan uit onder meer het volgen van een opleiding, een beroepsstage of een ambulante behandeling.

- **Werkstraf (artikel 45 Strafwetboek) en dienstverleningsstraf (artikel 56 Strafwetboek)**

Een **werkstraf** houdt in dat de veroordeelde in zijn vrije tijd gratis werk moet uitvoeren bij een openbare dienst van de staat, de gemeenschappen of de gewesten, de provincies, de gemeenten en de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, dan wel bij verenigingen zonder winstoogmerk, stichtingen met een sociaal, wetenschappelijk of cultureel oogmerk of coöperatieve vennootschappen die erkend zijn als sociale onderneming. De (correctionele) rechtbank kan aanwijzingen geven over de invulling van de werkstraf.

Voor rechtspersonen bestaat de mogelijkheid om als straf een **dienstverlening** ten gunste van de gemeenschap op te leggen. Daardoor is het mogelijk om ook aan rechtspersonen een 'werkstraf' op te leggen met de focus op herstel. De dienstverleningsstraf ten gunste van de gemeenschap mag uitsluitend worden verricht ten voordele van de openbare diensten van de Staat, de gemeenschappen, de gewesten, de provincies, de gemeenten en de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, dan wel ten gunste van verenigingen zonder winstoogmerk of stichtingen met een sociaal, wetenschappelijk of cultureel oogmerk. De rechter bepaalt het budget dat de veroordeelde rechtspersoon moet besteden aan de dienstverleningsstraf ten gunste van de gemeenschap en kan aanwijzingen geven betreffende de concrete inhoud en de uitvoeringsmodaliteiten ervan.

- **Leermaatregel**

Een leermaatregel kan ten aanzien van meerderjarige daders niet worden opgelegd als autonome straf. Een dergelijke maatregel kan wel worden opgelegd door de (correctionele) rechtbank als probatievoorwaarde (en door het openbaar ministerie in het kader van de procedure bemiddeling en maatregelen).

- **Opschorting van de uitspraak van de veroordeling (artikel 64 Strafwetboek) en uitstel van de tenuitvoerlegging van de straffen (artikel 65 Strafwetboek)**

De (correctionele) rechtbank kan een dader schuldig verklaren, maar gedurende een bepaalde proeftermijn geen uitspraak doen over de straf of strafmaat (dit is de **opschorting** van de uitspraak van de veroordeling). De rechter kan de opschorting niet langer koppelen aan

probatievoorwaarden. Het is de bedoeling dat gebruik wordt gemaakt van de autonome probatiestraf.

De (correctionele) rechtbank kan ook een straf uitspreken, maar beslissen dat tenuitvoerlegging daarvan geheel of gedeeltelijk wordt uitgesteld (dit is het **uitstel** van de tenuitvoerlegging van de straffen). De rechter kan een gewoon uitstel bevelen of aan het uitstel probatievoorwaarden verbinden (**probatie-uitstel**). Het betreft algemene voorwaarden en bijzondere voorwaarden. De algemene voorwaarden zijn: geen misdrijven plegen, een vast adres hebben en gevolg geven aan de oproepingen van de strafuitvoeringsrechtbank en de bevoegde dienst van de gemeenschappen die met de begeleiding is belast. De bijzondere voorwaarden kunnen bestaan uit onder meer het volgen van een opleiding, een beroepsstage of een ambulante behandeling.

Complementair aan het strafproces bestaat de mogelijkheid tot **herstelbemiddeling**. Er wordt dan een beroep gedaan op een neutrale derde (een bemiddelingsdienst) die de communicatie tussen de partijen vergemakkelijkt en de partijen tot een akkoord helpt te komen over de regels en voorwaarden die tot pacificatie en herstel kunnen leiden. Elke directe belanghebbende kan in elke fase van de strafprocedure en tijdens de strafuitvoering verzoeken om herstelbemiddeling. De herstelbemiddeling is vertrouwelijk en steeds op vrijwillige basis. Een geslaagde herstelbemiddeling leidt niet tot het verval van de strafvordering, maar kan ter kennis worden gebracht van de (correctionele) rechtbank die hiermee rekening kan houden.

In het **jeugdsanctierecht**, dat grotendeels tot de bevoegdheden van de Gemeenschappen behoort, zijn er aparte regels en sanctioneringsmechanismen.

Bijvoorbeeld:

- ✓ Een voormalig parlementslid werd veroordeeld voor negationisme. Het hof van beroep liet hem de concentratie- en uitroeiingskampen van Auschwitz, Birkenau, Majdanek, Treblinka en Dachau bezoeken (één kamp per jaar gedurende een periode van vijf jaar). Hij moest van elk bezoek een verslag maken en op zijn Facebook-pagina publiceren (hof van beroep Brussel (Franstalig), 20 september 2017, www.unia.be).
- ✓ Een man werd veroordeeld voor het verspreiden van haatboodschappen. De correctionele rechtbank liet hem een artikel waarnaar hij had verwezen analyseren. Vervolgens diende hij er een verhandeling over te schrijven waarin hij aandacht besteedde aan de problematiek van *fake news* en het verdraaien van de historische waarheid (correctionele rechtbank Brussel (Franstalig), 11 juni 2019, www.unia.be).
- ✓ Een aantal voetbalsupporters hadden een raid gepleegd op een kraakpand dat werd bewoond door Roma. De correctionele rechtbank liet de daders een individueel begeleid bezoek brengen aan de Kazerne

Dossin (correctionele rechtbank Oost-Vlaanderen, afdeling Gent, 7 oktober 2019, www.unia.be).

17 Trefwoorden

A

aanbieders van goederen en diensten, 35
 aanplakking, 52, 60, 64
 aanranding van de eer of goede naam, 113
 aanslag op de persoonlijke vrijheid, 113
 aansprakelijkheidsrecht, 18, 58
 aanzetten tot, 19, 86, 89, 92, 94, 95, 105, 106
 aanzettingsmisdrijf, 10, 11, 81, 85, 91, 92, 93, 97, 117
 aanzetting tot zelfdoding, 111
 absolute nietigheid, 53
 activiteit toegankelijk voor het publiek, 35
 advies openbaar ministerie, 75
 advocaten bij het Hof van Cassatie, 82
 afkomst, 21, 26, 41, 43, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 afnemers van goederen en diensten, 35
 agnosticisme, 27
 algemeen opzet, 79, 80, 83, 99, 103, 115
 algemene rechtvaardigingsgrond, 42, 43, 44, 45, 46, 48
 alleenstaande, 26
 alternatieve maatregelen, 78, 119, 120
 ambtenaren van internationale organisaties, 82
 ambtsuitoefening, 77, 82
 analfabeten, 30
 antidiscriminatiewet, 10, 14, 19, 21, 22, 23, 26, 27, 39, 42, 43, 44, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 71, 73, 77, 78, 85, 86, 93
 antiracismewet, 10, 14, 19, 21, 22, 23, 42, 43, 47, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 71, 72, 77, 78, 85, 86, 89, 97, 101, 106
 antisemitisme, 26, 86, 91, 99
 arbeidsauditoraat, 60, 62, 72
 arbeidsbetrekkingen, 17, 41, 43, 44, 47, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 73, 74, 81
 arbeidsrechtbank, 23, 24, 53, 54, 59, 62, 64, 66, 68, 70, 71, 73, 74, 75, 77
 arbeidsrelaties, 10, 11, 77, 80
 Arbitragehof, 93, 98, 99
 Armeense genocide, 100
 artikel 150 van de Grondwet, 87, 89, 101
 assistentiehond, 38, 53
 atheïsme, 27
 audiovisuele media, 88, 90
 autonoom misdrijf, 106

B

bandana, 37
 bedienaar van de eredienst, 94
 bedreigingen, 88, 94
 bedrijf, 31, 33, 36, 41, 49, 53, 54, 64, 66, 81, 91
 bekendmaking van de beslissing, 100
 belaging, 66, 94, 113, 116, 117
 belangenvereniging, 55, 56, 60, 72
 belastinginspecteurs, 82
 beledigingsmisdrijf, 92, 93, 94
 Belgisch Arbitragehof voor de Sport, 90
 bemiddeling en maatregelen, 121
 beroepsactiviteit, 47, 116
 beroepsgeheim, 116
 beschadiging van onroerende eigendommen, 113
 beschermd criterium, 11, 21, 22, 23, 25, 29, 31, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 47, 49, 51, 52, 59, 65, 66, 79, 80, 83, 110
 beschermde criteria (overzicht), bijlage 1
 besloten groep, 86
 bevalling, 22, 45, 46, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 bevel van een meerdere, 83
 bevoegde instantie, 36
 bevoegdheidsverdeling, 11, 16, 18, 35
 bewakingsagenten, 82
 bewijsvoering, 33, 56, 65, 116
 Bhagwan, 27
 bij associatie toegekend beschermd criterium, 23
 bijkomende straffen, 120
 bijzonder opzet, 90, 93, 96, 97, 103, 105
 Bloed, Bodem, Eer en Trouw, 107
 Blood & Honour, 107
 Boeddhisme, 27
 borstvoeding, 22, 46, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 brandstichting, 113
 burgerlijke partij, 55, 77, 78
 burgerlijke staat, 21, 26, 30, 44, 79, 80, 83, 92, 105, 110

C

cliënt, 47, 70, 91
 college van procureurs-generaal, 76
 conversiepraktijken, 11, 114, 115, 116
 cumul van schadevergoedingen, 59
 cumulatieve discriminatie, 23, 24, 25, 42

D

daden van willekeur, 83
 daklozen, 30
 deurwaarders, 82
 dienstencheques, 17
 dienstverleningsovereenkomst, 54
 dienstverleningsstraf, 119, 121
 digitale geschriften, 88
 diplomaten, 82
 directe discriminatie, 24, 37, 51, 64, 66, 78, 80, 82
 discriminatie bij associatie, 23, 79, 80, 82, 92
 discriminatievormen (overzicht), bijlage 3
 discriminerende drijfveer, 11, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 116, 117
 domeinen (overzicht), bijlage 2
 doodslag, 111, 113
 doxing, 88
 dringende reden, 90, 91
 dronkenschap, 108
 drukpersmisdriven, 85, 87, 88, 89, 101
 duiveluitdrijving, 114, 116
 dwangsom, 52, 59, 60, 64

E

etnische afstamming, 21, 23, 29, 43, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 EU-Kaderrichtlijn 2000/78/EG, 16
 EU-Rasrichtlijn 2000/43/EG, 16
 evenredigheidstoets, 46, 86

F

faillissementscuratoren, 82
 Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens (FIRM), 19
 feitelijke samenwoning, 26
 FIRM (Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens), 19
 foltering, 116
 forfaitaire schadevergoeding, 24, 52, 57, 58, 59, 60, 64
 fysieke eigenschap, 22, 26, 44, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 fysieke of genetische eigenschap, 22, 26, 44, 79, 80, 83, 92, 105, 110

G

GAS-ambtenaren, 82
 gebarentaal, 40
 geboorte, 21, 26, 27, 28, 30, 44, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 geldboete, 65, 78, 79, 81, 90, 119, 120
 gelijkaardig procedé, 88

gelijkheidsbeginsel, 50
 geloof, 21, 27, 44, 50, 79, 80, 83, 89, 92, 101, 105, 110
 geloof of levensbeschouwing, 21, 27, 44, 50, 79, 80, 83, 89, 92, 94, 101, 105, 110
 geluidsopnames, 70
 gemeentelijke administratieve sancties, 94
 gemeenteraadsleden, 82
 genderexpressie, 22, 27, 79, 80, 83, 92, 102, 105, 110, 114, 116
 genderidentiteit, 22, 27, 28, 29, 79, 80, 83, 92, 105, 110, 114, 116
 genderwet, 10, 19, 22, 23, 39, 42, 43, 45, 47, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 71, 73, 77, 78, 85
 genetische eigenschap, 22, 26, 44, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 genocide, 12, 98, 99
 gerechtelijk onderzoek, 63, 72, 77
 gerechtelijk verleden, 30
 gerechtsdeskundigen, 82
 geregistreerd partnerschap, 26
 geschiktheids- of pertinentietoets, 46
 geslacht, 9, 22, 24, 25, 27, 28, 30, 42, 44, 45, 51, 79, 80, 83, 92, 102, 105, 110
 gesloten systeem van rechtvaardiging, 41
 gestalte, 26, 47
 getuigen, 63, 94
 gewelddaden, 111, 112
 gezichtsbedekking, 118
 gezinsverantwoordelijkheden, 22, 25, 28, 30, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 gezondheidstoestand, 22, 26, 28, 60, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 gezondheidszorg, 114
 goederen en diensten, 10, 11, 12, 13, 45, 51, 52, 77, 78
 graffiti, 113
 grappen, 93, 95
 Grondwettelijk Hof, 10, 14, 31, 50, 92, 93, 96, 100, 103, 105, 106, 109

H

haatmisdriven, 11, 21, 108, 110, 112, 113, 116
 haatspraak, 10, 11, 85, 86, 87, 89, 90
 hakenkruis, 87
 handel in menselijke organen, 112
 handicap, 22, 23, 28, 37, 39, 40, 44, 65, 78, 79, 80, 82, 83, 92, 105, 108, 110
 handtekening bij verrassing, 83
 hate crimes are message crimes, 112
 herhalingsgevaar, 61, 62
 herstelbemiddeling, 122
 hof van assisen, 88, 90, 101, 108, 109
 homofoob geweld, 102

huidskleur, 21, 25, 37, 43, 79, 80, 81, 83, 90, 92, 105, 110
 huishoudhulp, 81
 huisvesting, 17, 23, 30, 35, 38
 humor, 93, 95

I

Identitaires Ardenne, 107
 identiteitsgebonden ondernemingen, 50
 IGVM (Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen), 9, 19, 28, 55, 56, 60, 71, 102, 114
 immokantoor, 38
 in rechte optreden, 60, 71, 72, 102, 114
 indexcijfer, 58
 indirecte discriminatie, 22, 31, 37, 66, 67, 78, 80, 82
 Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (IGVM), 9, 19, 28, 55, 56, 60, 71, 102, 114
 intersectionele discriminatie, 23, 24, 25, 42, 59
 interseksuele personen, 30
 intimidatie, 37, 39, 54, 78, 80, 82

J

Jaïnisme, 27
 Jehova's getuigen, 27, 99
 jeugdsanctierecht, 122
 junior profiel, 41
 juridisch medewerker, 94
 jurylid, 94

K

kaalheid, 26
 Kazerne Dossin, 123
 kennelijk en herhaaldelijk, 12, 13, 105, 106
 klant, 24, 46, 51, 52, 68, 69, 81
 koloniale denkbeelden, 97
 kort geding, 63
 Kuifje in Afrika, 97
 kwaadwillig opzet, 93
 kwetsen (uitspraken die), 85, 86

L

le civil/social/commercial tient le criminel en état, 63, 78
 le criminel tient le civil en état, 63
 leeftijd, 21, 24, 29, 41, 42, 44, 51, 52, 64, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 leermaatregel, 120, 121
 legitiem doel, 3, 41, 43, 44, 45, 46, 52
 legitimiteitstoets, 86
 levensbeschouwing, 21, 27, 44, 50, 79, 80, 83, 89, 92, 94, 105, 110
 lidmaatschap, 31, 44, 45

littekens, 26

M

magistraat, 94
 mantelzorger, 40
 materiële bevoegdheid, 16
 materiële schade, 58
 medisch begeleide voortplanting, 22, 46, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 medische (of sociale) transitie, 22, 45, 46, 79, 80, 83, 92, 105, 110, 114
 meervoudige discriminatie, 23, 42, 59
 mensensmokkel, 112
 mildere strafwet, 119
 milieu-inspecteurs, 82
 militairen, 82
 Mindescri, 117
 minister, 94
 ministeriële ambtenaren, 82
 minnelijke schikking, 120
 misdaad tegen de mensheid, 100
 misdaad van genocide, 100
 misprijzen, 12, 13, 103, 108, 110, 117
 moederschap, 22, 45, 46, 51, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 mondelinge beledigingen, 94, 102
 morele schade, 58
 moslimhaat, 86
 mystery calling, 68
 mystery shopping, 68

N

nadelige maatregel, 54, 55, 56, 57
 nationale afstamming, 26, 29
 nationale of etnische afstamming, 21, 43, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 nationaliteit, 21, 29, 31, 43, 79, 80, 81, 83, 92, 105, 110
 natuurlijke personen, 63, 69, 81, 119, 120
 nazi-ideologie, 98, 99
 nazisymbolen, 97
 negationisme, 9, 10, 11, 21, 77, 85, 95, 98, 99, 101, 122,
 negationismewet, 11, 14, 19, 85, 98, 99
 negationistische drukpersmisdrijven, 101
 neo-naziconcerten, 107
 niet-consensuele seksuele handelingen, 113
 nietigheidssanctie, 52, 59
 niet-rationale drukpersmisdrijven, 88, 90
 noodzakelijkheidstoets, 46, 47
 notarissen, 82

O

obesitas, 26
 objectieve aansprakelijkheid, 85, 90
 omzendbrief COL13, 9, 76, 109, 120
 onderscheid, 22, 23, 24, 31, 33, 34, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 67, 94
 onderscheid in een wet, 49
 ongeletterde personen, 30
 ongelijke behandeling, 26, 33
 onmenselijke behandeling, 116
 onschendbaarheid van de woning, 113
 onterende behandeling, 116, 117
 ontzetting, 120
 oorlogsmisdaad, 100
 opdracht geven tot discriminatie, 37, 38, 78, 80, 82
 open systeem van rechtvaardiging, 41
 openbaar gezag, 82
 openbaar ministerie, 53, 60, 62, 63, 72, 75, 76, 77, 94,
 120, 121
 openbare functie, 82
 openbare macht, 10, 11, 82, 94
 openbare orde, 53, 54, 82
 opschorting, 63, 121
 opsporingsonderzoek, 63, 77
 opzet, 70, 77, 78, 79, 80, 83, 93, 99, 114, 115

P

pacifisme, 27
 parlements lid, 94, 122
 patroon van ongunstige behandeling, 66
 penitentiaire beampten, 82
 pensioenleeftijd, 50
 personen met een openbare functie, 10, 11, 82, 94
 persoon in een kwetsbare toestand, 72, 115
 piercings, 26
 politie, 55, 74, 77, 82, 84, 91, 95, 104, 110, 117
 politieke overtuiging, 21, 44, 62, 79, 80, 83, 89, 92, 105,
 110
 politiereglement, 94
 positieve actie, 41, 48, 49
 positieve actie (overzicht), bijlage 6
 positieve discriminatie, 49
 positieve maatregelen, 52, 60, 64
 praetoriaanse probatie, 120
 praktijktest, 67, 68
 prejudiciële vraag, 50
 privacy, 70
 privésfeer, 35, 90
 probatiestraf, 119, 121, 122
 probatievoorwaarden, 122
 procedure zoals in kort geding, 60, 63

proportionaliteits- of evenredigheidstoets, 46, 86
 proportionaliteitstoets, 46, 86
 psychische aandoening, 28, 53

Q

quenelle, 91

R

Raad van State, 18, 60, 73, 74, 90, 91, 95
 raciale denkbeelden, 96, 97
 raciale drukpersmisdrijven, 88
 ras, zie zogenaamd ras
 rassenhaat, 12, 92, 93, 96
 rassuperioriteit, 12, 96
 rechtbank van eerste aanleg, 53, 60, 61, 67, 70, 73, 77
 rechtsbescherming, 33, 52, 53
 rechtsbescherming (overzicht), bijlage 4
 rechtspersoon, 52, 71, 98, 106, 119, 120, 121
 rechtstreekse dagvaarding, 63
 rechtvaardigingsmechanismen, 33, 34, 37, 40, 41, 42, 51,
 52
 redelijke aanpassingen, 37, 39, 40, 44, 78, 80, 82
 redelijke aanpassingen (overzicht), bijlage 5
 redelijke privacyverwachting, 70, 71
 referentiepersoon, 67
 reglement van interne orde, 53
 re-integratieverzoek, 57
 represaillebescherming, 52, 54
 residuaire bevoegdheid, 18, 19
 Roma, 23, 29, 99, 122

S

samenhang drukpersmisdrijven, 90
 samenstelling van het gezin, 30
 schadevergoeding, 10, 33, 52, 55, 57, 58, 59, 64, 79
 Schild & Vrienden, 89, 95, 107
 schokken (uitspraken die), 85, 86
 Scientologykerk, 27
 seksekenmerken, 22, 30, 45, 46, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 seksismemisdrijf, 11, 94, 102
 seksismewet, 11, 19, 85, 102
 seksistische beledigingen, 94
 seksuele intimidatie, 37, 39, 54, 65, 78, 80, 82
 seksuele oriëntatie, 21, 24, 25, 30, 41, 44, 66, 79, 80, 83,
 92, 105, 110, 114, 116, 117
 seropositief, 60, 67
 Sharia4Belgium, 89
 Sikhs, 29
 Sinti, 99
 slagen en verwondingen, 108, 110, 113, 116, 117

sluiting inrichting, 79, 81, 83, 93, 96, 101, 103, 106
 smaad, 94, 95
 sociale afkomst en positie, 110
 sociale afkomst of toestand, 22, 44, 79, 80, 83, 92, 105
 sociale media, 86, 87, 88, 90, 91, 97
 sociale (of medische) transitie, 22, 45, 46, 79, 80, 83, 92, 105, 110, 114
 sociale voordelen, 45
 sociale zekerheid, 17, 42, 44, 45, 54, 55, 56, 58, 59, 73, 74
 specifieke rechtvaardigingsgrond, 42, 50, 51
 spoedeisendheid, 63
 staatssecretaris, 94
 stakingsvordering, 10, 33, 52, 53, 60, 61, 62, 63, 65, 77, 78
 statistieken, 67
 stewards, 82
 straatprediker, 117
 strafrechtelijke bepalingen (overzicht), bijlage 7
 strengere strafwet, 119
 strijdige bepalingen, 52
 subjectieve verzwarende factoren, 110
 syndicale overtuiging, 22, 31, 44, 79, 80, 83, 92, 105, 110

T

taal, 22, 33, 44, 71, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 tatoeages, 26
 telefoongesprekken, 70
 tendensondernemingen, 44, 50
 territoriale bevoegdheid, 16
 toedienen van stoffen, 113
 toepassing van de strafwet in de tijd, 119
 toestemming, 63, 73, 114
 trans persoon, 29
 tuchtsancties, 85, 90

U

uitstel, 79, 121, 122
 uitvoerbaar bij voorraad, 64
 uitzendkantoor, 38, 68
 Unia, 9, 14, 15, 19, 22, 25, 29, 31, 53, 55, 56, 60, 66, 71, 98, 114

V

valse handtekening, 84
 veganisme, 27
 veld- en boswachters, 82
 vennootschap, 54, 81
 verbeurdverklaring, 120
 verblijfsstatus, 31

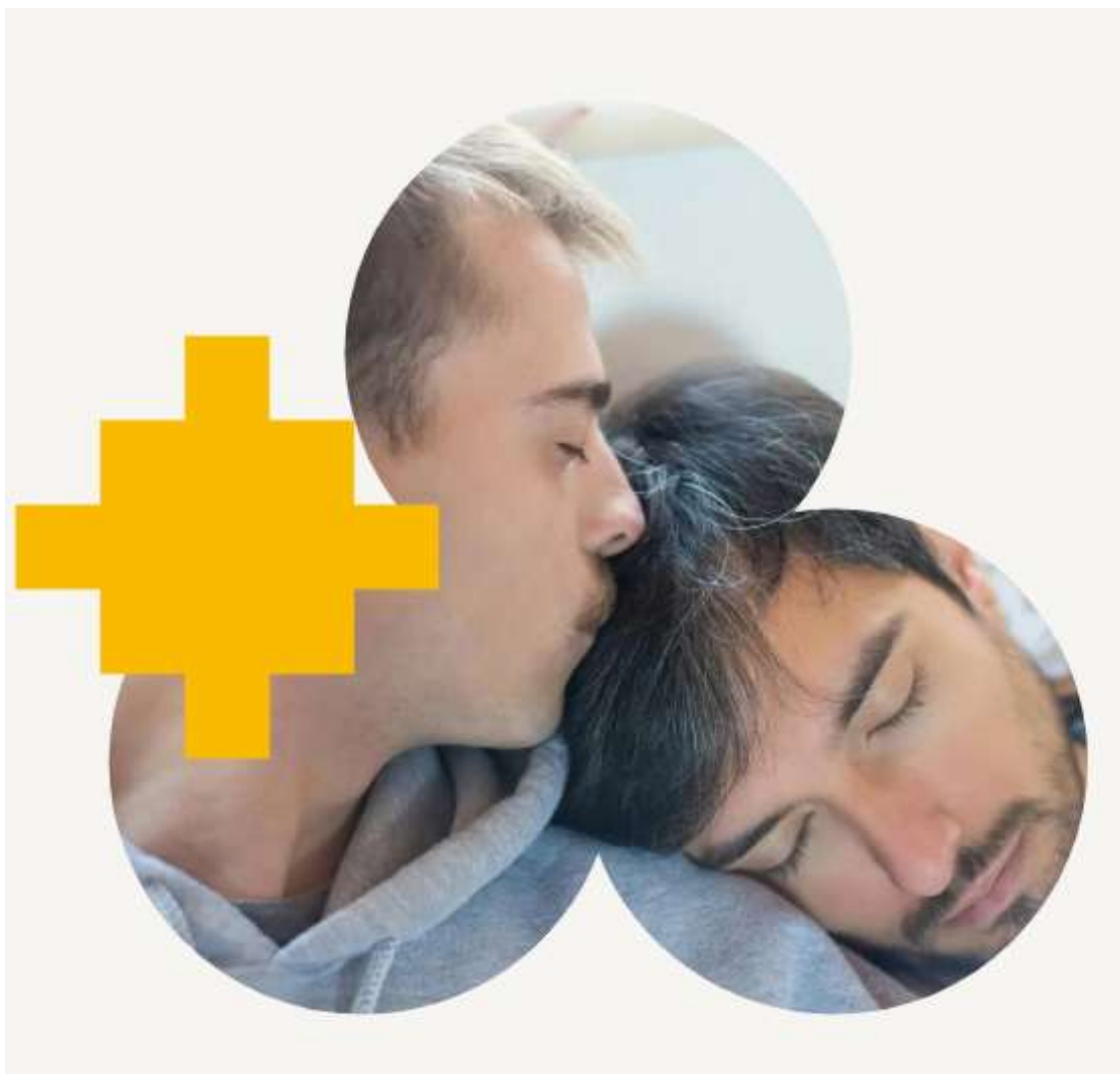
verbod uitspreken om een specifieke beroepsactiviteit of sociale activiteit uit te oefenen, 79, 81, 83, 93, 96, 101, 103, 106
 verboden gedraging, 34, 36, 37, 40, 51
 verdacht criterium, 67
 verdeling van de bewijslast, 56, 65, 77, 78
 verenigingsmisdrijf, 10, 11, 85, 105
 vermeende band, 110
 vermoeden van onschuld, 65, 78
 vermogen, 21, 30, 44, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 vernieling en beschadiging van roerende eigendommen, 113
 vernieling van bouwwerken, 113
 verontrusten (uitspraken die), 85, 86
 verspreidingsverbod, 10, 11, 85, 96, 97
 verzekering, 45, 53
 verzwarend bestanddeel, 108, 111, 113
 verzwarende factor, 108, 111, 113
 verzwarende omstandigheid, 113, 117
 Vlaams Belang, 62
 Vlaams Blok, 107
 Vlaams Mensenrechteninstituut (VMRI), 19, 22, 71
 VMRI (Vlaams Mensenrechteninstituut), 19, 22, 71
 VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, 19
 voetbalsupporters, 90, 122
 voorganger in plechtigheden, 94
 voorzitter van de arbeidsrechtbank, 60, 75
 voorzitter van de ondernemingsrechtbank, 60, 75
 voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, 60, 75
 vordering ten gronde, 10, 33
 vrije meningsuiting, 10, 11, 85, 86
 vrijheid van godsdienst, 117
 vrijheid van meningsuiting, 85, 93, 99, 117
 vrijwaringsclausule, 48, 49

W

welzijnswet, 38, 39, 54, 73, 75
 werkstraf, 78, 80, 119, 121
 werkzoekenden, 31
 wetens en willens, 106
 wezenlijke en bepalende beroepsvereiste, 41, 42, 43, 44, 45, 47
 wijnvlekken, 26
 woonplaats, 22, 63

Z

zoals in kort geding, 63, 77
 zogenaamd ras, 21, 79, 80, 83, 92, 105, 110
 zwangerschap, 22, 25, 51, 79, 80, 83, 92, 105, 110

18 Bibliografie

18.1 Handboeken

ALEN, André en SOTTIAUX, Stefan, *Taaleisen juridisch getoetst*, Kluwer 2009.

BAYAERT, Christian, *Discriminatie tegenover differentiatie. Arbeidsverhoudingen na de Discriminatiewet. Arbeidsrecht na de Europese Ras- en Kaderrichtlijn*, Larcier, 2004.

BAYAERT, Christian, SOTTIAUX, Stefan en VAN DROOGHENBROECK, Sébastien (eds.), *De nieuwe federale antidiscriminatiewetten. Les nouvelles lois luttant contre la discrimination*, Die Keure, 2008.

BAYAERT, Christian, SOTTIAUX, Stefan en VAN DROOGHENBROECK, Sébastien (eds.), *Actualités du droit de la lutte contre la discrimination. Actuele topics discriminatierecht*, Die Keure, 2010.

BELL, Mark, *Anti-discrimination law and the European Union*, Oxford University Press, 2002.

BORGHS, Paul, *De antidiscriminatiewet. Handleiding bij de wet ter bestrijding van discriminatie*, Garant, 2003.

BREMS, Eva en Liesbet STEVENS (eds.) *Recht en gender in België*, Die Keure, 2011.

BREMS, Eva, CANNOOT, Pieter en STEVENS, Liesbet (eds.), *Recht & Gender in België. 10 jaar later*, Die Keure, 2021.

BRIBOSIA, Emmanuelle en RORIVE, Isabelle, *A la recherche d'un équilibre entre le droit à l'égalité et d'autres droits fondamentaux*, Commission européenne, 2010.

BRIBOSIA, Emmanuelle, RORIVE, Isabelle en VAN DROOGHENBROECK, Sébastien (eds.), *Droit de la non-discrimination. Avancées et enjeux*, Bruylant, 2016.

CASTIAUX, Delphine (ed.), *Quinze années d'application des lois anti-discrimination*, Anthémis, 2022.

CENTRUM VOOR GELIJKE KANSEN EN VOOR RACISMEBESTRIJDING, *De wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden. Rechtspraak*, CGKR, 1999.

CENTRUM GRONDSLAGEN VAN HET RECHT (ed.), *Recht en verdraagzaamheid in de multiculturele samenleving*, Maklu, 1993.

CENTRUM GRONDSLAGEN VAN HET RECHT (ed.), *Vrijheid en gelijkheid. De horizontale werking van het gelijkheidsbeginsel en de nieuwe antidiscriminatiewet*, Maklu, 2003.

CHAKRABORTI, Neil en GARLAND, Jon, *Hate crime*, Sage, 2009.

CHARLIER, Patrick, *Dis c'est quoi la discrimination ?*, Renaissance du livre, 2019.

CHARRUAU, Jimmy, BORILLO, Daniel en PERROUD, Thomas, *L'interdiction des thérapies de conversion sexuelle*, Bruylant, 2025.

CHRISTIANS, Louis-Léon, WATTIER, Stéphanie en AMEZ Frédéric, *Les grands arrêts belges en matière de religions et de philosophies*, Larcier, 2023.

CLOOTS, Elke, SPINOY, Marie en VRIELINK, Jogchum (eds.), *Gelijk zijn versus gelijk krijgen*, Intersentia, 2021.

CORIJN, Herman (ed.), *Van wereldburger tot 'bange blanke man'*, VUBPress, 1994.

CUYPERS, Daniël (ed.), *Gelijkheid in het arbeidsrecht*, Intersentia, 2003.

DE PRINS, Dajo, SOTTIAUX, Stefan en VRIELINK, Jogchum, *Handboek discriminatierecht*, Kluwer, 2005.

D'ESPALLIER, Annelies, *Redelijke aanpassingen, evenredigheid en de rol van de rechter*, Kluwer, 2016.

DE VOS, Marc en BREMS, Eva (eds.), *De wet bestrijding discriminatie in de praktijk*, Intersentia, 2004.

DE VOS, Marc, *Au-delà de l'égalité formelle. L'action positive au titre des directives 2000/43/CE et 2000/78/CE*, Commission européenne, 2007.

DOVIDIO, John, HEWSTONE, Miles, GLICK, Peter en ESSES, Victoria (eds.), *The Sage handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*, Sage, 2010.

DUREUIL Valérie en FABRE, Déborah, *Dis c'est quoi l'homophobie ?*, Renaissance du livre, 2021.

ENGLEBERT, Jacques (ed.), *La régulation des contenus haineux sur les réseaux sociaux*, Anthémis, 2022.

ERNOTTE, Florian, *Droit des réseaux sociaux*, Larcier, 2021.

FRANCOIS, Alexandre, *Discrimination, crimes et délits de haine*, Politeia, 2023.

HACHEZ, Isabelle en VRIELINK, Jogchum, *Les grands arrêts en matière de handicap. De belangrijkste arresten inzake handicap*, Larcier, 2020.

HALL, Nathan, CORB, Abbee, GIANNASI, Paul en GRIEVE, John (eds.), *The Routledge international handbook on hate crime*, Routledge, 2018.

LETSGOBYTALKING PROJECT CONSORTIUM, *De toepassing van herstelrecht bij anti-LHBT haatmisdrijven. Veelbelovende strategieën*, LetsGoBy Talking Project Consortium, 2021.

LUND, Emily, BURGESS, Claire en JOHNSON, Andy (eds.), *Violence against LGBTQ+ persons*, Springer, 2021.

PÂQUES, Michel en SCHOLSEM, Jean-Claude (eds.), *L'égalité : nouvelle(s) clé(s) du droit ?*, Larcier, 2004.

RINGELHEIM, Julie, HERMAN, Ginette en REA, Andrea (eds.), *Politiques antidiscriminatoires*, De Boeck, 2015.

RINGELHEIM, Julie en WAUTELET, Patrick (eds.), *Comprendre et pratiquer le droit de la lutte contre les discriminations*, Anthémis, 2018.

RINGELHEIM, Julie, VAN DROOGHENBROECK, Sébastien, VRIELINK, Jogchum en WAUTELET, Patrick (eds.), *Redynamiser la lutte contre la discrimination. Een hernieuwde impuls voor de strijd tegen discriminatie*, Intersentia, 2023.

RUTTEN, Susan, RAMAKERS, Ellen en LENAERTS, Mariken (eds.), *Recht in een multiculturele samenleving*, Intersentia, 2018.

STIJNS, Sophie en WERY, Patrick (eds.), *Antidiscriminatiewet en contracten. La loi antidiscrimination et les contrats*, Die Keure, 2006.

STOX, Yves, *Discriminatie en identiteit. Identiteitsgebonden werkgevers in het Belgisch en Europees arbeidsrecht*, Larcier, 2010.

TRAPPOLIN, Luca, GASPARINI, Alessandro en WINTEMUTE, Robert (eds.), *Confronting sexism, homophobia and racism in Europe*, Hart Publishing, 2012.

VERMEULEN, Ludo, *Discriminatie in arbeidsrelaties 2.0*, Intersentia, 2020.

VRIELINK, Jogchum, *Van haat gesproken?*, Maklu, 2010.

WAALDIJK, Cees en BONINI-BARALDI, Matteo, *Sexual orientation discrimination in the European Union*, T.M.C. Asser Press, 2006.

WALSH, Judy, *Discrimination by Association and Discrimination by Assumption under Directives 2000/43 and 2000/78*, European Commission, 2024,

WATTIER, Stéphanie (ed.), *Actualités en matière d'égalité et de non-discrimination : questions choisies*, Anthémis, 2024.

WAUTELET, Patrick (ed.), *Le droit de la lutte contre la discrimination dans tous ses états*, Anthémis, 2009.

WEBER, Anne, *Manual on hate speech*, Council of Europe Publishing, 2009.

18.2 Bijdragen in tijdschriften

AENDENBOOM, Ingrid en BORGHS, Paul, 'Hof van Beroep schept duidelijkheid over 'verenigingsmisdrijf uit antiracismewet', *De Juristenkrant* 14 januari 2015, 3.

AERTS, Lien en DE MEYST, Dominique, 'Verplicht vertrek bij 65. Leeftijdsclausules in de dienstensector: analyse vanuit discriminatierecht en vrijheid van meningsuiting', *Limburgs Rechtsleven* 2022, 90-107.

ALIDADI, Katayoun, 'Represailleontslag na discriminatieklacht', *Tijdschrift voor vreemdelingenrecht* 2011, 111-112.

ALOFS, Elisabeth en DE BECKER, Alexander, 'De antidiscriminatiewet en het bestuursrecht', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2004 578-593.

AMEEUW, Julie, 'Discrimination et fin du contrat : demande sans objet?', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2018, 193-194.

AUDENAERT, Nele en DE BONDT, Wendy, 'Koffiedik kijken: 'freedom of (hate/political) speech' in botsing met antidiscriminatiewetgeving en het recht op een eerlijk proces', *Tijdschrift voor strafrecht* 2019, 100-118.

BEN AMAR, Sirine, 'Convictions syndicales et protection contre la discrimination', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2018, 1-12.

BERNARD, Nicolas, 'Actualités du droit au logement des Roms et gens du voyage en Belgique', *Revue de droit communal* 2017, 2-15.

BERNARD, Nicolas, 'De la voie téléphonique pour prouver une discrimination', *Journal des Tribunaux* 2020, 875-878.

BETSCH, Nathalie en VAN REGENMORTEL, Anne, 'Definitieve arbeidsongeschiktheid bekeken vanuit het anti-discriminatierecht. Wordt het recht op redelijke aanpassingen voor werknemers met een 'beperking' niet al te zeer 'beperkt'?', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2012, 1-6.

BEYS, Mathieu, 'Comment éviter les gifles à Strasbourg ? Le point sur les violences policières interdites et sur l'obligation d'enquête effective à la suite de l'arrêt Bouyid de la CEDH', *Journal des tribunaux* 2016, 2-10.

BLAISE, Noémie, 'Le génocide arménien : le parent pauvre du négationnisme élargi', *Journal des tribunaux* 2021, 580-584.

BORGHS, Paul, 'Racistische haatboodschappen. Overzicht van recente Nederlandstalige rechtspraak', *Auteurs & Media* 2016, 91-104.

BORGHS, Paul,, 'Hoofddekse! Geen ijsje!', *Tijdschrift voor Mensenrechten* oktober-november-december 2016, 15-16.

BORGHS, Paul, 'Strafrechtelijke aansprakelijkheid beheerder Facebookpagina', *Nieuw Juridisch Weekblad*, 2017, 661-662.

BORGHS, Paul, 'Smaad en seksisme tegenover ordehandhavers', *Nieuw Juridisch Weekblad*, 2017, 902.

BORGHS, Paul, 'Het criterium seksuele geaardheid in de antidiscriminatiewetgeving. Wettelijk kader en rechtspraak 2003-2017', *Nullum Crimen* 2018, 144-168.

BORGHS, Paul, 'Discriminatie op grond van geslachtsverandering, genderidentiteit en genderexpressie', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2018, 451-452.

BORGHS, Paul, 'Geen homohaar op straat', *De Juristenkrant* 27 juni 2018, 8.

BORGHS, Paul, 'Haatmisdrijven tegenover transgenderpersonen', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2018, 703-704.

BORGHS, Paul, 'Slagen ingegeven door een haatmotief', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2019, 42-43.

BORGHS, Paul, 'Facebook geen vrijgeleide voor haatspraak', *De Juristenkrant* 10 april 2019, 5.

BORGHS, Paul, 'Al wie niet springt... krijgt een boete', *De Juristenkrant* 20 november 2019, 1 en 5.

BORGHS, Paul, 'Hitlergroet in Belgische strafwetgeving. Het brengen van de Hitlergroet als misdrijf of verzwarende omstandigheid', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2019, 822-832.

BORGHS, Paul, 'Aanzetten tot discriminatie vereist niet altijd bijzonder opzet', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2019, 899-900.

BORGHS, Paul, 'Smaad door daden', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2020, 360-361.

BORGHS, Paul, 'Haatmotief, mondelinge beledigingen en seksisme', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2020, 559-561.

BORGHS, Paul, 'Het verspreidingsverbod uit de antiracismewet', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2020, 596-599.

BORGHS, Paul, 'Hate crimes, hate speech, and restorative justice: the Belgian experience', in A. DE GREEF en K. GROSSTHAL (eds.) *Safe to Be Handbook*, Safe To Be by Speak Out project consortium, 2020, 97-114 (Engels).

BORGHS, Paul, 'Rechtbank veroordeelt ouders en broer voor belaging zoon na coming-out', *De Juristenkrant* 16 december 2020, 7.

BORGHS, Paul, 'Nazisymbolen als vorm van negationisme en aanzetten tot', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2021, 184-186.

BORGHS, Paul, 'Discriminatie door personen in openbare dienst', *Politie & Recht* 2021, 195-199.

BORGHS, Paul, 'Misprijzen tegenover vrouwen als strafbare vorm van seksisme', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2022, 197-198.

BORGHS, Paul, 'Dove gedetineerde heeft recht op tolk gebarentaal', *De Juristenkrant* 9 november 2022, 3.

BORGHS, Paul, 'Homofobe beledigingen als vorm van seksisme', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2022, 901-904.

BORGHS, Paul, 'Alternatieve Hitlergroet en aanzettingsmisdrijf', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2023, 141-143.

BORGHS, Paul, 'Pesterijen op het werk en de verhouding tussen de antiracismewet, de welzijnswet en het sociaal strafwetboek', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2024, 532-539.

BORGHS, Paul, 'Het beschermde kenmerk seksuele oriëntatie in de antidiscriminatiewetgeving. Wettelijk kader en rechtspraak 2018-2023', *Nullum Crimen* 2024, 23-43.

BORGHS, Paul, 'De Wet Conversiepraktijken', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2024, 898-915.

BORGHS, Paul, 'De federale antidiscriminatiewetgeving na de recente wetswijzigingen', *Politie & Recht* 2025, 3-19.

BORGHS, Paul, 'Antihomogeweld melden loont', *Pride in Limburg Belevingsgids*, 2025, 62-64.

BREMS, Eva en VRIELINK, Jogchum, 'Een verschil tussen gekozen en ongekozen discriminatie?', *De Juristenkrant* 23 december 2009, 12-13.

BRIBOSIA, Emmanuelle, RINGELHEIM, Julie en RORIVE, Isabelle, 'Aménager la diversité: le droit de l'égalité face à la pluralité religieuse', *Revue trimestrielle des droits de l'Homme* 2009, 319-373.

BRIBOSIA, Emmanuelle en BOMBOIS, Thomas, 'Interdiction de discrimination en raison de l'âge: du principe, de ses exceptions et de quelques hésitations', *Revue trimestrielle de droit européen* 2011, 41-84.

BRIBOSIA, Emmanuelle en RORIVE, Isabelle, 'Affaires Achbita et Bougnaoui: entre neutralité et préjugés', *Revue trimestrielle des droits de l'Homme* 2017, 1017-1037.

BRIBOSIA, Emmanuelle, MEDARD, Robin en RORIVE, Isabelle, 'Femmes voilées au travail face aux errements du droit de la non-discrimination', *Journal des tribunaux du travail* 2021, 145-153.

BRIBOSIA, Emmanuelle, MEDARD INGHILTERRA, Robin en RORIVE, Isabelle, 'Discrimination intersectionnelle en droit: mode d'emploi', *Revue trimestrielle des droits de l'Homme* 2021, 241-274.

CADELLI, Manuela, 'Interdiction du voile à l'audience: quand le juge est l'ennemi', *Journal des Tribunaux* 2019, 253-260.

CAUFFMAN, Caroline, 'Discriminatie bij bijzondere overeenkomsten', *Rechtskundig Weekblad* 2006-07, 287-309.

CHRISTIANS, Louis-Léon en VANBELLINGEN, Léopold, 'Neutralités d'entreprise et neutralités d'Etat: tendances asymétriques en droit belge', *Droit social* 2018, 337-342.

CLAES, Erik en VRIELINK, Jogchum, 'Antiracisme en rechtsstatelijke strafrechtspleging', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2005, 150-166.

CLOOTS, Elke, 'Het verspreidingsverbod in de nieuwe Antiracismewet en de vrijheid van meningsuiting: heiligt het doel alle middelen?', *Rechtskundig Weekblad* 2007-08, 1098-1112.

CLOOTS, Elke, 'Tien jaar Seksismewet: terugblik en toekomstperspectieven', *Auteurs & Media* 2023, 324-341.

CRUYSMANS, Edouard, 'Racisme, blasphème et liberté d'expression', *Auteurs & Media* 2016, 71-90.

CUYPERS, Daniël, 'Getuigenbewijs en discriminatie: enkele kritische beschouwingen over de praktijktest en varianten', *Tijdschrift voor vreemdelingenrecht* 2009, 25-30.

CUYPERS, Daniël en VAN DAMME, Sébastien, 'Het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Bron van inspiratie voor het Unierecht en het Belgisch sociaal recht?', *Tijdschrift voor sociaal recht/Revue de droit social* 2014, 57-87.

CUYPERS, Daniël, 'Redelijke aanpassingen: van discriminatierecht naar algemeen beginsel in het arbeidsrecht?', *Tijdschrift voor sociaal recht/Revue de droit social* 2023, 367-473.

DEBEL, Riet, 'Naar een volwaardige toepassing van het concept indirecte discriminatie', *Tijdschrift voor jeugdrecht en kinderrechten* 2008, 337-343.

DE BROUX, Pierre-Olivier en VRIELINK, Jogchum, 'Négationnisme, liberté d'expression et recherche scientifique : le droit au service de la vérité historique?', *Droit et Société* 2025, 59-78.

DE HERDT, Jeroen, 'Het bewijs van de discriminerende drijfveer als verzwarende omstandigheid', *Nullum Crimen* 2020, 342-346.

DE HERDT, Jeroen, 'Veroordeling voor seksisme tegen een politieambtenaar : heeft de wet haar nut bewezen?', *Nullum Crimen* 2018, 43-48.

DE PRINS, Dajo, 'Stakingsvordering tegen individuele discriminatie', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2004, 261-262.

DE SCHEPPER, Kristel en VAN DE HEYNING, Catherine, 'De strafrechtelijke aansprakelijkheid van een internetnieuwsportaal voor zijn lezersreacties : het arrest Delfi in de Belgische strafrechtelijke context', *Tijdschrift voor strafrecht* 2016, 282-293.

D'ESPALLIER, Annelies, 'Diabetespatiënt mag niet worden gediscrimineerd tijdens medische selectieprocedure', *De Juristenkrant* 7 december 2011, 2.

D'ESPALLIER, Annelies, 'Non-discriminatie ten aanzien van personen met een functiebeperking: redelijke aanpassingen en het VN-Verdrag', *Rechtskundig Weekblad* 2011-12, 878-880.

D'ESPALLIER, Annelies, 'Tolkuren voor dove en slechthorende leerlingen', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2010, 606-610.

DE VOS, Marc, 'De bestrijding van discriminatie in de arbeidsverhoudingen: van impasse naar doorbraak?', *Rechtskundig Weekblad* 2006-07, 323-339.

DORSSEMONT, Filip, 'Vrijheid van religie op de werkplaats en het Hof van Justitie. Terug naar Cuius Regio, Illius Religio?', *Recht, Religie en Samenleving* 2016, 65-105.

ENGLEBERT, Jacques, 'La répression des excès de l'expression raciste ou blaphématoire : lorsque l'idéologie prend le pas sur le droit', *Auteurs & Media* 2016, 37-70.

EVENS, Davy, 'Hoe verzwarend zijn de verzwarende omstandigheden uit de Antidiscriminatiewet? Is het omdat ze anders zijn?', *Tijdschrift voor strafrecht* 2007, 67-71.

FASTREZ, Laurent, LOECKX, Pauline en MONNIER, Lucile, 'La discrimination multiple et la théorie de l'intersectionnalité dans la jurisprudence des Cours européennes de justice et des Droits de l'homme', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2018, 174-181.

FRANCIS, Erwin, 'Bedenkingen bij de correctionalisering van racistisch geïnspireerde drukpersmisdrijven', *Rechtskundig Weekblad* 1999-2000, 377-394.

FRANCOIS, Alexandre, 'La lutte contre les discriminations en matière pénale', *Revue de droit pénal et de criminologie* 2020, 991-1020.

GUILLERME, Anaïs en BONTINCK, Thierry, 'Lutte contre la discrimination dans l'accès à l'emploi : la Charte des droits fondamentaux au soutien d'une interprétation extensive de la directive', *Journal des tribunaux* 2020, 798-799.

HAUSMAN, Jean-Marc, 'Logiques et éléments de l'incrimination de sexisme par le loi du 22 mai 2014 : analyse législative et jurisprudentielle', *Revue de droit pénal et de criminologie* 2022, 953 -984.

HENDRICKX, Frank, 'Discriminatie bij werving en selectie: seksuele geaardheid en handicap', *Oriëntatie* 2000, 71-76.

HUVENNE, Maarten en BORGHS, Paul, 'Discriminatie en haat bestrijden door bemiddelingsgerichte acties', *Tijdschrift Conflicthantering*, nr. 4 2021, 41-45.

HUYS, Jos, 'het niet voorzien van redelijke aanpassingen voor de persoon met een handicap is een vorm van discriminatie', *Tijdschrift voor sociaal recht/Revue de droit social* 2003, 387-429.

HUYS, Jos, 'Begripsomschrijving van 'handicap' en aanverwante termen in het antidiscriminatierecht', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2009, 65-74.

JACQMAIN, Jean, '... Et omnia discriminatio', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2005, 1-5.

JACQMAIN, Jean, 'Preuve de la discrimination : il faut qu'une porte soit ouverte et fermée', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke Kronieken* 2012, 54.

JACQMAIN, Jean, 'Egalité entre travailleurs féminins et masculins. Autres discriminations article 19 TFUE', *Journal de droit européen* 2016, 364-372.

JACQUEMART, Gaëlle, 'Contrat de travail et discrimination – Quelques considérations pratiques au dil de la relation de travail', *Orientations* 2016/6, 2-23.

JOASSART, Pierre, 'La prohibition de la discrimination et les barèmes liés à l'âge : summum ius, summa injuria ?', *Journal des Tribunaux du Travail* 2008, 233-237.

JORIS, Tony, 'De zaak Feryn: een voorbeeld van directe discriminatie op grond van etnische afstamming', 2010, *Chroniques de droit publique/Publiekrechtelijke kronieken*, 475-498.

KERKHOF, Anouk, 'Een adequaat vervolgingssysteem inzake drukpersmisdrijven', *Nullum Crimen* 2016, 64-96.

KNOOPS, Sarah, 'De toelaatbaarheid van een leeftijdsgrens in de beroepsgebonden ziekteverzekering', *Rechtskundig Weekblad* 2023-24, 202-218.

KRENC, Frédéric, 'La liberté d'expression vaut pour les propos qui 'heurtent, choquent, inquiètent'. Mais encore ?', *Revue trimestrielle des droits de l'Homme* 2016, 311-350.

LEFRERE, Anaïs en EL MORABET, Imane, 'Neutralité dans l'enseignement, de quoi parle-t-on ?', *Journal du droit ses jeunes*, 2020, 5-10.

LINGUELET, Renaud, 'L'obligation d'aménagement raisonnable pour motif religieux en droit du travail et les ressources du droit du bien-être', *Journal des Tribunaux du Travail* 2016, 231-244.

LOOSVELDT, Gianni, 'De (on)redelijkheid van 'redelijke aanpassingen' voor kinderen en jongeren met een handicap', *Tijdschrift voor jeugdrecht en kinderrechten* 2011, 265-270.

MAES, Alexander, 'Lichtzinnig omspringen met zwaarwichtige problematiek: discriminatie van sollicitant met morbide obesitas', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2018, 169-174.

MAES, Alexander en FASTREZ, Laurent, 'De afwezigen hebben (on)gelijk: ontslag op basis van de Bradfordfactor of absentisme. Een analyse in het licht van de antidiscriminatiewetgeving, het kennelijk onredelijk ontslag en het rechtsmisbruik', *Tijdschrift voor sociaal recht/Revue de droit social* 2020, 294-342.

MAES, Alexander, 'Arbeidsrechtbank vindt waarborgbeperking voor psychische kwetsbaarheden in aanvullende verzekering discriminerend', *De Juristenkrant* 27 april 2022, 1.

MAES, Alexander, 'Mentaal 'allergisch' voor het overeengekomen werk? Een analyse van de benadering van psychische situatieve arbeidsongeschiktheden in het Belgisch arbeidsrecht', *Tijdschrift voor sociale recht/Revue de droit social* 2023, 312-348.

MAES, Alexander, 'Arbeidshof veroordeelt verzekeraar voor discriminerende clausules over psychische aandoeningen', *De Juristenkrant* 10 januari 2024, 5.

MAES, Evelyne en VRIELINK, Jogchum, 'Advocaat die zegt geen homo's aan te werven, maakt zich schuldig aan discriminatie', *De Juristenkrant* 13 mei 2020, 1-3.

MARKEY, Laurence, 'Discriminations multiples', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2014, 279-282.

MORTIER, Aurélie, 'Les critères de discrimination liés à l'origine sociale et à la naissance', *Jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles* 2017, 772-774.

MORTIER, Aurélie en SIMON, Matthieu, 'Licencier en raison des absences médicales passées : une discrimination ?', *Journal des Tribunaux du Travail* 2018, 81-90.

NEVEN, Jean-François, LAMBINET, France en GILSON, Steve, 'Le partage du fardeau de la preuve en matière de harcèlement et de discrimination', *Tijdschrift voor sociaal recht/Revue de droit social* 2013, 398-451.

PERTRY, Véronique, GHISLAIN, Sarah en VANTOMME, Sophie, 'Le racisme dans les relations de travail : défis dans la mise en pratique du dispositif fédéral anti-discrimination', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2015, 301-321.

PETERSEN, Julie, 'Hoe niet elke bedreiging een mening is, en niet elke mening een drukpersmisdrijf', *Tijdschrift voor strafrecht* 2022, 99-101.

PIRONNET, Quentin, 'Des insultes sur les réseaux sociaux ne relèvent pas du délit de presse', *Jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles* 2018, 1825-1831.

POULLET, Yves, 'La lutte contre le racisme et la xénophobie sur internet', *Journal des tribunaux* 2016, 401-412.

REMOUCHAMPS, Sophie, 'Force majeure, handicap présumé et obligation de reclassement ?', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2020, 1-5.

RINGELHEIM, Julie, 'La statistique : un outil au service de la lutte contre la discrimination', *Mouvements* 2010, 126-135.

RINGELHEIM, Julie, 'Adapter l'entreprise à la diversité des travailleurs : la portée transformatrice de la non-discrimination', *Journal européen des droits de l'homme* 2013, 57-82.

RINGELHEIM, Julie, 'La réception en droit belge de l'obligation d'aménagement raisonnable en faveur des travailleurs handicapés', *Journal des tribunaux*, 2018, 309-319.

RINGELHEIM, Julie, The burden of proof in anti-discrimination proceedings. A focus on Belgium, France and Ireland, *European equality law review* 2019/2, 49-64.

RINGELHEIM, Julie, STRUELENS, Olivier en VRIELINK, Jogchum, 'L'enjeu de la preuve dans le contentieux de la discrimination au travail : une analyse systématique de cinq années de jurisprudence des juridictions du travail belges', *Revue trimestrielle des droits de l'homme* 2025, 145-178.

RORIVE, Isabelle, 'Désolé, c'est déjà loué !', *Journal du droit des jeunes* 2021, 3.

ROYER, Sofie, VRIELINK, Jogchum en VERBRUGGEN, Frank, 'Wie haat zaait, zal wetswijzigingen oogsten. De (grenzen aan de) bestraffing van online haatspraak en -misdrijven', *Computerrecht* 2021, 497-510.

SCHAPIRA, François, 'Ontslag wegens desorganisatie door arbeidsongeschiktheid: tien jaar rechtspraak', *Oriëntatie* 2025, 78-97.

SCHAPIRA, François, 'Le licenciement pour désorganisation causée par l'incapacité de travail : dix ans de jurisprudence', *Orientations* 2025, 2-21.

SINE, Florence en VERHELST, Inger, 'Tien jaar antidiscriminatiewetgeving voor de Belgische arbeidsgerechten: wat maakt het verschil?', *Oriëntatie* 2017, 2-47.

SOTTIAUX, Stefan en VRIELINK, Jogchum, 'De negationismewet op het hellend vlak', *Tijdschrift voor mensenrechten* april-mei-juni 2005, 6-13.

SPINOY, Marie, 'Het boerkiniverbod: discriminatierechtelijke troebele wateren', *Tijdschrift voor jeugdrecht en kinderrechten* 2019, 118-125.

SPINOY, Marie en WILLEMS, Kurt, 'Redelijke aanpassingen bij handicap: leerkracht en arbeidsrechtbank buizen werkgever', *De Juristenkrant* 12 februari 2020, 3.

SPINOY, Marie, VAN DROOGHENBROECK, Sebastien en VRIELINK, Jogchum, 'Discriminatie op afspraak?', *De Juristenkrant* 7 december 2022, 12.

STEVENS, Liesbet en VAN DIJCKE, Hannah, 'Eerste ervaringen van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen met de Seksismewet', *Panopticon* 2018, 420-434.

Taelman, Piet, 'De stakingsvordering in de antidiscriminatiewet', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2004, 506-519.

TIMMERMANS, Roland, 'Is er sprake van discriminatie naar geslacht wanneer op de Brugse begijnhofsite de huisjes exclusief verhuurd worden aan vrouwen?', *Huur* 2025, 127-133.

VANCLEEF, Sara, 'Discriminatie op de arbeidsmarkt. Na meer dan tien jaar: het KB Positieve Actie', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2020, 190-204.

VANCLEEF, Sara, 'Positieve injuncties in het antidiscriminatierecht', *Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiekrecht* 2026, 90-104.

VAN DAMME, An en DE RIDDER, Caroline, 'Pensions complémentaires et discrimination. Aperçu de jurisprudence (2005-2010)', *Life & Benefits* 2010, 5-36.

VAN DAMME, Sébastien, 'Tewerkstelling van personen met een handicap: het recht op redelijke aanpassingen onder de loep genomen', *Chroniques de droit social/Sociaalrechtelijke kronieken* 2014, 327-331.

VAN DAMME, Sébastien, 'Recht op arbeid voor personen met een handicap', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2015, 882-891.

VAN DEN BROECK, Emilie, 'En route vers la révision de l'article 150 de la Constitution', *Les Cahiers du CIRC* 2022/5, 4-35.

VANDEPUTTE, Wim, 'Oud, ouder, out: opzegging van de arbeidsovereenkomst voor bedienden tegen de pensioenleeftijd en het verbod op leeftijdsdiscriminatie', *Rechtspraak Antwerpen, Brussel, Gent* 2011, 173-177.

VANDERSTRAETEN, Maxime, 'Définir c'est exclure : le cas du handicap', *Revue interdisciplinaire d'études juridiques* 2015, 91-108.

VANDROMME, Tom, 'Het openbaarheidsvereiste van art. 444 Sw. en de moderne communicatiemiddelen', *Rechtskundig Weekblad* 2006-07, 189-191.

VAN DROOGHENBROECK, Sébastien, 'La loi du 25 février 2003 tendant à lutter contre la discrimination : les défis d'une horizontalisation des droits de l'homme', *Administration Publique* 2003, 208-252.

VAN ENIS, Quentin, 'Entre interprétation restrictive du délit de presse et interprétation extensive de l'infraction de harcèlement', *Journal des tribunaux* 2014, 393-397.

VAN ENIS, Quentin, 'Les contours du délit de presse sur Internet. Quand les insultes sur Facebook peuvent conduire en prison', *Auteurs & Media* 2019, 382-394.

VAN HIEL, Isabelle, 'Meervoudige discriminatie leidt tot cumul van schadevergoedingen', *De Juristenkrant* 16 december 2020, 2.

VAN NIEUWENHOVE, Wim, 'Les personnes handicapées et la Convention des Nations unies relative aux droits des personnes handicapées', *Revue belge de sécurité sociale* 2016, 287-303.

VAN VOLSEM, Filip, 'De seksismewet : geen louter symbolische wet, maar een handhavingsinstrument zeker indien andere strafbaarstellingen tekortschieten', *Rechtspraak Antwerpen, Brussel Gent* 2021, 1700-1712.

VERHAEGHE, Pieter-Paul en VAN DER BRACHT, Koen, 'Praktijktesten: Van onderzoeksmethode naar beleidsinstrument tegen discriminatie?', *Sociologos* 2017, 182-200.

VERHELST, Inger en DE WILDE, Inger, 'De gevolgen van de antidiscriminatiwet voor het arbeidsrecht', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2003, 438-450.

VERHELST, Inger en RAETS, Stephanie, 'Discriminatie op de arbeidsplaats: gewikt en gewogen', *Oriëntatie*, 2011, 90-125.

VERHELST, Inger, VAN DYCK, An-Julie en HOUTTEQUIET, Didier, 'Discriminatie op de arbeidsplaats: een stand van zaken van het Belgische anti-discriminatierecht', *Oriëntatie* 2024, 322-354.

VERMEULEN, Ludo, 'Discriminatie bij ontslag: een nieuwe wind in de rechtspraak?', *Actua Leges* 2017/2,

VERMEULEN, Ludo, 'Over (te) oude verzekeringsagenten' *Rechtskundig Weekblad* 2022-23, 583-587.

VERMEULEN, Ludo, 'Handhaving en bewijs in het discriminatierecht', *Rechtskundig Weekblad* 2024-25, 796-800.

VRIELINK, Jogchum, SOTTIAUX, Stefan en DE PRINS, Dajo, 'De anti-discriminatiewet. Een artikelsgewijze analyse', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2003, 258-275 en 294-302.

VRIELINK Jogchum, SOTTIAUX, Stefan en DE PRINS, Dajo, 'Het Vlaams Blok-arrest, artikel 150 van de Grondwet en de interpretatie van de antiracismewet', *Tijdschrift voor vreemdelingenrecht* 2004, 89-112.

VRIELINK, Jogchum en DE PRINS, Dajo, 'Die Wiederkehr des Gleichen. Het Grondwettelijk Hof en de (federale) discriminatiewetgeving', *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen & Publiekrecht* 2009, 579-621.

VRIELINK, Jogchum, 'Handschoedweigeraar kan het schudden', *De Juristenkrant* 30 mei 2012, 16.

VRIELINK, Jogchum, 'Kuifje in Afrika en de antiracismewet', *Nieuw Juridisch Weekblad* 2012, 530-534.

VRIELINK, Jogchum en SOTTIAUX, Stefan, 'Fitness-segregatie dan toch geen discriminatie: separate but equal?', *De Juristenkrant* 3 december 2014, 3.

VRIELINK, Jogchum, 'Het is de bedoeling die telt? Hate-speechwetgeving en het opzetvereiste', *Ethische perspectieven* 2019, 174-202.e

VRIELINK, Jogchum en LIEVENS, Johan, 'Het verbod op religieuze kentekens (nogmaals) uit de doeken gedaan. De casus van het (gemeenschaps)onderwijs', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid* 2019, 349-353.

WITTERS, Ann en VERHELST, Inger, 'Nieuwe discriminatieregels in arbeidszaken', *Oriëntatie* 2007, 166-184.

19 Bijlagen

19.1 Beschermd criteria

	Raciaal	Niet-raciaal	Gender
EU-Rasrichtlijn 2000/43/EG	ras etnische afstamming		
EU-Kaderrichtlijn 2000/78/EG		godsdienst of overtuiging handicap leeftijd seksuele geaardheid	
Artikel 4, 4° Wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden	nationaliteit zogenaamd ras huidskleur afkomst nationale of etnische afstamming		
Artikel 4, 4° Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie		leeftijd seksuele oriëntatie burgerlijke staat geboorte	

Raciaal	Niet-raciaal	Gender
	vermogen geloof of levens- beschouwing politieke overtuiging syndicale overtuiging taal gezondheids- toestand handicap fysieke of genetische eigenschap sociale afkomst of toestand	
Artikel 4 Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen		geslacht zwangerschap medisch begeleide voortplanting bevalling geven van borstvoeding moederschap

	Raciaal	Niet-raciaal	Gender
			gezinsverantwoordelijkheden genderidentiteit genderexpressie seksekenmerken medische of sociale transitie
Artikel 5, 12° Brussels Wetboek inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit	nationaliteit zogenaamd ras huidskleur afkomst nationale of etnische afstamming	sociale afkomst en toestand gezinsverantwoordelijkheden met inbegrip van alleenouderschap leeftijd verblijfsstatus seksuele geaardheid burgerlijke staat geboorte vermogen geloof of levensbeschouwing	geslacht zwangerschap bevalling borstvoeding moederschap adoptie geassisteerde voortplanting medische of sociale verandering genderidentiteit genderexpressie seksuele kenmerken

Raciaal	Niet-raciaal	Gender
	politieke overtuiging syndicale overtuiging taal verleden, huidige of toekomstige gezondheidstoestand handicap fysieke of genetische eigenschap	vaderschap co-moederschap co-vaderschap co-ouderschap
Artikel 3, 1° Decreet van de Duitstalige Gemeenschap van 19 maart 2012 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie	nationaliteit zogenaamd ras huidskleur afkomst nationale of etnische afstamming	leeftijd seksuele geaardheid burgerlijke staat geboorte vermogen geloof of levensbeschouwing politieke overtuiging syndicale overtuiging taal huidige of toekomstige gezondheidstoestand

	Raciaal	Niet-raciaal	Gender
		handicap fysieke of genetische eigenschap sociale afkomst	
Artikel 3, 1° Decreet van de Franse Gemeenschap van 12 december 2008 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie	nationaliteit vermeend ras huidskleur afkomst nationale of etnische afstamming	leeftijd seksuele oriëntatie burgerlijke staat geboorte geinsverantwoorde-lijkheden fortuin godsdiens- of filosofische overtuiging politieke of syndicale overtuiging taal gezondheidstoestand handicap fysieke of genetische kenmerken	geslacht zwangerschap medisch begeleide voortplanting bevalling borstvoeding moederschap gezinsverantwoorde-lijkheden genderidentiteit genderexpressie geslachtskenmerken medische of sociale overgang

	Raciaal	Niet-raciaal	Gender
		sociale toestand en afkomst	
Artikel 2, 8° en 9° Decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 8 mei 2002 houdende evenredige participatie op de arbeidsmarkt	zogenaamd ras etnische afstamming	leeftijd seksuele geaardheid godsdienst of overtuiging handicap	geslacht
Artikel 15bis Decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid	nationaliteit zogenaamd ras huidskleur afkomst nationale of etnische afstamming	leeftijd seksuele oriëntatie burgerlijke staat geboorte vermogen geloof of levensbeschouwing politieke overtuiging syndicale overtuiging taal gezondheidstoestand handicap	geslacht genderidentiteit genderexpressie zwangerschap bevalling moederschap het geven van borstvoeding adoptie medisch begeleide voortplanting vader- en meemoederschap geslachtsverandering

Raciaal	Niet-raciaal	Gender
	fysieke of genetische eigenschap	seksekenmerken
	sociale positie	gezinsverantwoordelijkheden:
	gezinssamenstelling	onder gezinsverantwoordelijkheden wordt verstaan het aanvragen of opnemen van
		adoptieverlof
		moederschapsverlof
		borstvoedingsverlof
		geboorteverlof
		ouderschapsverlof
		zorgverlof
		pleegouderverlof
		arbeidsverzuim wegens overmacht in verband met dringende familieomstandigheden in geval van ziekte of een ongeval
		flexibele arbeidsregelingen voor zorgdoeleinden
		tijdskrediet
		zorgkrediet

	Raciaal	Niet-raciaal	Gender
			andere wettelijke verlofregelingen met als doelstelling om voor werknemers een betere combinatie van werk en gezin mogelijk te maken
Artikel 4, 5° [en 3] Decreet van het Waals Gewest van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, met inbegrip van discriminatie tussen vrouwen en mannen inzake economie, tewerkstelling en beroepsopleiding	nationaliteit zogenaamd ras huidskleur afkomst nationale of etnische afstamming	leeftijd seksuele geaardheid burgerlijke staat geboorte vermogen geloof of levensbeschouwing politieke overtuiging vakbondsovertuiging taal gezondheidstoestand handicap fysieke of genetische eigenschap sociale afkomst of status	geslacht zwangerschap bevalling borstvoeding moederschap vaderschap co-ouderschap adoptie medisch begeleide voortplanting medische of sociale overgang geslachtsidentiteit genderexpressie gezinsverantwoordelijkheden

Raciaal		Niet-raciaal	Gender
		samenstelling van het gezin	onder gezinsverantwoordelijkheden wordt verstaan het feit dat een persoon heeft verzocht om of gebruik heeft gemaakt van: thematisch verlof flexibele werkregelingen afwezigheid door overmacht

19.2 Toepassingsdomeinen in de federale wetten en de regionale decreten en ordonnanties

	Federaal			Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
	<u>Wet van 30 juli 1981 ter bestrijding van bepaalde vormen van racisme</u>	<u>Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>	<u>Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen</u>	<u>Brussels Wetboek van inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit</u>	<u>Decreet van de Duitstalige Gemeenschap van 19 maart 2012 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Franse Gemeenschap van 12 december 2008 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandeling sbeleid</u>	<u>Decreet van het Waals Gewest van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>
	Artikel 5, § 1	Artikel 5, § 1	Artikel 6, § 1	Artikel 6	Artikel 4	Artikel 4	Artikel 20	Artikel 5
Algemeen	Met uitzondering van de aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de Gemeenschappen of de Gewesten vallen, is deze wet zowel in de overheidssector als in de particuliere sector, met inbegrip van	Met uitzondering van de aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de Gemeenschappen of van de Gewesten vallen, is deze wet zowel in de overheidssector als in de particuliere sector, met inbegrip van	Met uitzondering van de aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de Gemeenschappen en Gewesten vallen, is deze wet zowel in de overheidssector als in de particuliere sector, met inbegrip van overheidsinstellingen	Met inachtneming van de bevoegdheden die door het Gewest, de Gemeenschappen, de Vlaamse Gemeenschap en de Franse Gemeenschap worden uitgeoefend, is dit deel van toepassing op	Dit decreet is van toepassing op alle personen uit de openbare en de private sector, met inbegrip van de openbare instellingen, op elk van de hierna vermeld domeinen, voor zover die onder de territoriale en materiële bevoegdheid van de Duitstalige	Dit decreet is van toepassing, voor elk van de hierna vermelde gebieden, voor zover die gebieden verband houden met het materiële en territoriale bevoegdheidsgebied van de Franse Gemeenschap, voor zover deze de uitoefening	Binnen de grenzen van de aan de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest toegewezen bevoegdheden is elke vorm van discriminatie verboden, zowel in de overheidssector, als in de particuliere sector, met inbegrip van	Met inachtneming van de bevoegdheden uitgeoefend door het Gewest is dit decreet van toepassing op alle personen, zowel voor de overheid als voor de privé-sector, met inbegrip van de openbare instellingen wat

	Federaal			Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
	overheidsinstanties, op alle personen van toepassing met betrekking tot:	overheidsinstanties, op alle personen van toepassing met betrekking tot:	ingen, op alle personen van toepassing met betrekking tot:	alle personen, zowel in de openbare als in de particuliere sector, met inbegrip van de gewestelijke instanties, van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en van de Franse Gemeenschapscommissie, alsook de lokale besturen, met betrekking tot:	Gemeenschap vallen:	van de betrokken bevoegdheid met toepassing van artikel 138 van de Grondwet niet heeft overgedragen, op alle personen, zowel in de openbare sector als in de private sector, waarbij het bepalingen bevat die bestemd worden om de gelijke behandeling te waarborgen:	overheidsinstanties, met betrekking tot:	betreft:
Goederen en diensten	Toegang tot en aanbod van goederen en diensten die publiekelijk beschikbaar zijn	Toegang tot en aanbod van goederen en diensten die publiekelijk beschikbaar zijn	Toegang tot en aanbod van goederen en diensten die publiekelijk beschikbaar zijn	Toegang tot en het verstrekken van goederen en diensten , die los van de betrokken persoon ter beschikking van het publiek staan en buiten de private en familiale sfeer om worden aangeboden,	Toegang tot en aanbod van goederen en diensten die ter beschikking staan van de burgers (art. 3, 17°: de goederen en waren in de zin van de bepalingen van het Verdrag tot	Toegang tot en aanbod van goederen en diensten die ter beschikking van het publiek staan (art. 3, 17°: goederen en waren in de zin van de bepalingen van het Verdrag tot	Aanbod van, toegang tot, levering en genot van goederen en diensten die publiekelijk beschikbaar zijn - al dan niet tegen betaling -, met inbegrip van huisvesting, mobiliteit, onderwijs, sport	Toegang en verstrekken van goederen en diensten die ter beschikking van het publiek staan los van de betrokken persoon en die aangeboden worden buiten de private en familiale levenssfeer om,

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				evenals tot de verrichtingen uitgevoerd in dat verband, met inbegrip van huisvesting, energie en openbaar stads- en streekvervoer (art. 5, 7°: goederen in de zin van de bepalingen van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie inzake het vrij verkeer van goederen) (art. 5, 52°: diensten in de zin van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie)	oprichting van de Europese Gemeenschap betreffende het vrije verkeer van goederen en waren, alsook in de zin van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie) (art. 3, 18°: de diensten van algemeen nut, met inbegrip van de diensten in de zin van artikel 57 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie)	oprichting van de Europese Gemeenschap betreffende het vrije verkeer van goederen en waren) (art. 3, 18°: diensten van algemeen nut, met inbegrip van diensten in de zin van artikel 50 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap)	en energie, alsook bij het sluiten, uitvoeren of beëindigen van overeenkomsten ter zake	evenals de verrichtingen uitgevoerd in dat verband, met inbegrip van alles wat de huisvesting betreft

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
Sociale bescherming	Sociale bescherming, met inbegrip van sociale zekerheid en gezondheidszorg	Sociale bescherming, met inbegrip van sociale zekerheid en gezondheidszorg	Sociale bescherming, met inbegrip van sociale zekerheid en gezondheidszorg	Sociale bescherming, met inbegrip van het beleid en de gezondheidszorg	-	-	Sociale bescherming	Sociale bescherming, met inbegrip van de gezondheidszorg en
Sociale voordelen	Sociale voordelen	Sociale voordelen	Sociale voordelen	Sociale voordelen	Sociale voordelen (art. 3, 16°: de sociale voordelen in de zin van artikel 7, lid 2, van Verordening (EU) nr. 492/2011 van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2011 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Unie)	Sociale voordelen (art. 3, 16°: de sociale voordelen in de zin van artikel 7, § 2, van de Verordening (EEG) nr. 1612/68 van de Raad van 15 oktober 1968 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap, dit is, in het kader van dit decreet, alle verstrekkingen van economische of culturele aard, in zover ze, ongeacht of ze al dan niet in het	Sociale voordelen	Sociale voordelen

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
						kader van een arbeidsovereenkomst worden verleend, door de overheid of privé-instellingen die onder de Franse Gemeenschap ressorteren, worden toegekend		
Aanvullende regelingen voor sociale zekerheid	Aanvullende regelingen voor sociale zekerheid	Aanvullende regelingen voor sociale zekerheid	Aanvullende regelingen voor sociale zekerheid	-	-	-	-	-
Arbeidsbetrekkingen	Arbeidsbetrekkingen	Arbeidsbetrekkingen	Arbeidsbetrekkingen	Arbeidsbetrekkingen (art. 5, 51°: de arbeidsbetrekkingen in overheidsdienst van de Brusselse instanties en lokale besturen)	Arbeidsverhouding (art. 3, 11°: de arbeidsverhouding waarvoor de Duitstalige Gemeenschap (...) bevoegd is)	Betrekkingsverhoudingen (art. 3, 11°: de verhoudingen in het kader van een statutaire betrekking en een contractuele betrekking die de Franse Gemeenschap kan bepalen krachtens de artikelen 9 en 87 van de	Voorwaarden voor toegang tot arbeid in loondienst of als zelfstandige en tot een beroep, met inbegrip van de selectie- en aanstellingscriteria, ongeacht de tak van activiteit en op alle niveaus van de beroepshiërarchie, met inbegrip van	Rechtspositionele en contractuele arbeidsbetrekkingen in : 1° de diensten van de Waalse Regering; 2° de publiekrechtelijke rechtspersoon die van het Gewest afhangen; 3° de

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
						bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen en artikel 127, § 1, 1° van de Grondwet (...)	bevorderingskan- sen, alsook de werkgelegenheid s- en arbeidsvoorwaar- den, met inbegrip van ontslag en beloning (art. 20, 3° lid: als het decreet van 8 mei 2002 houdende evenredige participatie op de arbeidsmarkt niet voorziet in een ruimere rechtsbescher- ming voor de benadeelde persoon)	provincies, de gemeenten, de agglomeraties en de federaties van gemeenten, de verenigingen van provincies, de verenigingen van gemeenten, de autonome provincie- en gemeentebedrij- ven; 4° de Openbare Centra voor maatschappelijk e hulp en de verenigingen opgericht door de Openbare Centra voor maatschappelijk e hulp
Vermelding officieel stuk of PV	Vermelding in officieel stuk of proces-verbaal	Vermelding in officieel stuk of proces-verbaal	Vermelding in officieel stuk of proces-verbaal	Vermelding in officieel stuk of proces-verbaal	-	-	-	-
Lidmaatschap vakorganisatie	Lidmaatschap van of betrokkenheid bij werkgevers- of werknemersorga	Lidmaatschap van of betrokkenheid bij werkgevers- of werknemersorga	Lidmaatschap van of betrokkenheid bij werkgevers- of werknemersorga	Lidmaatschap van of betrokkenheid bij werkgevers- of werknemersorga	-	Aansluiting bij en aanwerving in elke privaatrechtelijke beroepsorganisa	-	-

		Federaal			Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
		nisatie of enige organisatie waarvan de leden een bepaald beroep uitoefenen, met inbegrip van de voordelen die deze organisaties bieden	nisatie of enige organisatie waarvan de leden een bepaald beroep uitoefenen, met inbegrip van de voordelen die deze organisaties bieden	nisatie of enige organisatie waarvan de leden een bepaald beroep uitoefenen, met inbegrip van de voordelen die deze organisaties bieden	nisatie of enige andere organisatie waarvan de leden een bepaald beroep uitoefenen, met inbegrip van de voordelen die dergelijke organisaties bieden		tie die door de Franse Gemeenschap wordt gesubsidieerd		
Publieke activiteit		Toegang tot en deelname aan, alsook elke andere uitoefening van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit toegankelijk voor het publiek	Toegang tot en deelname aan, alsook elke andere uitoefening van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit toegankelijk voor het publiek	Toegang tot en deelname aan, alsook elke andere uitoefening van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit toegankelijk voor het publiek	Toegang tot en de deelname aan, alsook elke andere uitoefening van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit toegankelijk voor het publiek	-	Toegang tot, deelneming aan en elke andere uitoefening van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit die voor het publiek toegankelijk is	Toegang tot en de deelname aan een economische, sociale, culturele of politieke activiteit die buiten de privésfeer worden aangeboden	Toegang tot, deelname aan en iedere andere uitoefening van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit die voor het publiek toegankelijk is
Gemeen- schaps- materies - Culturele aangelegenheden (art. 127, § 1, 1° en 130, § 1	Algemeen	-	-	-	-	Culturele aangelegenheden (art. 3, 14°: het beleid dat de Duitstalige Gemeenschap krachtens art. 4,	-	-	-

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
Grondwet en art. 4 BWHI ¹⁾						§ 1 van de wet van 31 december 1983 tot hervorming van de instellingen voor de Duitstalige Gemeenschap voert)			
	Sport (art. 4, 9° BWHI en 4bis BWBI ²⁾	-	-	-	Gemeentelijke, provinciale, intercommunale en privé- infrastructuren, wat lichamelijke opvoeding, sport en openluchtlevens betreft	-	-	[Zie supra vermelding bij Goederen en diensten]	-
	Sociale promotie (art. 4, 15° BWBI)	-	-	-	Sociale promotie	-	-	-	-
	Beroeps- omscholing en bijscholing en beroeps- opleiding (art. 4, 16° BWBI)	-	-	-	-	-	-	Toegang tot alle vormen en alle niveaus van beroepskeuzevo orlichting, beroeps- opleiding, voortgezette beroeps- opleiding en omscholing, met	Beroeps- opleiding met inbegrip van de bevestiging van de vaardigheden

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
								inbegrip van praktijkervaring (art. 20, 3 ^e lid: als het decreet van 8 mei 2002 houdende evenredige participatie op de arbeidsmarkt niet voorziet in een ruimere rechtsbescher- ming voor de benadeelde persoon)	
Gemeenschapsmateries Onderwijs (art. 127, § 1, 2 ^o en 130, § 1 Grondwet)	-	-	-	-	Schoolvervoer en beheer schoolgebouwen	Onderwijs (art. 3, 12 ^o : het onderwijs dat krachtens art. 130, § 1, 3 ^o van de Grondwet in de Duitstalige Gemeenschap wordt georganiseerd)	Onderwijs (art. 3, 12 ^o : het onderwijs dat in de Franse Gemeenschap wordt verstrekt, alle typen, niveaus en netten inbegrepen, dat door haar wordt geregeld in het kader van de bevoegdheden die haar terzake worden toegewezen	Onderwijs [zie ook supra vermelding bij Goederen en diensten]	-

		Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
								krachtens artikel 127, § 1, 2° van de Grondwet, in zoverre dat onderwijs overeenstemt met het onderwijs bedoeld in artikel 149 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap en met de beroepsopleiding bedoeld in artikel 150 van datzelfde Verdrag)		
Gemeen- schaps- materies – Persoons- gebonden aangelegen- heden (art. 128, § 1 en 130, § 1 Grondwet)	Algemeen	-	-	-	-	-	Persoonsgebond en aangelegenhede n (art. 3, 15°: het beleid dat de Duitstalige Gemeenschap krachtens artikel 4, § 1 van de wet van 31 december 1983 tot hervorming der instellingen	-	-	-

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
						voor de Duitstalige Gemeenschap voert)			
	Gezond- heidsbeleid (art. 5, § 1, I BWHI)	-	-	-	-	--	Gezondheids- beleid (art. 3, 15°: het gezondheidsbel eid in de zin van artikel 5, § 1, I, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen	Gezondheids- zorg	
	Bijstand aan personen (art. 5, § 1, II, BWHI)	-	-	-	Bijstand aan personen	-	-	-	-
Gewestelijke materies (art. 39 Grondwet)	Huisvesting (art. 6, § 1, IV, BWHI)	-	-	-	[Zie supra vermelding bij Goederen en diensten]	-	-	[Zie supra vermelding bij Goederen en diensten]	[Zie supra vermelding bij Goederen en diensten]
	Toerisme (art. 6, § 1, VI, 9° BWHI)	-	-	-	Toerisme	-	-	-	-
	Energie (art. 6, VII BWHI)	-	-	-	[Zie supra vermelding bij Goederen en diensten]	-	-	[Zie supra vermelding bij Goederen en diensten]	-

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
	Tewerk- stellings- beleid (art. 6, § 1, IX BWHI)	-	-	-	Tewerkstelling, zoals bepaald in de bevoegdheden van het Gewest zoals bedoeld in de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen	Werkgelegenhei d (art. 3, 13°: het werkgelegenhei dsbeleid dat de Duitstalige Gemeenschap krachtens art. 6, § 1, IX van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen voert)	-	Arbeidsbemiddel ing en wedertewerkstel ling (art. 20, 3 ^e lid: als het decreet van 8 mei 2002 houdende evenredige participatie op de arbeidsmarkt niet voorziet in een ruimere rechtsbeschermi ng voor de benadeelde persoon)	Toekennen van steun bij de bevordering van de werkgelegenheid Toekennen van steun en premies voor de werkgelegenheid , evenals van financiële incentives aan ondernemingen, in het kader van het economisch beleid, met inbegrip van de sociale economie Arbeidsbemiddel ing Programma's voor wedertewerkstel ling van niet- werkende werkzoekenden Tewerkstelling van personen die het recht op maatschappelijk

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
									e integratie of het recht op financiële maatschappelijk e hulp genieten Tewerkstelling van buitenlandse werknemers Toepassing van de normen met betrekking tot de werkvergunning die wordt afgegeven in overeenstemming met de specifieke verblijfssituatie van de betrokken personen Controle op de actieve en passieve beschikbaarheid van de werklozen en het opleggen van de desbetreffende straffen

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
									Doelgroepenbeleid Bevordering van buurtdiensten en -banen Toekenning van subsidies ter bevordering van de werkgelegenheid skansen van oudere werknemers, de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden van oudere werknemers en de organisatie van het werk voor oudere werknemers Het systeem waarin werknemers het recht hebben om afwezig te zijn van het werk, met behouden van loon, om

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
									erkende opleidingen te volgen Lokale tewerkstellings- agentschappen Outplacement
	Streek- vervoer (art. 6, X, 8° BWHI)	-	-	-	[Zie supra vermelding bij Goederen en diensten]	-	-	[Zie supra vermelding bij Goederen en diensten]	-

19.3 Discriminatievormen in de federale wetten en de regionale decreten en ordonnanties

	Federaal			Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
	<u>Wet van 30 juli 1981 ter bestrijding van bepaalde vormen van racisme</u>	<u>Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>	<u>Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen</u>	<u>Brussels Wetboek van inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit</u>	<u>Decreet van de Duitstalige Gemeenschap van 19 maart 2012 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Franse Gemeenschap van 12 december 2008 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandeling sbeleid</u>	<u>Decreet van het Waals Gewest van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>
Opsomming in ...	Artikel 12	Artikel 14	Artikel 19	Artikel 7	Artikel 5	Artikel 5	Artikel 15	Artikel 15
Directe discriminatie	Artikel 4, 7°	Artikel 4, 7°	Artikel 5, 6°	Artikel 5, 15°	Artikel 3, 3°	Artikel 3, 3°	Artikel 16, § 1	Artikel 4, 7°
Indirecte discriminatie	Artikel 4, 9°	Artikel 4, 9°	Artikel 5, 8°	Artikel 5, 17°	Artikel 5, 3°	Artikel 3, 5°	Artikel 16, § 2	Artikel 4, 9°
Opdracht geven tot discrimineren	Artikel 4, 12°	Artikel 4, 13°	Artikel 5, 12°	Artikel 5, 28°	Artikel 5, 8°	Artikel 3, 8°	Artikel 18	Artikel 4, 14°
Intimidatie	Artikel 4, 10°	Artikel 4, 10°	Artikel 5, 9°	Artikel 5, 24° [discriminerende intimidatie]	Artikel 5, 6°	Artikel 3, 6°	Artikel 17, § 1	Artikel 4, 10°
Seksuele intimidatie	-	-	Artikel 5, 10°	Artikel 5, 25°	Artikel 5, 7°	Artikel 3, 7°	Artikel 17 § 2	Artikel 4, 11°

	Federaal			Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
Cumulatieve discriminatie	Artikel 4, 9°/1	Artikel 4, 9°/1	Artikel 5, 8°/1	-	-	Artikel 3, 29°	- ¹	-
Intersectionele discriminatie	Artikel 4, 9°/2	Artikel 4, 9°/2	Artikel 5, 8°/2	Artikel 5, 18°	-	Artikel 3, 30°	-	-
Weigering redelijke aanpassingen	-	Artikel 4, 12°	-	Artikel 5, 3°	Artikel 5, 9°	Artikel 3, 9°	Artikel 19	Artikel 4, 13°

¹ Artikel 27bis: Als een ongunstige behandeling gebaseerd is op meerdere beschermde kenmerken als vermeld in artikel 15bis wordt bij de beoordeling van die ongunstige behandeling rekening gehouden met de omstandigheid dat meerdere beschermde kenmerken aan de orde zijn, en met de bijzondere kwetsbaarheid van de benadeelde persoon die daaruit kan voortvloeien.

19.4 Rechtsbescherming in de federale wetten en de regionale decreten en ordonnanties

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
		<u>Wet van 30 juli 1981 ter bestrijding van bepaalde vormen van racisme</u>	<u>Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>	<u>Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen</u>	<u>Brussels Wetboek van inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit</u>	<u>Decreet van de Duitstalige Gemeenschap van 19 maart 2012 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Franse Gemeenschap van 12 december 2008 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandeling sbeleid</u>	<u>Decreet van het Waals Gewest van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>
Represaille bescher- ming	Buiten arbeid	Artikel 14	Artikel 16	Artikel 21	Artikel 19 en 21	Artikel 18	Artikel 44	Artikel 37 en 38	Artikel 18
	Arbeid	Artikel 15	Artikel 17	Artikel 22	Artikel 20 en 21	Artikel 19	Artikel 45	Artikel 37 en 38	Artikel 18/1
Stakingsvordering		Artikel 18, § 1	Artikel 20, § 1	Artikel 25, § 1	Artikel 41, § 1	Artikel 23, § 1	Artikel 50, § 1	Artikel 29, § 1, 1 ^e lid	Artikel 20, § 1
Bemiddeling		-	-	-	-	-	-	-	Artikel 16 Elke persoon die zich als een slachtoffer van een directe of indirecte discriminatie beschouwt, kan een beroep doen op een bemiddelingsdie

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
									nst. Volgens de aard van de handeling en met inachtneming van hun bevoegdheden handelen het Centrum en het Instituut als bemiddelingsdie nsten.
Schade- vergoeding	Buiten arbeid	Artikel 16, § 2, 1° 1.950 euro of 3.900 euro	Artikel 18, § 2, 1° 1.950 euro of 3.900 euro	Artikel 23, § 2, 1° 1.950 euro of 3.900 euro	Artikel 22, § 2 2.000 euro tot 6.000 euro Artikel 24, § 2: Specifieke regeling voor huisvesting: 6 maanden huur.	Artikel 20, § 2, 1° 650 euro of 1.300 euro	Artikel 46, § 2, 1° 1.950 euro of 3.900 euro	Artikel 28, § 2, 1° lid, 2° 1.950 euro Op verzoek van een van de partijen kan de rechter bij een met bijzondere redenen omklede beslissing de forfaitaire schadevergoe- ding verminderen naar een bedrag van 1.000 euro of verhogen naar een bedrag van 3.900 euro.	Artikel 19, § 2, 1° 650 euro of 1.300 euro

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
	Indexatie (buiten arbeid)	Artikel 16, § 2, 1° Wordt op 1 januari aangepast aan index consumptieprijs en.	Artikel 18, § 2, 1° Wordt op 1 januari aangepast aan index consumptieprijs en.	Artikel 23, § 2, 1° Wordt op 1 januari aangepast aan index consumptieprijs en.	Artikel 22, § 4 Wordt op 1 januari aangepast aan index consumptieprijs en.	Artikel 20, § 3 Regering kan op 1 januari aanpassen aan index consumptieprijs en.	Artikel 46, § 2, 3° Wordt op 1 januari aangepast aan index consumptieprijs en.	Artikel 28, § 2, 1° lid, 2° Wordt op 1 januari aangepast aan index consumptieprijs en.	Artikel 19, § 2, 3° Wordt op 1 januari aangepast aan index consumptieprijs en.
	Arbeid	Artikel 16, § 2, 2° 3 of 6 maanden brutoloon	Artikel 18, § 2, 2° 3 of 6 maanden brutoloon	Artikel 23, § 2, 2° 3 of 6 maanden brutoloon	Artikel 23, § 2 3 of 6 maanden brutoloon	Artikel 20, § 2, 2° 3 of 6 maanden brutoloon	Artikel 46, § 2, 2° 3 of 6 maanden brutoloon	Artikel 28, § 2, 1° lid, 1° 6 maanden brutoloon Op verzoek van een van de partijen, kan de rechter bij een met bijzondere redenen omklede beslissing de forfaitaire schadevergoe- ding verminderen tot 3 maanden brutobeloning of verhogen tot 9	Artikel 19, § 2, 2° 3 of 6 maanden brutoloon

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
								maanden brutobeloning.	
Cumul schade- vergoe- dingen	Artikel 16, § 2, 3° en 4°	Artikel 18, § 2, 3° en 4°	Artikel 16, § 2, 3° en 4°	Artikel 22, § 3	-	Artikel 46, § 2, 4° en 5°	Artikel 27bis	-	
	Rechter oordeelt over cumulatie forfaitaire schadevergoedin gen.	Rechter oordeelt over cumulatie forfaitaire schadevergoedin gen.	Rechter oordeelt over cumulatie forfaitaire schadevergoedin gen.	In geval van meervoudige discriminatie wordt de forfaitaire marge afzonderlijk toegepast op elke vastgestelde discriminatie		Rechter oordeelt over cumulatie forfaitaire schadevergoedin gen.	Als een ongunstige behandeling gebaseerd is op meerdere beschermden kenmerken als vermeld in artikel 15bis wordt bij de beoordeling van die ongunstige behandeling rekening gehouden met de		
	(schade- vergoeding mag in geen geval minder bedragen dan forfaitaire schadevergoedin g ingevolge schending van één criterium)	(schade- vergoeding mag in geen geval minder bedragen dan forfaitaire schadevergoedin g ingevolge schending van één criterium)	(schade- vergoeding mag in geen geval minder bedragen dan forfaitaire schadevergoedin g ingevolge schending van één criterium)	Artikel 23, § 3		(schade- vergoeding mag in geen geval minder bedragen dan forfaitaire schadevergoedin g ingevolge schending van één criterium)	omstandigheid dat meerdere beschermden kenmerken aan de orde zijn, en met de bijzondere kwetsbaarheid van de benadeelde persoon die daaruit kan voortvloeien		

Federaal					Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
					De forfaitaire schadevergoeding in het geval van discriminatie in het kader van de arbeidsbetrekkingen kan worden gecumuleerd met beschermingsvergoedingen ten gevolge van de beëindiging van een arbeidsrelatie, tenzij anders vereist door of krachtens de wet		De forfaitaire schadevergoeding in het geval van discriminatie in het kader van de arbeidsbetrekkingen kan worden gecumuleerd met beschermingsvergoedingen ten gevolge van de beëindiging van een arbeidsrelatie, tenzij anders vereist door of krachtens de wet		intresten voorzien in het decreet kunnen worden gecumuleerd met de beschermingsvergoedingen betaald naar aanleiding van de beëindiging van een arbeidsverhouding, tenzij uitdrukkelijk anders bepaald bij of krachtens een wet of decreet
Aanplakking bekendmaking	en	Artikel 18, § 3 De voorzitter van de rechtbank kan bevelen dat zijn beslissing of de samenvatting die hij opstelt, wordt aangeplakt tijdens de door hem bepaalde termijn, zowel	Artikel 18, § 3 De voorzitter van de rechtbank kan bevelen dat zijn beslissing of de samenvatting die hij opstelt, wordt aangeplakt tijdens de door hem bepaalde termijn, zowel	Artikel 25, § 3 De voorzitter van de rechtbank kan bevelen dat zijn beslissing of de samenvatting die hij opstelt, wordt aangeplakt tijdens de door hem bepaalde termijn, zowel	Artikel 41, § 3 De voorzitter van de rechtbank kan bevelen dat een samenvatting van zijn beslissing die hij opstelt, wordt aangeplakt tijdens de door hem bepaalde termijn, zowel	Artikel 23, § 3 De voorzitter van de rechtbank kan bevelen dat zijn beslissing of de samenvatting die hij opstelt, wordt aangeplakt tijdens de door hem bepaalde termijn, zowel	Artikel 50, § 3 De voorzitter van de rechtbank kan bevelen dat zijn beslissing of de samenvatting die hij opstelt, wordt aangeplakt tijdens de door hem bepaalde termijn, zowel	Artikel 29, § 3 De voorzitter van de rechtbank kan bevelen dat zijn beslissing of de samenvatting die hij opstelt, wordt aangeplakt tijdens de door hem bepaalde termijn, zowel	Artikel 20, § 3 De voorzitter van de rechtbank kan bevelen dat zijn beslissing of de samenvatting die hij opstelt met waarborging van de anonimiteit van het slachtoffer,

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
	buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder of de lokalen die hem toebehoren, en dat zijn vonnis of de samenvatting ervan in kranten of op enige andere wijze wordt bekendgemaakt, dit alles op kosten van de overtreder.	buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder of de lokalen die hem toebehoren, en dat zijn vonnis of de samenvatting ervan in kranten of op enige andere wijze wordt bekendgemaakt, dit alles op kosten van de overtreder.	buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder of de lokalen die hem toebehoren, en dat zijn vonnis of de samenvatting ervan in kranten of op enige andere wijze wordt bekendgemaakt, dit alles op kosten van de overtreder.	buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder of de lokalen die hem toebehoren, en bevelen dat deze samenvatting in kranten of op enige andere wijze wordt bekendgemaakt, met uitzondering van een publicatie op het internet, dit alles op kosten van de overtreder. Het besluit tot bekendmaking, publicatie en/of verspreiding steunt op de noodzaak om een einde te maken aan de handeling die een inbreuk vormt op de bepalingen van dit deel en om toekomstige	buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder of de lokalen die hem toebehoren, en dat zijn vonnis of de samenvatting ervan in kranten of op enige andere wijze wordt bekendgemaakt, dit alles op kosten van de overtreder. Deze maatregelen van openbaarmaking mogen evenwel slechts opgelegd worden indien zij er kunnen toe bijdragen dat het bestreden feit of de uitwerking ervan ophouden	buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder of de lokalen die hem toebehoren, en dat zijn vonnis of de samenvatting ervan in kranten of op enige andere wijze wordt bekendgemaakt, dit alles op kosten van de overtreder. Deze maatregelen van openbaarmaking mogen evenwel slechts opgelegd worden indien zij ertoe kunnen bijdragen dat de gewraakte daad of de uitwerking ervan ophouden	buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder of de lokalen die hem toebehoren, en dat zijn vonnis of de samenvatting ervan in kranten of op enige andere wijze wordt bekendgemaakt. De overtreder moet de kosten daarvan dragen. De maatregelen van openbaarmaking, vermeld in het eerste lid, mogen evenwel slechts worden opgelegd als en in de mate dat de voorzitter van de rechtbank deze passend en noodzakelijk acht in het licht van een of meer van de volgende doeleinden:	wordt aangeplakt tijdens de door hem bepaalde termijn, zowel buiten als binnen de inrichtingen van de overtreder of de lokalen die hem toebehoren, en dat zijn vonnis of de samenvatting ervan in kranten of op enige andere wijze wordt bekendgemaakt, dit alles op kosten van de overtreder

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				discriminatie te voorkomen. De methoden van bekendmaking, publicatie en/of verspreiding worden gemotiveerd in het licht van dezelfde doelstellingen. De samenvatting is volledig anoniem wat het slachtoffer betreft. De identiteit van de dader van de discriminatie wordt vermeld indien het een rechtspersoon betreft. Indien de dader een meerderjarige natuurlijke persoon is, kan de voorzitter van de rechtbank bevelen dat zijn of haar identiteit wordt vermeld indien hij of zij, in het licht van			1° het slachtoffer van de discriminatie genoegdoening verschaffen voor de geleden morele schade; 2° de verweerder ertoe aanzetten zijn discriminerend gedrag te stoppen of niet te herhalen; 3° andere door de vastgestelde discriminatie benadeelde personen kennis laten nemen van de vastgestelde inbreuk zodat zij in voorkomend geval hun rechten jegens de betrokken overtreder kunnen doen gelden; 4° andere rechtsonderhorigen ervan op de hoogte stellen welke	

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				de omstandigheden van de zaak, van mening is dat een dergelijke vermelding strikt noodzakelijk is om een einde te maken aan de handeling die in strijd is met de bepalingen van dit deel, of om toekomstige discriminatie door dezelfde dader te voorkomen. De beslissing om de identiteit van de dader te vermelden wanneer deze een meerderjarige natuurlijke persoon is, is onderworpen aan een specifieke motivering door de voorzitter van de rechtbank. In afwijking van			gedragingen hen aan sancties kunnen blootstellen; 5° het publiek zo ruim mogelijk kennis laten nemen van de beslissing en de gronden waarop die is gebaseerd. De voorzitter van de rechtbank kan de maatregelen van openbaarmaking , vermeld in het eerste lid, niet bevelen zonder de partijen daarover te hebben gehoord. De maatregelen van openbaarmaking , vermeld in het eerste lid, worden uitgevoerd met inachtneming van de	

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				het eerste lid kan publicatie op het internet worden bevolen wanneer het slachtoffer daarom verzoekt, ten opzichte van de dader van discriminatie die een rechtspersoon is, indien de waargenomen discriminatie plaatsvond in een context van systematische discriminatie zoals bedoeld in § 1. De beslissing om de samenvatting op het internet te publiceren is onderworpen aan een specifieke motivering door de voorzitter van de rechtbank. Publicatie op het internet kan ook worden bevolen			voorschriften inzake pseudonimisering vermeld in artikel 782, § 5, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek, tenzij de voorzitter van de rechtbank op uitdrukkelijk verzoek van de betrokken natuurlijke persoon anders beslist.	

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				als het slachtoffer daarom verzoekt, ongeacht of de dader een rechtspersoon of een meerderjarige natuurlijk persoon is, als de vastgestelde discriminatie zich op het internet heeft voorgedaan. Indien de dader een meerderjarige natuurlijk persoon is, mag zijn of haar identiteit alleen worden vermeld in de in het eerste lid bedoelde omstandigheden , rekening houdend met de gevolgen van publicatie op het internet voor zijn of haar privéleven.				

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				Artikel 25 Bekennmaking van de beslissing ten gronde				
Dwangsom	Artikel 17	Artikel 19	Artikel 24	Artikel 42	Artikel 21	Artikel 47	Artikel 30	Artikel 21
Positieve maatregelen	Artikel 18, § 1, 3 ^e lid De voorzitter van de rechtbank heeft de mogelijkheid om positieve maatregelen op te leggen om de herhaling van gelijkaardige daden die een overtreding van de bepalingen van deze wet vormen, te voorkomen.	Artikel 20, § 1, 3 ^e lid De voorzitter van de rechtbank heeft de mogelijkheid om positieve maatregelen op te leggen om de herhaling van gelijkaardige daden die een overtreding van de bepalingen van deze wet vormen, te voorkomen.	Artikel 25, § 1, 3 ^e lid De voorzitter van de rechtbank heeft de mogelijkheid om positieve maatregelen op te leggen om de herhaling van gelijkaardige daden die een overtreding van de bepalingen van deze wet vormen, te voorkomen.	Artikel 41, § 1 lid Indien de voorzitter van de rechtbank dit nodig acht, kan hij positieve bevelen uitvaardigen om een herhaling van de vastgestelde discriminatie te voorkomen.	-	-	Artikel 29, § 1, 2 ^e lid De voorzitter van de rechtbank heeft de mogelijkheid om positieve maatregelen op te leggen met het oog op de beëindiging van de overtreding van de bepalingen van dit decreet of het voorkomen van de herhaling van gelijkaardige daden die een overtreding van de bepalingen van dit decreet vormen. De voorzitter van de	Artikel 20, § 2/1 lid De voorzitter van de rechtbank kan positieve maatregelen uitvaardigen om herhaling te voorkomen van soortgelijke handelingen die een inbreuk vormen op de bepalingen van dit decreet.

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeenschap	Franse Gemeenschap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
							rechtbank kan daarbij een termijn opleggen waarbinnen de opgelegde positieve maatregelen uitgevoerd moeten worden.	

19.5 Redelijke aanpassingen

	Federaal	Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
	<u>Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>	<u>Brussels Wetboek van inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit</u>	<u>Decreet van de Duitstalige Gemeenschap van 19 maart 2012 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Franse Gemeenschap van 12 december 2008 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid</u>	<u>Decreet van het Waals Gewest van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>
Definitie redelijke aanpassingen	Artikel 4, 12° Passende maatregelen die in een concrete situatie en naargelang de behoefte worden getroffen om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang te hebben tot, deel te nemen aan en vooruit te komen in de aangelegenheid en waarop deze	Artikel 5, 3° Passende maatregelen die in een concrete situatie en naargelang de behoefte worden getroffen, en die geen onevenredige of buitensporige last vormen, om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang te krijgen en te	Artikel 3, 9° Passende maatregelen die in een concrete situatie en naargelang de behoefte worden getroffen om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang te hebben tot, deel te nemen aan en vooruit te komen in de aangelegenheid en waarop dit	Artikel 3, 9° Onverminderd de definitie die wordt gegeven door de overheid die daarvoor bevoegd is krachtens artikel 5, § 1, II, 4°, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, samen met artikel 3septies van het decreet II van 19 juli 1993 tot	Artikel 19 Er is sprake van het weigeren van redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap als aanpassingen worden geweigerd die geen onevenredige belasting betekenen, of waarvan de belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen. Als aanpassing wordt beschouwd, elke concrete maatregel, van materiële of immateriële aard, die de beperkende invloed van een onaangepaste omgeving op de participatie van een persoon met een handicap neutraliseert. De redelijkheid van de aanpassing, vermeld in het eerste lid, wordt beoordeeld op basis van onder meer de volgende indicatoren: 1° de financiële impact van de aanpassing, waarbij rekening wordt gehouden met eventuele ondersteunende financiële tegemoetkomingen en de financiële draagkracht van degene op wie de	Artikel 4, 13° De passende maatregelen die in een concrete situatie en naargelang de behoefte worden getroffen om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang te hebben tot, deel te nemen aan en vooruit te komen in de aangelegenheden waarop dit decreet van toepassing is, tenzij deze maatregelen een onevenredige

Federaal	Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
wet van toepassing is, tenzij deze maatregelen een onevenredige belasting vormen voor de persoon die deze maatregelen moet treffen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het gevoerde overheidsbeleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd.	behouden tot huisvesting, werkgelegenheid, deelneming en vooruitgang te boeken, of, in het algemeen, toegang te krijgen tot, deel te nemen aan en vooruitgang te boeken op de onder deze Wetboek vallende toepassingsgebieden en activiteiten.	decreet van toepassing is, tenzij deze maatregelen een onevenredige belasting vormen voor de persoon die deze maatregelen moet treffen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het gevoerde overheidsbeleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd.	toekenning van de uitoefening van sommige bevoegdheden van de Franse Gemeenschap aan het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschaps commissie, zijn de redelijke aanpassingen de passende maatregelen die in een concrete situatie en naargelang de behoefte worden getroffen om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang te hebben tot, deel te nemen aan en vooruit te komen op de in artikel 4 bedoelde gebieden, tenzij deze	aanpassingsplicht rust; 2° de organisatorische impact van de aanpassing; 3° de te verwachten frequentie en duur van het gebruik van de aanpassing door personen met een handicap; 4° de impact van de aanpassing op de levenskwaliteit van een daadwerkelijke of potentiële gebruiker met een handicap of daadwerkelijke of potentiële gebruikers met een handicap; 5° de impact van de aanpassing op de omgeving en op andere gebruikers; 6° het ontbreken van gelijkwaardige alternatieven; 7° het verzuim van voor de hand liggende of wettelijk verplichte normen.	belasting vormen voor de persoon die deze maatregelen moet treffen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het gevoerde overheidsbeleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd.

	Federaal	Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				maatregelen een onevenredige belasting vormen voor de persoon die deze maatregelen moet treffen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het gevoerde overheidsbeleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd.		
Discriminatie	Artikel 14 In de aangelegenheid en die onder het	Artikel 7 Gelijke behandeling in de zin van dit Wetboek houdt	Artikel 5 Elke vorm van discriminatie op grond van minstens één	Artikel 5 Elke discriminatie op grond van één van de	Artikel 15 Tenzij anders is vermeld, wordt in dit decreet onder discriminatie verstaan: (...) 6° het weigeren van redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap.	Artikel 15 In de aangelegenheden die onder het toepassingsgebied

Federaal	Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
toepassings- gebied van deze wet vallen, is elke vorm van discriminatie verboden. Voor de toepassing van deze titel wordt onder discriminatie verstaan: (...) een weigering om redelijke aanpassingen te treffen ten voordele van een persoon met een handicap.	het verbod in op elke vorm van discriminatie. In de zin van dit Wetboek, zijn de volgende gedragingen verboden: (...) 4° weigering van redelijke aanpassingen.	van de beschermde criteria is verboden. Onder discriminatie verstaat men: (...) 5° een weigering om redelijke aanpassingen te treffen ten voordele van een persoon met een handicap.	beschermde criteria is verboden. In het kader van dit decreet, omvat het woord discriminatie, behoudens anders luidende bepaling, de volgende begrippen: (...) 4° de weigering de redelijke aanpassingen ten behoeve van een gehandicapte persoon te treffen, onverminderd de regels die op dat gebied worden uitgevaardigd door de overheid die bevoegd is krachtens artikel 5, § 1, II, 4°, van de		van dit decreet vallen, is elke vorm van discriminatie verboden. In de zin van dit hoofdstuk wordt verstaan onder discriminatie : (...) 6° een weigering om redelijke aanpassingen ten gunste van een gehandicapte persoon in te voeren.

	Federaal	Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, in samenhang met artikel 3septies van het decreet II van 19 juli 1993 tot toekenning van de uitoefening van sommige bevoegdheden van de Franse Gemeenschap aan het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschaps commissie.		
Rechtvaardiging indirect onderscheid	Artikel 9 Elk indirect onderscheid op grond van een of meer beschermde criteria vormt een indirecte discriminatie, (...) tenzij, in het geval van	Artikel 10 Elk indirect onderscheid op grond van één of meerdere van de beschermde criteria vormt een indirecte discriminatie, tenzij: (...) 2° in	Artikel 5 Elk indirect onderscheid op grond van minstens een van de beschermde criteria vormt een indirecte discriminatie, tenzij: (...) 2° in	Artikel 5 Elke indirecte discriminatie op grond van één van de beschermde criteria maakt een indirecte discriminatie uit, (...) 2° tenzij het, in	Artikel 16, § 2 Er is sprake van indirecte discriminatie als een ogenschijnlijk neutrale bepaling, maatstaf of handelswijze personen met een of meer werkelijke of vermeende, eigen of bij associatie toegekende beschermde kenmerken in vergelijking met andere personen kan benadelen, tenzij: (...) - in het geval van indirect onderscheid op grond van een handicap aangetoond wordt dat geen redelijke aanpassingen getroffen kunnen worden.	Artikel 9 Elk indirect onderscheid op grond van een of verschillende van de beschermde criteria vormt een indirecte discriminatie, (...) tenzij, in het geval van indirect

Federaal	Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
indirect onderscheid op grond van een handicap, aangetoond wordt dat geen redelijke aanpassingen getroffen kunnen worden.	het geval van een indirecte discriminatie op grond van een situatie van handicap, er wordt aangetoond dat er geen redelijke aanpassingen mogelijk zijn op grond van de artikelen 11 en 12 van dit Wetboek. Artikel 12 § 1 Vormt geen indirecte discriminatie, het onderscheid op grond van een handicap, wanneer wordt aangetoond dat er geen redelijke aanpassingen getroffen mogelijk zijn, zonder een onevenredige	het geval van indirect onderscheid op grond van een handicap, aangetoond wordt dat geen redelijke aanpassingen getroffen kunnen worden.	geval van indirect onderscheid op grond van een handicap, bewezen wordt dat geen redelijke aanpassing kan worden getroffen.		onderscheid op grond van een handicap, aangetoond wordt dat geen redelijke aanpassing getroffen kan worden.

Federaal		Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
		belasting te creëren. § 2. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het gevoerde overheidsbeleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd. § 3. De gewestelijke instanties, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie, de lokale besturen, de intermediaire				

Federaal		Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
		organisaties en de operatoren van socio-professionele inschakeling, zijn verplicht om, wanneer zij een als onredelijke beschouwde aanpassing weigeren, de betrokken persoon met een handicap of de mantelzorger een gelijkwaardig alternatief aan te bieden.				
Procedure		Artikel 11 In het geval dat een persoon met een handicap verzoekt om een aanpassing in verband met zijn handicap, of in het geval dat een mantelzorger			Artikel 26bis § 1 Elke persoon die onderworpen is aan het discriminatieverbod, vermeld in dit decreet, neemt passende maatregelen om het aanvragen van redelijke aanpassingen als vermeld in artikel 19, te faciliteren, zoals het ter beschikking stellen van een aanvraagformulier dat ook elektronisch kan worden ingevuld, zonder dat andere communicatiemiddelen worden uitgesloten. De Vlaamse Regering stelt een model vast van het voormelde aanvraagformulier. De persoon, vermeld in het eerste lid, verstrekt de	

Federaal		Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
		van een persoon met een handicap verzoekt om een aanpassing in verband met die handicap, wordt deze uitgevoerd. Mocht dit niet gebeuren, wordt de persoon met een handicap of de mantelzorger verwezen naar de persoon die aan het verzoek kan voldoen, ofwel geïnformeerd over de redenen voor de weigering in het geval van een onredelijk verzoek om aanpassing, en krijgt hij, zo nodig, een gelijkwaardig alternatief aangeboden.			aanvrager van redelijke aanpassingen als vermeld in artikel 19, zo spoedig mogelijk en in ieder geval binnen dertig dagen nadat die persoon de voormelde aanvraag heeft ontvangen, informatie over het gevolg dat aan de aanvraag is gegeven. § 2. In uitzonderlijke gevallen en als dat nodig is, kan de termijn, vermeld in paragraaf 1, tweede lid, met dertig dagen worden verlengd. De aanvrager wordt binnen de termijn, vermeld in paragraaf 1, tweede lid, op de hoogte gebracht van de voormelde verlenging en van de reden of redenen daarvoor. § 3. Als de aanvraag van redelijke aanpassingen, vermeld in paragraaf 1, op het eerste gezicht buitensporig is of op een te algemene wijze is geformuleerd om ze te kunnen onderzoeken, vraagt de persoon, vermeld in paragraaf 1, eerste lid, zo spoedig mogelijk en uiterlijk binnen de termijn, vermeld in paragraaf 1, tweede lid, aan de aanvrager om zijn aanvraag te specificeren of te vervolledigen. De persoon, vermeld in paragraaf 1, eerste lid, motiveert dat verzoek en geeft, als dat mogelijk is, aan welke bijkomende gegevens nodig zijn om de aanvraag te kunnen onderzoeken. Een nieuwe termijn van dertig dagen begint te lopen vanaf het moment dat de aanvrager zijn aanvraag gespecificeerd of vervolledigd heeft. Artikel 26ter Als de persoon, vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, beslist om de aanvraag van redelijke aanpassingen, vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, volledig of gedeeltelijk in te willigen, voert hij die beslissing zo spoedig mogelijk uit, uiterlijk binnen zestig dagen vanaf	

Federaal	Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				de dag waarop de voormelde beslissing is genomen. Als de persoon, vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, oordeelt dat hij meer tijd nodig heeft om zijn beslissing uit te voeren, kan hij de termijn, vermeld in het eerste lid, verlengen met dertig dagen. De aanvrager van redelijke aanpassingen als vermeld in artikel 19, wordt binnen de termijn, vermeld in het eerste lid, op de hoogte gebracht van een dergelijke verlenging en van de reden of redenen daarvoor. Artikel 26quater Als de persoon, vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, de aanvraag van redelijke aanpassingen, vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, volledig of gedeeltelijk afwijst, deelt hij de aanvrager de redenen voor die afwijzing mee en informeert hij hem over de mogelijkheid om klacht in te dienen bij het Vlaams Mensenrechteninstituut, vermeld in het decreet van 28 oktober 2022 tot oprichting van een Vlaams Mensenrechteninstituut en een vordering in te stellen bij de rechter conform afdeling V van dit decreet. Als de persoon, vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, geen beslissing meedeelt aan de aanvrager van redelijke aanpassingen als vermeld in artikel 19 binnen de termijnen, vermeld in artikel 26bis, wordt de aanvraag van redelijke aanpassingen, vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, geacht te zijn afgewezen en heeft de aanvrager het recht om klacht in te dienen bij het voormelde Vlaams Mensenrechteninstituut en een vordering in te stellen bij de rechter conform afdeling V van dit decreet.	

Federaal	Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				Artikel 26quinquies <het verstrekken van de informatie, vermeld in deze afdeling, en het treffen van de redelijke aanpassingen, vermeld in artikel 19, is kosteloos voor de aanvrager van redelijke aanpassingen als vermeld in artikel 19. Als aanvragen van redelijke aanpassingen als vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, kennelijk ongegrond of buitensporig zijn, onder andere door het repetitieve karakter ervan, kan de persoon, vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, een van de volgende beslissingen nemen: 1° beslissen om een redelijke vergoeding aan te rekenen in het licht van de administratieve kosten waarmee het beantwoorden van de aanvragen gepaard gaat; 2° beslissen om de aanvragen niet te beantwoorden. Het is aan de persoon, vermeld in artikel 26bis, § 1, eerste lid, om de kennelijk ongegronde of buitensporige aard van de aanvraag, vermeld in het eerste lid, aan te tonen. Artikel 26sexies Deze afdeling doet geen afbreuk aan decretale bepalingen die in een ruimere rechtsbescherming voorzien voor personen met een handicap.	
Specifieke bepalingen (beroepsopleiding)		Artikel 30 Om de toepassing van het beginsel van de gelijke behandeling ten aanzien van			Artikel 13 Om de naleving van het principe van de gelijkheid van behandeling ten opzichte van de gehandicapte

Federaal		Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
		personen met een handicap te waarborgen, dienen redelijke aanpassingen te worden verricht. Dit betekent met name dat de in artikel 28 bedoelde personen in een concrete situatie de passende maatregelen treffen om de toegang mogelijk te maken tot de beroepsoriëntatie, de informatie over beroepen, opleidings-, vervolmakingen omschakelings maatregelen, tenzij deze maatregelen een onevenredige last opleggen.				personen te waarborgen, moeten redelijke aanpassingen uitgevoerd worden. Dat betekent dat de operator naar gelang van de behoeften de passende maatregelen in een concrete situatie treft met name om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang te hebben tot een opleiding of in aanmerking te komen voor een hulpverlening voor de inschakeling in het arbeidsproces of nog om toegang te hebben tot een betrekking, tenzij deze maatregelen een onevenredige belasting vormen voor de operator. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd

	Federaal	Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
		Deze last mag niet worden beschouwd als onevenredig indien deze in toereikende mate wordt gecompenseerd door geldende maatregelen.				door bestaande maatregelen in het kader van het gevoerde beleid inzake de integratie en de beroepsopleiding van personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd. De Regering wordt ertoe gemachtigd om het begrip van redelijke aanpassing te omschrijven en om de toepassingsmodaliteiten van het in het vorige lid bedoelde principe te bepalen.
Specifieke bepalingen (onderwijs)				Decreet van de Franse Gemeenschap van 30 januari 2014 betreffende het inclusief [voor de studenten met een handicap]		

Federaal		Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeenschap en Gewest	Waals Gewest
				hoger onderwijs Decreet van de Franse Gemeenschap van 30 juni 2016 betreffende het inclusief onderwijs voor sociale promotie Wetboek van de Franse Gemeenschap van 3 mei 2019 voor het basis- en secundair onderwijs (Titel VII – Hoofdstuk VIII)		

19.6 Positieve actie

	Federaal			Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
	<u>Wet van 30 juli 1981 ter bestrijding van bepaalde vormen van racisme</u>	<u>Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>	<u>Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen</u>	<u>Brussels Wetboek van inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit</u>	<u>Decreet van de Duitstalige Gemeenschap van 19 maart 2012 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Franse Gemeenschap van 12 december 2008 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie</u>	<u>Decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid</u>	<u>Decreet van het Waals Gewest van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie</u>
Definitie positieve actie	Artikel 4, 11° Specifieke maatregelen om de nadelen verband houdende met een of meer beschermde criteria te voorkomen of te compenseren, met het oog op het waarborgen van een volledige gelijkheid in de praktijk.	Artikel 4, 11° Specifieke maatregelen om de nadelen verband houdende met een of meer beschermde criteria te voorkomen of te compenseren, met het oog op het waarborgen van een volledige gelijkheid in de praktijk.	Artikel 4, 11° Specifieke maatregelen om de nadelen verband houdende met een of meer beschermde criteria te voorkomen of te compenseren, met het oog op het waarborgen van een volledige gelijkheid in de praktijk.	Artikel 5, 1° Specifieke maatregelen om de nadelen verband houdende met één of meer van de beschermde criteria te voorkomen of te compenseren, met het oog op het waarborgen van een volledige gelijkheid in de praktijk.	-	Artikel 3, 10° De specifieke maatregelen zoals bedoeld in hoofdstuk V van deze Titel die bestemd zijn om de nadelen in verband met één van de beschermde criteria te compenseren, met het oog op het waarborgen van een volledige gelijkheid in de praktijk.	-	Artikel 4, 12° De specifieke maatregelen zoals bedoeld in hoofdstuk VIII die bestemd zijn om de nadelen verband houdende met één of verschillende van de beschermde criteria te voorkomen of te compenseren, met het oog op het waarborgen

	Federaal			Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
								van een volledige gelijkheid in de praktijk.
Positieve actie als rechtvaardiging van een onderscheid	Artikel 10, § 1 Een direct of indirect onderscheid op grond van een of meer beschermde criteria geeft nooit aanleiding tot de vaststelling van enige vorm van discriminatie wanneer dit directe of indirecte onderscheid een maatregel van positieve actie inhoudt.	Artikel 10, § 1 Een direct of indirect onderscheid op grond van een of meer beschermde criteria geeft nooit aanleiding tot de vaststelling van enige vorm van discriminatie wanneer dit direct of indirect onderscheid een maatregel van positieve actie inhoudt.	Artikel 16, § 1 Een direct of indirect onderscheid op grond van een of meer beschermde criteria geeft nooit aanleiding tot de vaststelling van enige vorm van discriminatie wanneer dit direct of indirect onderscheid een maatregel van positieve actie inhoudt.	Artikel 16, § 1 Een onderscheid op grond van één of meerdere beschermde criteria geeft nooit aanleiding tot de vaststelling van enige vorm van directe, indirecte of intersectionele discriminatie, noch van een opdracht tot discriminatie wanneer dit onderscheid een maatregel van positieve actie inhoudt die is aangenomen met inachtneming van het door de gewestregering	Artikel 11, 2 ^e lid Een direct of indirect onderscheid op grond van minstens een van de beschermde criteria geeft nooit aanleiding tot de vaststelling van enige vorm van discriminatie wanneer dit direct of indirect onderscheid een maatregel van positieve actie inhoudt.	Artikel 6, § 1 Een direct of indirect onderscheid op grond van één van de beschermde criteria kan niet worden geïnterpreteerd als een vorm van discriminatie, wanneer dat onderscheid uit de tenuitvoerlegging van een positieve actie voortvloeit.		Artikel 12, § 1 Een direct of indirect onderscheid op grond van één of verschillende van de beschermde criteria geeft nooit aanleiding tot de vaststelling van enige vorm van discriminatie wanneer dit direct of indirect onderscheid een maatregel van positieve actie inhoudt zoals bedoeld in artikel 14.

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
				, het College en het Verenigd College gezamenlijk vastgestelde regelgevingska- der.				
Voorwaarden positieve actie	Artikel 10, § 2 Er moet een kennelijke ongelijkheid zijn. Het verdwijnen van deze ongelijkheid moet worden aangewezen als een te bevorderen doelstelling. De maatregel van positieve actie moet van tijdelijke aard zijn en van dien aard zijn dat hij verdwijnt zodra de beoogde doelstelling is bereikt.	Artikel 10, § 2 Er moet een kennelijke ongelijkheid zijn. Het verdwijnen van deze ongelijkheid moet worden aangewezen als een te bevorderen doelstelling. De maatregel van positieve actie moet van tijdelijke aard zijn en van dien aard zijn dat hij verdwijnt zodra de beoogde doelstelling is bereikt.	Artikel 16, § 2 Er moet een kennelijke ongelijkheid zijn. Het verdwijnen van deze ongelijkheid moet worden aangewezen als een te bevorderen doelstelling. De maatregel van positieve actie moet van tijdelijke aard zijn en van dien aard zijn dat hij verdwijnt zodra de beoogde doelstelling is bereikt.	Artikel 16, § 2 Er moet een kennelijke ongelijkheid zijn. Het verdwijnen van deze ongelijkheid moet worden aangewezen als een te bevorderen doelstelling. De maatregel van positieve actie moet van tijdelijke aard zijn en van dien aard zijn dat hij verdwijnt zodra de beoogde doelstelling is bereikt.	Artikel 11, 3 ^e lid Er moet een kennelijke ongelijkheid zijn. Het verdwijnen van deze ongelijkheid moet worden aangewezen als een te bevorderen doelstelling. De maatregel van positieve actie is van tijdelijke aard en is van dien aard dat hij verdwijnt zodra de beoogde doelstelling is bereikt.	Artikel 6, § 2 Er moet een blijkbare ongelijkheid voorhanden zijn. Het wegwerken van die ongelijkheid moet worden aangewezen als een na te streven doel. De positieve actiemaatregel moet tijdelijk zijn, daar ze van aard is om te verdwijnen zodra het nagestreefde doel bereikt is.	Artikel 26 Dit decreet belet niet dat om volledige gelijkheid te waarborgen, tijdelijk specifieke maatregelen worden gehandhaafd of getroffen om een kennelijke ongelijkheid te compenseren die verband houdt met een van de kenmerken, vermeld in artikel 15bis, of een combinatie van die kenmerken, voor zover die maatregelen	Artikel 12, § 2 Er moet een kennelijke ongelijkheid zijn. Het verdwijnen van deze ongelijkheid moet worden nagestreefd. De maatregel van positieve actie moet van tijdelijke aard zijn en van dien aard zijn dat hij verdwijnt zodra de beoogde doelstelling is bereikt. De maatregel van positieve actie mag

	Federaal			Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
	De maatregel van positieve actie mag de rechten van derden niet onnodig beperken.	De maatregel van positieve actie mag de rechten van derden niet onnodig beperken.	De maatregel van positieve actie mag de rechten van derden niet onnodig beperken.	De maatregel van positieve actie mag andermans rechten niet onnodig beperken.	De maatregel van positieve actie mag andermans rechten niet onnodig beperken.	De positieve actiemaatregel mag andermans rechten niet nutteloos beperken.	objectief worden gerechtvaardigd door een legitiem doel en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn.	andermans rechten niet onnodig beperken.
Procedure	Artikel 10, § 3 In naleving van de in § 2 vastgelegde voorwaarden, bepaalt de Koning bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, de situaties waarin en de voorwaarden waarbij een maatregel van positieve actie getroffen	Artikel 10, § 3 In naleving van de in § 2 vastgelegde voorwaarden, bepaalt de Koning bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, de situaties waarin en de voorwaarden waarbij een maatregel van positieve actie getroffen	Artikel 16, § 3 In naleving van de in § 2 vastgelegde voorwaarden, bepaalt de Koning bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, de situaties waarin en de voorwaarden waarbij een maatregel van positieve actie getroffen	Artikel 16, § 1 (...) een maatregel van positieve actie (...) die is aangenomen met inachtneming van het door de gewestregering, het College en het Verenigd College gezamenlijk vastgestelde regelgevingskader.	Artikel 11, 4^e lid Met inachtneming van de voorwaarden vervat in het vorige lid bepaalt de Regering in welke gevallen en onder welke voorwaarden een maatregel van positieve actie kan worden getroffen.	Artikel 6, § 3 Met inachtneming van de in § 2 vastgestelde voorwaarden kan de Regering de hypothesen en de voorwaarden bepalen waarbij een positieve actiemaatregel ten uitvoer kan worden gelegd.	Artikel 26, 2^e lid Met behoud van de toepassing van de voorwaarden, vermeld in het eerste lid, kan de Vlaamse Regering, in het algemeen of voor welbepaalde domeinen of beschermde kenmerken, nader bepalen in welke situaties en	Artikel 14 Met inachtneming van de voorwaarden bepaald in artikel 12, § 2 kan de Regering de hypothesen en voorwaarden bepalen waarin een positieve vordering uitgevoerd kan worden.

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
	kunnen worden.	kunnen worden.	kunnen worden.				onder welke voorwaarden een tijdelijke specifieke maatregel gehandhaafd of getroffen kan worden.	
Alternatieve procedure				Artikel 16, § 3 Zolang het in §§ 1 en 2 bedoelde regelgevingska- der niet is aangenomen, kunnen de positieve acties worden uitgevoerd met inachtneming van de vier voorwaarden zoals bedoeld in § 2. In dat geval, moet de auteur van de positieve actie uitdrukkelijk uitleggen, bij de uitvoering van de positieve actie, hoe deze actie elk van de vier		Artikel 6, § 4 In afwezigheid van een besluit genomen op basis van de vorige paragraaf, komt het de rechter toe, geval per geval, de inachtneming van de voorwaarden bedoeld bij paragraaf 2 na te gaan.		

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
				voorwaarden naleeft en uitvoert.				
Specifieke procedure arbeids- betrekkingen openbare sector	Artikel 10, § 4 Op het vlak van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid worden de in § 3 bedoelde koninklijke besluiten getroffen : - wat de openbare sector betreft, na raadpleging, naargelang het geval, van het in de wet van 19 december 1974 tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel of het	Artikel 10, § 4 Op het vlak van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid worden de in § 3 bedoelde koninklijke besluiten getroffen : - wat de openbare sector betreft, na raadpleging, naargelang het geval, van het in de wet van 19 december 1974 tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel of het	Artikel 16, § 4 Op het vlak van de arbeidsbetrekkingen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid worden de in § 3 bedoelde koninklijke besluiten getroffen : - wat de openbare sector betreft, na raadpleging, naargelang het geval, van het in de wet van 19 december 1974 tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel of het			Artikel 6, § 5 De paragrafen 3 en 4 zijn niet van toepassing op de positieve acties ondernomen inzake betrekkingenverhoudingen waarvoor het de Regering toekomt, met inachtneming van de voorwaarden bepaald bij § 2, de hypothesen en voorwaarden te bepalen waaronder een maatregel van positieve actie geïmplementeerd kan worden.		

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
	aangewezen orgaan van vakbondsoverle- g voor de administraties, diensten en instellingen bedoelde bevoegde overleg- of onderhandeling scomité waarop voornoemde wet niet van toepassing is.	aangewezen orgaan van vakbondsoverle- g voor de administraties, diensten en instellingen bedoelde bevoegde overleg- of onderhandeling scomité waarop voornoemde wet niet van toepassing is.	aangewezen orgaan van vakbondsoverle- g voor de administraties, diensten en instellingen bedoelde bevoegde overleg- of onderhandeling scomité waarop voornoemde wet niet van toepassing is.					
	Wanneer een van de geraadpleegde organen zich niet heeft uitgesproken binnen twee maanden na de aanvraag, wordt zijn advies geacht positief te zijn.	Wanneer een van de geraadpleegde organen zich niet heeft uitgesproken binnen twee maanden na de aanvraag, wordt zijn advies geacht positief te zijn.	Wanneer een van de geraadpleegde organen zich niet heeft uitgesproken binnen twee maanden na de aanvraag, wordt zijn advies geacht positief te zijn.					
Specifieke procedure arbeids- betrekkingen private sector	Artikel 10, § 4 Op het vlak van de arbeidsbetrekki	Artikel 10, § 4 Op het vlak van de arbeidsbetrekki	Artikel 16, § 4 Op het vlak van de arbeidsbetrekki					

	Federaal			Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
	ngen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid worden de in § 3 bedoelde koninklijke besluiten getroffen: - wat de private sector betreft, na raadpleging van de Nationale Arbeidsraad. Wanneer een van de geraadpleegde organen zich niet heeft uitgesproken binnen twee maanden na de aanvraag, wordt zijn advies geacht positief te zijn.	ngen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid worden de in § 3 bedoelde koninklijke besluiten getroffen: - wat de private sector betreft, na raadpleging van de Nationale Arbeidsraad. Wanneer een van de geraadpleegde organen zich niet heeft uitgesproken binnen twee maanden na de aanvraag, wordt zijn advies geacht positief te zijn.	ngen en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid worden de in § 3 bedoelde koninklijke besluiten getroffen: - wat de private sector betreft, na raadpleging van de Nationale Arbeidsraad. Wanneer een van de geraadpleegde organen zich niet heeft uitgesproken binnen twee maanden na de aanvraag, wordt zijn advies geacht positief te zijn.					
Uitvoeringsbesluit	Koninklijk Besluit van 11 februari 2019 tot bepaling van de	Koninklijk Besluit van 11 februari 2019 tot bepaling van de	Koninklijk Besluit van 11 februari 2019 tot bepaling van de			Besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap van 22		

Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
	voorwaarden inzake positieve acties	voorwaarden inzake positieve acties	voorwaarden inzake positieve acties			november 2023 tot vaststelling van de hypothesen en de voorwaarden van positieve actie		
	Artikel 1	Artikel 1	Artikel 1			Artikel 2		
	Dit koninklijk besluit is van toepassing op de werknemers en werkgevers.	Dit koninklijk besluit is van toepassing op de werknemers en werkgevers.	Dit koninklijk besluit is van toepassing op de werknemers en werkgevers.			De positieve actie kan uitgevoerd worden door een werkgever op het gebied bedoeld in artikel 4, 1°, van het decreet van 12 december 2008 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie.		
	Het is niet van toepassing op de personen tewerkgesteld door het Rijk, de provinciën, de gemeenten de openbare instellingen die eronder ressorteren en de instellingen van openbaar nut.	Het is niet van toepassing op de personen tewerkgesteld door het Rijk, de provinciën, de gemeenten de openbare instellingen die eronder ressorteren en de instellingen van openbaar nut.	Het is niet van toepassing op de personen tewerkgesteld door het Rijk, de provinciën, de gemeenten de openbare instellingen die eronder ressorteren en de instellingen van openbaar nut.					

19.7 Strafrechtelijke bepalingen in de federale wetten en de regionale decreten en ordonnanties

	Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
	[Wet van 30 juli 1981 ter bestrijding van bepaalde vormen van racisme (< 2026)]	[Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie (< 2026)]	[Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen (< 2026)]	[Strafwetboek (> 2026)]	Brussels Wetboek van inzake de gelijkheid, de non-discriminatie en de bevordering van diversiteit	Decreet van de Duitstalige Gemeenschap van 19 maart 2012 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie	Decreet van de Franse Gemeenschap van 12 december 2008 betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie	Decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid	Decreet van het Waals Gewest van 6 november 2008 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie
Aanzettings- misdrijf	Artikel 20, 1°-4° [raciale beschermde kenmerken]	Artikel 22 [beschermde kenmerken ADW]	Artikel 27 [gender beschermde kenmerken]	Artikel 250, 1°-4° [alle beschermde kenmerken]	Artikel 48, § 1, 2°-5° [alle beschermde kenmerken]	Artikel 25 [alle beschermde kenmerken]	Artikel 52 [alle beschermde kenmerken]	Artikel 31 [alle beschermde kenmerken]	Artikel 23 [alle beschermde kenmerken]
Negationisme	Artikel 20, 5° [bepaalde genocides]	-	-	Artikel 250, 5° en Artikel 256	-	-	-	-	-
Verspreidings- verbod	Artikel 21 [raciale beschermde kenmerken]	-	-	Artikel 251 [raciale beschermde kenmerken]	Artikel 48, § 3 [raciale beschermde kenmerken]	Artikel 26 [raciale beschermde kenmerken]	Artikel 53 [raciale beschermde kenmerken]	-	-
Verenigings- misdrijf	Artikel 22 [raciale beschermde kenmerken]	-	-	Artikel 252 [alle beschermde kenmerken]	Artikel 48, § 4 [raciale beschermde kenmerken]	Artikel 27 [raciale beschermde kenmerken]	Artikel 54 [raciale beschermde kenmerken]	-	-

	Federaal				Brussels Hoofd- stedelijk Gewest	Duitstalige Gemeen- schap	Franse Gemeen- schap	Vlaamse Gemeen- schap en Gewest	Waals Gewest
Discriminatie door ambtenaar	Artikel 23 [raciale beschermde kenmerken]	Artikel 23 [beschermde kenmerken ADW]	Artikel 28 [gender beschermde kenmerken]	Artikel 253 [alle beschermde kenmerken]	Artikel 49 [alle beschermde kenmerken]	Artikel 28 [alle beschermde kenmerken]	Artikel 55 [alle beschermde kenmerken]	Artikel 32 [alle beschermde kenmerken]	Artikel 24 [alle beschermde kenmerken]
Discriminatie in domein aanbieden goederen en diensten	Artikel 24 [raciale beschermde kenmerken]	-	Artikel 28/1 [gender beschermde kenmerken]	Artikel 254 [alle beschermde kenmerken]	-	-	Artikel 56 [raciale beschermde kenmerken]	-	-
Discriminatie in domein arbeid	Artikel 25 [raciale beschermde kenmerken]	-	Artikel 28/2 [gender beschermde kenmerken]	Artikel 255 [alle beschermde kenmerken]	-	-	Artikel 56 [betrekkings- verhoudingen] [raciale beschermde kenmerken]	-	-
Discriminatie plegen jegens een persoon op grond van raciale kenmerken	-	-	-	-	-	Artikel 29 [raciale beschermde kenmerken]	-	-	-
Niet voegen naar stakings-vordering	Artikel 26	Artikel 24	Artikel 29	-	Artikel 50	Artikel 30	Artikel 56	Artikel 33	Artikel 25

**Interfederaal centrum voor gelijke kansen
en bestrijding van discriminatie en racisme**

Victor Hortaplein 40 • 1060 Sint-Gillis
T+32(0)2 212 30 00

www.unia.be